

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Bidrag til

Thisted købstads historie

1524 — 1974

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY OG MORS

OG VESTER HANHERRED

1974

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR THY OG MORS

Bidrag til

Thisted købstads historie

1524 — 1974

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY OG MORS
OG VESTER HANHERRED

1974

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR THY OG MORS

TRYK: THISTED BOGTRYKKERI

OPLAG: 2300

Forord

Denne bog udsendes i anledning af 450årsdagen for kong Frederik den 1.s brev af 10. august 1524, hvormed han gav Thisted købstad de første kendte privilegier. Den afløser til dels P. L. Halds »Af Thisted Købstads Historie« fra 1924, der forlængst er udsolgt, men der er taget særligt hensyn til oplysninger, der siden er kommet frem, til nye synspunkter og til byens senere udvikling.

Det er endnu ikke tiden til at skrive et større værk om Thisted, da mange vigtige kilder endnu ikke er udforsket. Denne bogs formål er derfor at fortælle om byen og dens borgere for at vække interesse for byens historie og lyst til at arbejde videre bl.a. ved hjælp af Thisted museums, bibliotekets og Thisted byhistoriske arkivs samlinger.

Historisk Samfund for Thy og Mors bringer Thisted kommune, som har støttet udgivelsen af bogen med 10.000 kr., sin bedste tak.

Thisted i gamle dage

AF TORSTEN BALLE

Thisted bliver til

Thisted er en gammel by. Bynavne, der ender på *sted*, begynder tit med et navn, der var i brug for omkring 1200 år siden, så fra den tid har byen sikkert eksisteret. Vi ved ikke, hvilket navn *Thisted* begynder med. Måske er det et ældgammelt gudenavn *Ti* eller et mandsnavn, der begyndte med gudenavnet. I de ældste kilder og i nyere indtil 1800 staves bynavnet oftest uden *b*, og det kan derfor ikke komme af landsdelens navn, *Thy*, som staves med *b*.

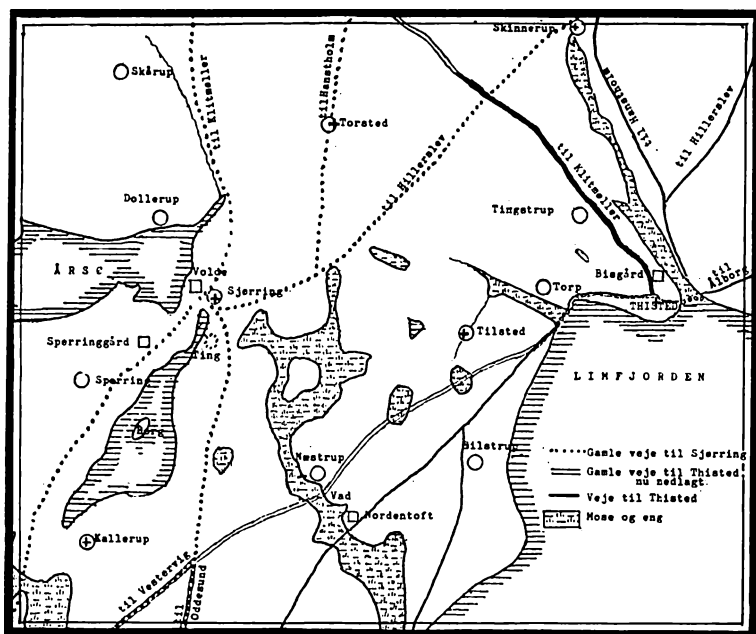
Måske er byen ældre end navnet. På byens grund er der fundet redskaber fra stenalderen, så allerede i den tid har mennesker virket her. Naturforholdene var anderledes end nu. Fra Thisted brednings nordvesthjørne gik to smalle fjorde langt ind i landet, én mod vest (Tilstedfjorden) og én mod nord (Skinnerupfjorden), og på næsset mellem dem var der skov. Tykke egestammer er fundet ved Tilstedfjordens nordside, og i Thisted by er der fundet hjortetakker på den gamle fjordbund. Det har været et godt land for stenalderens jægere og fiskere. Senere begyndte folk at dyrke jorden, og siden den tid har der i hvert fald til tider levet bofaste folk mellem de to fjorde. Det vidner langdyssen ved Torstedvej om. Den har mistet sine store randsten og er blevet forkortet, men alligevel ligger den som et ærværdigt minde om det gamle bondefolk, der levede her for 4000 år siden.

Naturforholdene ændrede sig. Skovene forsvandt, og Limfjorden skyllede grus og sten op i strandvolde, der lukkede for de to fjorde, som blev til søer og siden til moser. Mens fjordene var der, har Thistednæsset ligget temmelig afsides for færdsel over land. Skulle man dertil, måtte man inden om

fjordene eller gennem dem, og de ældgamle færdselsårer gik da også til knudepunkter ved Sjørring og Hillerslev inden for fjordene. Begge steder var der en kongelig borg, og herredstingene blev holdt ved de to byer. Det gamle landsting for Thy, Thybo bygdeding, blev vist holdt ved Sjørring, før Thisted blev det vigtigste knudepunkt for færdselen¹⁾.

Det var naturligt, at det skete, da fjordene blev lukket af strandvolde, der gav fast bund for veje. Over strandvolden, *draget*, ved Dragsbæk kunne man så drage til Thisted og mødes med folk, der kom østfra over et drag, dannet der, hvor Strandgade nu ligger, og med folk nordfra og vestfra.

Det nye vejknudepunkt havde bedre forbindelser til alle sider

Gamle veje.

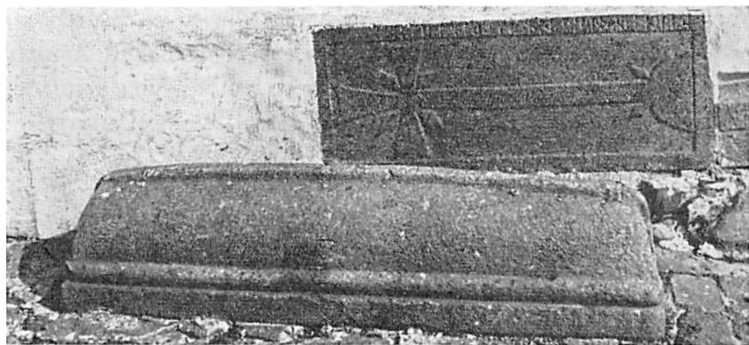
end de gamle. Sjørring og Hillerslev mistede deres betydning, og hovedfærdselsårene, adelvejene, bøjede ind mod Thisted,

1) Arb. 1948-49.

først ligesom lidt nølende, senere mere direkte. Det er rimeligt, at folk nu mødtes der for at handle, og den nye handelsplads havde det store aktiv, at den lå ved den sejlbare Limfjord, en vidt forgrenet vandvej med roligere vand end havet, ideel for små skibe, der kunne bringe ladninger til og fra alle fjordens egne.

Ved den tid var det nok, at man byggede den første stenkirke i Thisted, en ret stor romansk bygning, smukt udstyret med billedsten og måske med portaler, muligvis indviet til Vor Frue Maria, hvis billede omgivet af solluer endnu står i byens våben. Mange af dens kvadre og billedstenene blev brugt, da en ny kirke, den der står nu, blev bygget, og derfor kan vi danne os et begreb om bygningens karakter¹).

Den gamle døbefont blev flyttet over i den nye kirke, og tre gravsten minder om Thistedfolk fra samme tid. En mærkelig sten er formet som et gravtræ. Den ligger nu syd for kirketårnet, og to flade sten er sat ind i muren. Den ene bærer det første kendte navn på en Thistedbo, Tord Amdisen.

To middelalderlige gravsten ved kirketårnet.

Hvor stor byen var dengang, ved vi ikke, men den havde som andre gamle byer fået aflæggere, torper, på udmarken, nemlig Torp og Tingstrup. Det sidste navn burde staves *Tinstrup*, da det ikke har noget med et *ting* at gøre. Det beviser de former, navnet havde helt op til 1800, og den gamle udtale af navnet, *tenstrop*.

1) DK.

Thisted bliver købstad

Ved gode handelspladser slog handelsmænd, håndværkere og arbejdere sig ned i en ret tæt bebyggelse og med tiden fik deres by visse rettigheder, der skulle støtte deres handel og beskytte mod konkurrence fra andre byer. Dermed var byen blevet købstad.

Hvornår Thisted fik de første købstadrettigheder, ved vi ikke, men 1454 fik børglumbispen Jep Friis birkebrev på Thisted af kong Christian den 1.¹⁾. Et birk var et særligt retsområde, der ikke hørte under herredet og havde sit eget ting.

Egentlige købstadprivilegier kunne biskoppen ikke give byen. Han kunne ikke give dens borgere eneret til handel med folk, der boede inden for en vis afstand fra byen, da landsbyerne ikke tilhørte ham. Det kunne kun kongen.

Det første kendte kongelige privilegium til Thisted er udstedt af kong Frederik den 1., men der er ingen tvivl om, at byen har været købstad nogle år før. 1507, 20. august, blev der ført et tingsvidne på Læsø birketing af 8 *købstadmænd*, derimellem to fra Thisted, og 1522 nævnes Christiern Søfrensen, *rådmand* i Thisted, i et sagefaldsregister²⁾. Rådmand fandtes kun i købstæderne. Hvilke rettigheder, byen har haft dengang, ved vi ikke, men i brevet 1524 er det slået fast, hvilke privilegier den nu skulle have:

»Anno 1524 St. Laurentii dag har kong Frederik den 1. for biskop Stygge Krumpens skyld undt og tilladt, at hans og Børglum bispedømmes undersætter, borgmestre, rådmænd og menige borgere i Børglum bispedømmes købstad Thisted må og skal indtil evig tid nyde, bruge og beholde fri købstadret og byfred, sejlads, handel og købmandskab og alle andre herligheder, privilegier og friheder, ingen i nogen måde undtaget, således som Vore og Kronens undersætter, borgmestre, rådmænd og borgere i Vor købstad Viborg har og i alle måder nyder og bruger.«³⁾

Viborgs privilegier blev stadfæstet af kong Hans 1505. Det blev da befalet, at ingen verdslig person, der boede eller kom til at bo i byen, måtte købe og sælge dér, uden at de svarede

1) Turistårbog 1972, 93. 2) JHT, 311. 3) DA.

skyld og skat som de andre borgere, og hvis nogen ville føre varer til byen, måtte ingen borger købe det uden for byens porte. Ingen fremmede købmænd, adelsmænd, præster eller bønder måtte købe eller sælge noget i landsbyerne inden for 4 mils afstand fra byen¹).

Thisted og Hovsør

Det var altså de samme rettigheder, kongen gav Thisted for *biskop Stygge Krumpens skyld*. Når biskoppen havde fået kongen til det, var grunden måske, at en anden handelsplads i nærheden kunne blive en farlig konkurrent til Thisted, nemlig *Hovsør*. Dette sted nævnes sammen med Thisted allerede 1367, og 1374 nævnes begge byer igen som steder, hvor skattekorn skulle leveres²). I Hovsør var der bedre forhold for skibene, og der var kortere ad søvejen til Ålborg, Nykøbing og andre handelspladser ved fjorden end fra Thisted. Når nu Thisted fik eneret til landhandel i fire miles omkreds, måtte Hovsørs handel høre op, og det var måske netop biskoppens hensigt at spænde ben for Hovsør. Helt sikker på, at han havde nået, hvad han ville, har han nu nok ikke været. I hvert fald fik han kongen og rigsrådet til allerede 1528 at stadfæste Thistedes privilegier med tilføjelse af, *at der ikke skulle bygges nogen ny købstad ved Hovsør*³).

Nu mente biskoppen vel, at han havde fået ram på Hovsør, men det skulle snart vise sig, at så let gik det ikke. Hovsør hørte under Kronen og lå til Ørum len, og da Holger Rosenkrantz blev lensmand 1531, tog han derfor Hovsørs sag i sin hånd. Det var hans pligt at varetage lenets og dets beboeres interesser, som også var Kronens, og måske havde han også et horn i siden på gejstligheden, der stadig søgte at udvide sin verdslige magt. Det havde mange adelsmænd på den tid, og det var en medvirkende årsag til, at reformationen kom kort tid efter.

Præsten i Hunstrup skriver i sin indberetning 1568, at der er otte gårdes eje i Hovsør. Der var der engang en by, der hed Hostrup, men for omkring 40 år siden i hr. Holger Rosen-

1) DA. 2) H, 12. 3) Frederik d. 1.s danske registranter.

krantzets tid blev den by brudt ned og sat op igen i Hovsør, og hr. Holger ville have Hovsør til en købstad og Thisted til en landsby. Hovsør blev da bygget i mere end 24 bygninger, og de otte gårdes eje i Hostrup blev delt i 30 skifter.

Samme år, som hr. Holger var blevet lensmand på Ørum, udstedte kongen da også et privilegium til bymænd i Hostrup på Hanstholm (!) for dem, der ville indflytte og bo dér¹⁾, og 1532 fulgte et kongeligt brev, hvorefter borgerne i Hovsør i Thy skulle være skattefri i 5 år, fordi de var ved at bygge i Hovsør. De skulle også være toldfri 5 år overalt i Danmark undtagen på kongens fiskerlejer Skanør og Falsterbo²⁾).

De sidste undtagelser kan måske tyde på, at det, Hovsørboerne ville sælge, var fisk og ikke landprodukter, som Thisted jo havde fået eneret til at handle med i sit område.

Hovsørs førstemand, Jep Lauritsen, havde været til stede på Herredagen i Odense 1532. Da han kom hjem, pralede han med, at kongen havde givet ham privilegium på købmandshandel, og sagde, at kongen og rigsrådet ville have de små købstæder afskaffet, og at de, især Thisted, aldrig herefter skulle være købstad eller bruge nogen købmandshandel, men skulle føde dem med deres plovs avl³⁾). Folk troede ham, og flere lovede, at de ville bygge ved Hovsør, fordi Thisted var undsaugt. Derom blev der ført tingsvidne for Thisted byting 1532.

Samme år gjorde biskoppen et modtræk og stævnedes Jep Lauritsen med hans tilhængere for kongen og rådet at svare for de bygninger, de havde opført ved Hovsør, og på anden tiltale, biskoppen havde til ham⁴⁾).

Der blev dog snart andet at tænke på. 1534 kom det store bondeoprør, ledet af skipper Clement. Adelen forsøgte at slå det ned, men 15. oktober led deres hær et stort nederlag mod bønderne ved Svenstrup syd for Aalborg. Mange adelsmænd blev dræbt, og mellem dem var Hovsørs beskytter, Holger Rosenkrantz. Mange borgere i Thisted havde sluttet sig til bønderne og var med til at brænde herregården Lyngholm, som hr. Hologers svigerfar, Jep Friis, ejede. Så var Thisted ovenpå

1) og 2) Frederik d. 1.s danske registranter. 3) og 4) DA.

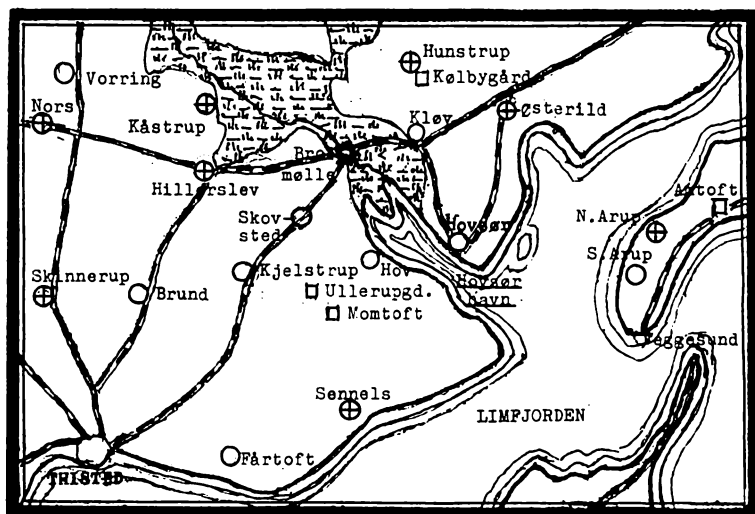
igen, men ikke længe. Christian d. 3.s hærfører Johan Rantzau, slog oprøret ned, og nu hang straffens sværd over hovedet på dem, der havde været med. Man kunne have frygtet et blodbad, men den kloge konge valgte en udvej, der kunne skabe fred mellem ham og folket. Kun nogle af lederne blev henrettet. Resten kunne købe deres liv, løse deres hals, som det hed, ved at betale bøder, hvis størrelse man kunne tinge om! Private erstatningskrav skulle rejses over for kongen, når han kom til Jylland, og ikke for de lokale ting, der kunne tænkes at være partiske. Til Jep Friis og provst Svend i Vestervig, som det særlig var gået ud over, skrev kongen, at de skulle tiltænke, at de ikke startede et nyt oprør ved deres krav¹⁾.

Hovsørmændene havde vist stået på kongens side. De havde grasseret i Thisted og dræbte en mand, og måske var det af frygt for gengæld, at borgerne i Hovsør 1535 fik kongen til at give dem et beskærmelsesbrev. Deres anfører, Jep Lauritsen, stævnedes samme år biskoppen, fordi han og hans folk havde fejdet på ham imod kongens dom og brev og havde forholdt ham nogle varer²⁾.

Landet faldt efterhånden til ro, og 1536 var tiden kommet, da kongen kunne gøre op med gejstligheden og tage den verdslige magt fra den. Reformationen blev indført, og det førte til en stor forandring af Thistedes stilling. Thisted bispegård og dens gods tilhørte nu Kronen, og Thisted var kongens by. Lensmanden på Ørum, der på kongens vegne blev byens øverste myndighed, var nu ikke interesseret i at gøre noget for Hovsør. Den nye by fik aldrig egentlige købstadrettigheder og derfor heller ikke borgmestre og råd. Det ser ud, som man ikke rigtig vidste, hvad man skulle gøre ved den, men foreløbig fik den dog sine få privilegier forlænget i 5 år, så der var tid til at få foretagendet afviklet på en lempelig måde, efter at adelsmænd og bønder i Hundborg og Hassing herreder 1536 havde erklæret, at Thisted lå dem langt belejliger end Hovsør³⁾.

Endnu 1536 var Jep Lauritsen på færde i Thisted. Han havde lejet et stykke jord på Thisted mark, men havde opsagt lejemålet. Alligevel lod han sine folk høste kornet og bringe det

1) DM, 3. r. 4. b., 184. 2) DA. 3) DA.

Thisted og Hovsør.

hjem til Hovsør, hvorfor han blev dømt for vold. Han ankede sagen til kongen og rådet, men de dømte ham 1537 til at betale voldsbøderne¹⁾).

Hvis borgerne i Thisted nu havde håbet, at dens sejr over Hovsør var endelig, blev de skuffet ved et tvetydigt kongeligt brev 1542 til kongens undersåtter i Thisted by, som resterede med skat og landgilde. De skulle herefter levere deres landgilde til Ålborg slot og *nære og bjerge sig med deres avl, som andre af kongens undersåtter, bonder på landet gør* og lade de Hovsørmænd igen afdele. De skulle ikke blive mere besværede med købstadtyngne, end de var i gammel tid²⁾).

Dette brev kunne godt se ud til at stemme med den historie, Jep Lauritsen havde bragt med hjem fra herredagen i Odense 1532³⁾). Skønt brevet sikkert kun hentyder til visse ejendomme, der tilhørte kronen, men som nogle borgere havde i brug, var brevet så uklart affattet, at det ikke var underligt, om Thistedes borgere blev opskræmt.

Det er da nok dette brev, der var årsag til, at borgmestre, råd og menige borgere i Thisted 1542 sendte fuldmægtige til

1) GDD II, nr. 21. 2) DM, 2. r. 6. b., 360. 3) DA.

kongen for at klage over, at byen daglig blev besværet af adskillige tynger, og *at de ikke vidste, om den skulle være en fri købstad eller en landsby*¹⁾). Kongen besluttede sig da til én gang for alle at få ende på den spegede sag og sendte en kommission til byen. Den skulle undersøge forholdene og taksere byen til en byskat til Kronen i lighed med, hvad andre købstæder svarede.

Det gjorde den på grundlag af byens jordebog, der viste, at byen i bispernes tid havde svaret 192 td. byg og 3 td. 6 pd. smør, men var fri for andre afgifter. Det blev da bestemt, at byen skulle svare 100 mark årlig og betale andre afgifter efter sin evne som andre købstæder, men skulle være fri for korn- og smørskyld²⁾). Så var den side af sagen afgjort, men kommissionen tog også forholdet til Hovsør op og udtalte, at hvis Thisted skulle være købstad og give byskat og kongeligt tynde, kunne det ikke være tåleligt, at Hovsør blev ved magt uden Thisted bys store trængsel og fordærv.

Dermed var sagen afgjort, og 1545 tog kongen da borgmestre, rådmænd og borgere i Thisted under sin beskyttelse og stadfæstede deres privilegier³⁾). De skulle så foruden byskatten give 100 mark i årlig afgift for de jorder og ejendomme af Kronens, som borgerne havde i brug.

Hovsørs privilegier udløb, og siden måtte den klare sig som landsby. Endnu 1545 måtte Hovsørmændene dog betale 40 daler for at blive fri for at stille soldater, da de ikke gav skat, når andre bønder gjorde⁴⁾). En vis særstilling blev byen ved at have en tid. Præsteindberetningen 1568 siger, at Hovsørmændene ikke lægges i skat med de andre sognemænd, og jordebogen for Ørum len 1580 nævner byen som en enhed, der svarer 46 td. byg, 12 pd. flæsk, 8 pd. smør og 46 td. gæsterihavre. Den kaldes her *et lille fiskerleje*, så beboerne må have brugt deres skibe og havnen ved den fiskerige fjord til noget, der gav byen en roligere og måske økonomisk bedre tilværelse, end den havde haft som minikøbstad.

Kongelige gaver og byrder

Thisted skulle snart erfare, at det ikke var så misundelsesvær-

1), 2) og 3) DA. 4) DM, 4. r. l. b., 100.

digt at få købstadrettigheder – og købstadpligter, skønt kongen i de følgende år gav byen mange gode gaver.

1546 var kong Christian den 3. i Thisted, og ved den lejlighed skænkede han borgerne den såkaldte Hillerslev mark¹⁾, som kong Hans havde givet dem lov til at bruge, og han ledede selv afmærkningen af skellene med store sten. Gratis var gaven nu ikke, for borgerne skulle herefter svare Kronen 24 mark årlig af jorden. Under kongens ophold skænkede han også borgerne et gildehus, som sognepræsten boede i, for at de kunne bruge det som rådhus. Et nyt kapel, der lå uden for byen, fik de lov til at rive ned, og materialerne derfra kunne de bruge til at forbedre rådhuset med²⁾.

1547 tillod kongen, at de markeder, der havde været holdt ved Vestervig St. Hans dag og St. Olufs dag, herefter skulle holdes i Thisted³⁾.

1549 blev der oprettet en latinskole. Problemet, hvordan rektor og hørerne skulle få føden, klaredes på en måde, der var billig for Kronen. Mellem det gods, der havde hørt til bispegården og nu altså var Kronens, var der en del gårde, som egentlig tilhørte forskellige kirker og svarede landgilde til dem, men som biskoppen havde haft herlighedsretten til. Kongen gav nu nogle af disse gårdes landgilde til rektorembedet, og det blev altså kirkerne, der kom til at betale⁴⁾. Kongen forsvarede det med, at »religionen kan så meget bedre formeres og blive ved magt«. Rektor skulle desuden være sognepræst i Skinnerup og have indtægten af præstegården dér og tiende af sognet. Hørerne, som skolens andre lærere kaldtes, skulle have deres kost på omgang hos borgerne!

Disse gaver kostede altså ikke kongen en rød skilling, men hans krav til byen blev større og større. Foruden byskatten og afgiften af Kronens jord tyngede »al anden Kronens tyng« efterhånden hårdt på borgerne.

1542 fik de ordre til at være rede med rustning og våben, når de blev tilsagt af rigets marsk. 1543 fik de indkvartering af soldater. 1545 måtte byen betale 150 daler for at blive fri for at stille soldater. 1549 skulle borgerne lade alle deres skibe løbe

1) DKc, 287. 2) Se årb. 1973. 3) DKc, 346. 4) DM 4. r. 2. b., 322.

ind i Mariager fjord og føre kalk derfra til Koldinghus slots bygning. 1551 skulle 15 landsknægte have underhold. 1552 skulle borgerne føre 50 læster kalk til Kolding og underholde 12 soldater. 1553 skulle der sendes skibe til Aalborg for at føre kongens korn videre, og sådan fortsatte kravene år efter år. Dertil kom så ekstraskatter, der efterhånden blev permanente og blev fulgt af nye skattebuketter.

Helt galt blev det under syvårskrigen 1563–70. Da måtte Thisted af med 3807 daler, 1280 pd. kobber, 742 td. havre og en mængde fødevarer, som skulle leveres i Halmstad eller København. Desuden måtte byen skaffe 120 karle, 46 matroser, 8 skibsbyggere, 4 tømrersvende, 2 badskærer og 2 spillemænd(!) til hæren og flåden, alle udrustet med harnisk og våben¹⁾. Under krigen fik man også indkvartering af 75 mand, der skulle have gratis logi og forplejning.

1575 skulle byen give 150 daler til befæstning af Ribe og året efter 250 daler i landehjælp til betaling af rigets gæld, men byen var blevet fattig, og 1577 skyldte den 150 daler af landehjælpen og 223 mark i byskat. Før havde byen betalt 200 mark årlig i byskat og 24 mark som afgift for Kronens mark, men man var nu kommet op på det dobbelte. Borgmestre og råd klagede over, at byen blev besværet over evne, og kongen nedsatte så 1579 deres byskat og afgift til 74^{1/2} daler²⁾.

Indre vanskeligheder

Den unge købstad måtte kæmpe med mange vanskeligheder. En af dem var, at det ikke var let at få dannet en fast borgerstand, der stod sammen om pligter og rettigheder. Mange var fristet til at sælge deres ejendomme til folk, der så deres fordel ved at være borgere og få del i byens goder, men samtidig prøvede at undgå byrderne.

1551 måtte kongen befale, at ingen måtte sælge ejendomme i byen undtagen til folk, der ville bo der og tage del i Kronens og byens tynge³⁾. Årsagen var, at borgere havde solgt til adelsmænd og præster, der var skattefri. Sælgerne skulle nu indfri

1) og 2) DA. 3) DA.

ejendommene igen, og hvis nogen herefter solgte en ejendom til sådanne folk, skulle den og købesummen være forbrudt til Kronen.

Naturligvis prøvede nogle at omgå forbudet, og derfor befalede kongen 1580, at ingen borger måtte pante eller sælge sin ejendom hemmeligt. Det skulle ske offentligt på bytinget, og der skulle udstedes dokumenter om det, ellers var det ugyldigt¹).

Det ser ud, som om Thisted nu havde en god tid i nogle år, men 1608 ramte en katastrofe byen. En voldsom brand ødelagde en stor del af den, og mange mistede alt, hvad de ejede. De brandlidte blev fri for at svare skat i 4 år, men det var kun en ringe hjælp, og få år efter, 1620, galede den røde hane igen. Tre fjerdedele af byen brændte, og blandt ildens bytte var præstegården. De der havde lidt tab, blev nu fri for kongelig skat og tyngde i 3 år, men inden de var gået, blev den del af byen, der lå lavest, oversvømmet²). Det skete i februar 1622. Vandet stod 80 cm højt i Bisgårds lade, i staldene stod dyrene i vand til bugen, og i stuehuset var der $\frac{1}{2}$ m vand over gulvene. Noget lignende må være sket med andre huse.

Efter branden blev mange af de brændte huses tomter ikke bebygget igen de første år, og endnu 1682 lå mange grunde øde hen³).

Kejserkrigen

I lange tider blev Thisted nu skånet for store ildsvåder, men inden byen var kommet på fode efter den sidste, ramte en endnu større ulykke Jylland og også Thisted. Landet kom med i trediveårskrigen. Kongens hær blev slået, og fjenden væltede ind i Jylland. Der blev gjort forsøg på at standse ham ved Limfjorden. 23. september 1627 skrev kongen til Jørgen Skeel, at der ville blive sendt 5000 pd. krudt til Thisted og så meget af bly og lunter, som kunne undværes⁴). Kongens ældste søn, prins Christian, kom herop med nogle tropper for at lede forsvaret. 20. september kom han til Vestervig og forsøgte at rejse bønderne til modstand, men uden held, og prinsen rejste videre

1) og 2) DA. 3) Grundtakst 1682, TBA. 4) KcB.

mod Thisted. Ved Dragsbæk faldt han imidlertid af vognen og brækkede det ene ben. En læge fra Ålborg blev hentet, men nu var fjenden nær, og prinsen måtte i en fart køres ud til kysten, hvor han kom med et skib til Norge¹). Dermed var forsvaret opgivet.

»1627 ved St. Mikkel's dag kom kejser Ferdinands krigsfolk ind i Thy, så Gud bedre det desværre for jammer, armod og stor elendighed derefter fulgte med menneskene«, skrev slotsfoged Jens Nielsen foran i en bog²). Krig havde man nok mærket til før, men kun på den måde, at der skulle sendes soldater, mad eller penge, men man havde aldrig oplevet en besættelse og alle de frygtelige ting, som fulgte med. Hvor mange menneskeliv, der gik til, hvor mange hjem, der blev plyndret og brændt, hvor mange grusomheder der blev begået, har vi ikke noget tal på. Det var nok værst på landet. Fra Hassing herreds tingbøger og Ørum lens regnskaber har vi en del eksempler på, hvor galt det gik til dér. Thisted synes at være sluppet nogenlunde lempeligt, men byen var jo garnisonsby for fjenden, så det ville ikke være klogt at ødelægge den eller slå borgerne ihjel. De måtte rykke ud med næsten alt, hvad de ejede af værdifuldt gods, men når liv og boliger var i behold, var der dog en fremtid.

1628 i december kom kejserens kommissærer til Thisted for at registrere folk, korn og kvæg³). Efter deres optælling var der da 1276 indbyggere. Det lyder ikke af meget, men efter tidens forhold var Thisted ikke så lille en by. I en liste over, hvor mange soldater, der skulle indkvarteres i jyske byer, nævnes først de store købstæder, Ålborg skulle have 45 soldater, Ribe 43, Viborg 35, Århus 32 og Horsens 25, men derefter følger Nykøbing, *Thisted* og Kolding med 15, Sæby og Skagen med 13, Vejle, Lemvig og Holstebro med 10 og derefter de mindre købstæder med 5–8 soldater⁴). Listen er vist fra sidst i 1500-erne og giver nok et begreb om byernes forholdsvis størrelse.

De kejserlige kommissærer optalte også 300 td. kornvarer, 183 heste, 318 kreaturer, 349 får og lam og 319 svin. Hvor meget af det, der blev fjendens bytte, ved vi ikke, men der blev

1) H, 36 f. 2), 3) og 4) Suhms samlinger, 3 b., 95 ff.

snart sluttet fred. Det skete 22. maj 1629, og 2. juni forlod de fjendtlige tropper byen.

Det var et held for Thisted, at den øverstbefalende, oberstløjtnant Melchior von Hatzfeldt, var en human officer, der forsøgte at holde streng disciplin blandt sine hvervede soldater. Det var ikke let, da han boede på Odden i Vendsyssel, og det kunne ikke undgås, at der skete overgreb. Hans fætter, en ritmester, pressede Thisted for 300 daler, og hans svoger fik 400 lod sølv.

På den anden side blev vold tit straffet. En soldat, der bed et halvt øre af en borger, blev sat i fængsel. Da en af von Hatzfeldts soldater skulle have talt ilde om ham i »den tykke byfoged Jens Schneiders¹⁾ hus«, blev sagen undersøgt, men byfogeden og sognepræsten erklærede, at de ikke havde hørt noget nedsættende.

Det har sikkert virkelig været et udtryk for taknemmelighed, at byen sendte v. Hatzfeldt en kasse bøger, bl. a. den sjældne »Den danske Rimkrønike«, der vakte stor opmærksomhed mellem de tyske officerer. Gavens art viser, at han var en dannet og opløst mand.

Naturligvis var det dyrt for Thisted at underholde en fjendtlig garnison, og 1629 bad borgerne om lempelse af byrden, fordi de nu havde givet alt, hvad de ejede af sølv og penge og kun havde noget korn og kvæg og tin, messing og kobber. Helt på bar bund var de altså ikke, men den almindelig armod kommer til udtryk i kirkeregnskabet for 1629, hvorefter der ikke var beregnet nogen indtægt eller udgift for 1627 og 1628, og i regnskabet 1631, hvor kirkeværgen beklager sig over, at der ikke er noget at få, hverken af tiende eller landgilde. Endnu 1632 blev borgerne fritaget for at betale 10 daler, som de skyldte i skat for 1627, og for at betale den årlige skat for 1629, da fjenden drog bort.

Værre så det ud på landet, hvor plyndrende horder af soldater brændte og skændte. Til sidst, da bønderne ikke havde mere at miste, slog de sig sammen, overfaldt de fjendtlige soldater og huggede dem ned, når der var lejlighed, så soldaterne til sidst

1) H, 39 f. (Jens Christensen Skrædder, 1638 borgmester).

knap turde færdes uden at være mange sammen. De blev efterhånden demoraliserede, og mange deserterede, så det var på høje tid freden blev sluttet, hvis ikke hæren skulle gå i opløsning.

Svenskekrigene

I løbet af 1630erne ser det ud, som byen igen er kommet til hægterne. Tingbogen 1638 melder i hvert fald ikke om særlige vanskeligheder, men snart brød en ny krig ud, Torstensonkrigen med Sverige. Svenske tropper besatte 1643 Jylland og kom også til Thisted. De var vel ikke så hårde ved byen som de kejserlige tropper, men borgerne måtte underholde de svenske soldater og betale store summer, så efter krigen søgte de om, at den resterende byskat for otte år og bådsmandsskatten for seks år måtte blive eftergivet¹).

Så kom der igen nogle fredsår, men 1657 begyndte Danmark en krig mod Sverige, og den blev værre for landet og for Thisted end den forrige²). Svenske tropper rykkede op gennem Jylland og nåede sidst i september til Aggertangen. Denne gang var borgerne og bønder enige om at forsvare deres hjemstavn, og en stor skare samlede sig på tangen under ledelse af Niels Lykke. De fik i hast lavet et *kast*, en skanse med en dyb grøft foran, nær ved byen Nabe og tog opstilling bag den med de våben, de havde, og nogle få kanoner. Der var omkring 1500 bønder og borgere og nogle ryttere mod de 700 svenskere, så det så ud, som om det skulle kunne lykkes at standse fjenden. Svenskerne fik imidlertid at vide, at store dele af fjorden lå tør ved lavvande, og de rykkede da 3. oktober uden om skansen og angreb vore folk fra siden og fra ryggen, og forsvaret var nu håbløst. Mange blev hugget ned, og i de af egnens kirkebøger, der er i behold fra den tid, kan man se, at i alle sogne blev flere mænd begravet i dagene efter slaget. Også borgere fra Thisted faldt³). Hvor mange er det ikke muligt at sige nu, da der mangler stykker af det blad i kirkebogen, der fortæller om begravelser i oktober, men 12 navne kan ses. Senere berettede

1) DA. 2) H, 41. 3) H, 42.

borgmestre og råd, at en part af borgerskabet blev slagne og »formyrt«, og muligvis var Anne Søes fader, rådmænd Christen Søe, imellem dem. Han nævnes ikke senere, og hans kone blev kort efter gift igen.

Efter svenskerne kom vore forbundsfæller, brandenburgske og polske lejetropper, og de huserede værre end svenskerne, så da krigen var forbi, var Thisted og Thy igen blevet fattige. Byens styrelse opgav udgifterne til over 12.000 daler, foruden hvad indkvarteringerne havde kostet.

Svenskekrigene var dog ikke nær så ødelæggende for byen og egnen som kejserkrigen. Der meldes ikke om brandstiftelser, plyndringer og vold, hverken på land eller i by, men de svenske soldater var jo også nordiske og ikke i samme forstand fjender som de tyske lejetropper. Nok jamrede borgere i Thisted sig, men i kirkeregnskaberne for 1643 er der ingen bemærkninger om svigtende indtægter som efter kejserkrigen. I 1657, 1658 og 1659 er der vel ikke ydet tiende eller landgilde til kirken, men 1660 havde borgmestre, råd og en del af de fornemste ladet yde deres tiende for de tre krigsår, og de erklærede, at hvis der skulle mangle noget, ville de gøre kirken fyldest. Det kan endda se ud, som der var et ret venligt forhold til svenskerne. En svensk adelig ritmester Johan Konow blev 1658 begravet i kirken, og hans enke gav derfor 10 daler til kirken og 4 daler til borgmestre og råd¹). Det må være hans lig, som borgmester Thomas Madsen 1661 fik lov at tage op af sit gravsted og nedsætte et andet sted i kirken²).

Fred, tilbagegang

Thisted fik nu endelig fred til at udvikle sig. Hovsørs korte og Ålborgs lange forsøg på at anfægte byens rettigheder var endt uden resultat³), og tre kriges ulykker var overstået. De næste 200 år kom der nok krige, som landet var blandet ind i, men Thisted og Thy slap for at blive besat af fremmede hære.

Alligevel gik det tilbage for byen. 1629 havde den 1276 indbyggere, 1672 kun ca. 1000, og nedgangen fortsatte i 100 år,

1) KR. 2) DA. 3) Se afsnittet *Handel og skibsfart*.

så 1769 var der kun 815¹). Først derefter begyndte byen at vokse. Hvad der er skyld i nedgangen, er det ikke muligt at sige med sikkerhed, men flere faktorer kan have virket sammen.

Krigene kan have spillet en rolle, selv om udviklingen fortsatte længe efter. Grundtaksten 1682 opregner 129 huse, 45 gårde og 9 boder (butikker), men desuden 3 øde (ubeboede) gårde, 11 øde huse, 7 øde gårdsrum og 45 øde grunde uden bygninger, og endelig 17 øde kålgårdsteder (mindre grunde). Ved flere af de øde grunde står der udtrykkelig, at der før har stået bygninger på dem.

Der blev født færre og færre børn. Man kunne have ventet, at der ikke blev født så mange børn som normalt i de nærmeste år efter besættelsen 1657, men sådan er det ikke. 1657 blev der født 31 børn, 1658 32 (deraf 1 med svensk fader), 1659 31 børn mod et gennemsnit for årene 1650–60 på 33,2, så nedgangen er ikke stor. I de næste ti år 1660–70 er gennemsnittet kun 28, 1670–80 25, 1680–90 21 og 1690–1700 17 børn årlig eller næsten halvt så mange som i 1650–60. Måske både en følge af nedgangen og en grund til den.

Det må også tages i betragtning, at byens udvikling var afhængig af forholdene på landet. Det var nu engang handelen med oplandets folk, byens borgere skulle leve af, og den tid, der her er tale om, var ret dårlig for mange bønder. Der var nok velstående bønder i oplandet, men mange af dem havde forbindelse med handelen på Norge. Deres korn gik direkte til Norge med skuder fra kysten, og fra Norge kom meget af det, de havde brug for. Derfor blev Thisteds borgere ved at klage over skudefarten, også efter at skudehandelen havde fået sin endelige godkendelse 1683²).

En grund til byens tilbagegang var måske de store skatter, der tyngede hårdt på købstæderne, og stadig blev flere og større. Den værste af dem var nok konsumtionen, en skat på forbrug, for den vendte den tunge ende nedad. Den blev indført 1661 og ophævet 1662, men da den havde givet staten en stor indtægt (1661 380 rdl.), kom den igen 1672 for at blive. Der skulle betales afgift af alt det, der blev ført ind i byen ad portene,

1) Trap. 2) JHS, 47 f.

af malt og korn, der blev malet, af svin, der blev slagtet, af solgt øl eller brændevin. Der skulle betales græspenge af heste, kvæg, svin og får, ja også af den fattiges eneste lam. Der skulle betales skat af sko, der blev syet, af spillekort, og brudefolk skulle give brudepenge¹).

Andre skatter fulgte tæt på hinanden, skat på formue, på heste og kvæg, på næringsvej, på hver person (kopskat), på karosser og på parykker, men de skatter blev det især de rigeste, der skulle betale. Og så kom der skatter, når en prinsesse skulle giftes og når der var krig, og efter branden i København 1728 skulle der i nogle år betales brandstyr, osv. osv.

Mange af disse skatter blev efterhånden faste. Deres udbytte giver desværre ikke noget virkeligt billede af byens og borgerenes økonomiske tilstand. De var lignet efter skøn, så vi får ikke at vide, hvor stor den enkelte borgers indtægt og formue var. Af og til forlangte regeringen indberetninger om tilstandene rundt om i landet, også i Thisted. Resultatet var i almindelighed, at alle byer og alle stænder klagede sig ynkeligt og afmalde forholdene i meget mørke farver i håb om at slippe billigere i skat eller at få nogle fordele. 1735 skrev byfoged Jørgen Christian Poulstrup og tolder Niels Langgaard i en indberetning, at købmændene i Thisted ikke kan anses for andet end kræmmere. Kun et par af dem kunne købe ind uden lån. De andre sad i borg og gæld²). Alligevel kunne Thistedkøbmænd købe herregårde! Niels Sommer købte Boddum Bisgaard 1746, Peder Obel købte Lyngholm, Niels Aars og Christian Lassen Winther blev ejere af Øland og Didrik Galtrup af Højris på Mors. 1743 betalte 9 købmænd da også mellem 10 og 20 rdl. i formueskat og kaldes formuende borgere. Provsten betalte kun 6 rdl.³). Man må altså tage disse indberetninger med et vist forbehold.

Borgerne betalte også skat til byen. Seks takserborgere skulle vurdere hver borgers jord og bygninger og derefter sammen med forrige års kærner bestemme, hvad hver skulle betale, men hvad byen fik ind i skat, og hvad pengene blev brugt til, ved vi meget lidt om. De ældste kærnerregnskaber findes ikke

1) Konsumtionsregnskab 1661 og 1672. 2) JyS, 4. r. 3. b.

3) Kopskat 1743. TBA.

mere; det første, der er i behold, er fra 1772. For 1768 er der dog bevaret så meget af et regnskab, at man kan se, hvor stor byens samlede indtægt og udgift var. Indtægten var godt 198 rdl., hvoraf 161 daler var forpagtningsafgift af Kronens mark, som før kun havde været brugt som fælles græsgang, men nu, da den var forpagtet bort, gav byen en stor indtægt.

For tiden længere tilbage er der dog bevaret enkelte løse blade, der ser ud til at høre til et kærnerregnskab, men er smuttet med ind i statsskatteregnskaberne i tiden mellem 1680 og 1700. På disse blade nævnes kun nogle stedlige udgifter. Måske var der ikke flere.

Det er ikke store summer, det drejer sig om, 1684 blev der betalt løn til »byens betjenter«, organisten fik 17 rdl. 2 mk., kirkeprioren (klokkeren) »løn af byen efter gammel sædvane« 4 rdl., den ene bytjener 10 rdl. 4 mk. og den anden for $\frac{3}{4}$ år 8 rdl. Byens markmand måtte nøjes med 2 rdl. Så var der nogle »ekstraordinære udgifter«. Byens fold blev repareret for 1 rdl. 17 sk., hvoraf tømmeren fik 12 sk. for arbejdet! Store Træbro fik man også gjort i stand, men det kostede hele 7 rdl. Sidste års kærner fik 4 rdl. for at tage mod kop- og kvægskat og for andre af byens forretninger. 8 rdl. havde det kostet at føre byens skatter til Aalborg, og til blæk og papir var der brugt 4 rdl. Ialt 66 rdl. 7 sk. 1680, 1683 og 1691 er der betalt løn til de samme »betjente«. Ekstraordinær udgift var 1683 6 rdl. 3 mk. til forrige rådmand Laurits Nielsen, fordi han havde betalt en reparation af åmunden (det yderste af bækken), hvor byens folk lagde deres både og små joller ind. Der var brugt 72 planker, så der må have været en lille havn dér.

Det er kun få og ubetydelige oplysninger, disse blade giver os, men vi har dem ikke bedre. Da byen imidlertid ingen udgifter havde til kirken, til skolevæsen, fattigvæsen eller sundhedsvæsen, kan der ikke have været meget andet at koste på en gade- og vejevæsen, og det har sikkert været meget lidt, der blev ofret på den konto. Endnu 1805, da amtmand Faye kom til byen, var kun Vestergade (den stump, der var), Store Torv og Storegade brolagt og ikke særlig godt¹).

1) H, 130.

Byens udvikling efter 1700

Om byens udstrækning ved vi heller ikke meget. Den første skøde- og panteprotokol 1738–64 viser dog, at der blev solgt grunde og huse længere og længere mod vest, mens der østpå i byen og ved stranden blev solgt grunde, som der før havde stået huse på. Dette ryk mod vest viser sig tydeligt i den første hovedbrandtaksation 1761. I den er alle bygninger i byen beskrevet for første gang, og det er oplyst, hvor de lå i gaderne, som alle har navne.

Når vi sammenligner disse oplysninger med Resens billede af byen 1670, hvor ufuldkommet det end er, ser vi netop, at byen er rykket mod vest og når et stykke forbi kirken, ja der er endog kommet en lille ny bebyggelse ude på byens vestre fælled (nu Vesterstræde). På og under Bjerget er der kun seks huse tilbage, og langs fjorden er der også blevet længere mellem husene.

Der kan være flere grunde til denne forandring. Før kirkeuret 1804 fik en hovedreparation¹⁾, var der kun urskiver mod øst og nord, men kirkebestyrelsen ønskede nu, at der også blev lavet en skive mod vest, »da den største færdsel kommer den vej ind i byen«. Det er naturligt nok, for størstedelen af byens opland lå mod vest og syd, og det var sikkert derfor, at der blev bygget mange store købmandsgårde i Vestergade.

At bebyggelsen ved stranden svandt ind kan komme af, at skibsfarten af forskellige grunde tog af. Ved grundtaksten 1682 lå der her mange boder (butikker og pakhuse), men 1761 var der kun ét pakhuis, magasinhuset, der først blev revet ned 1932. Måske flyttede man også fra de lave områder ved fjorden, fordi de lå meget udsat under de store oversvømmelser, der af og til ramte byen, især ved tøbrud.

På Bjerget var man sikker under oversvømmelser, men ikke for vestenstorme, der dengang havde mere magt end nu, måske fordi landet var træløst. 1670 blev der ført en sag om en stald, der lå på Bjerget, og som en tømmerer havde gjort i stand året før. Nu var den igen faldefærdig, og ejeren, Peder Andersen, mente, at arbejdet havde været gjort for dårligt, men tømmereren

1) KR.

henviste til, at flere både gamle og nye huse var faldet under de stærke storme, der havde raset, og at det var umuligt at holde et stort hus imod Guds vejr og vind¹). Bindingsværkshusets tømmer kunne give sig under en storm, og stråtage kunne rives op. I Vestergade, der skræner mod øst, var der mere læ for de stærke vestenvinde.

Denne udvikling gjorde imidlertid ikke byen større. Ved den første almindelige folketælling 1769 var der kun 815 indbyggere (1670 ca. 1000). Om der har været tider, hvor folketallet har været endnu mindre, ved vi ikke med sikkerhed, men hvis man tager antallet af fødte i 30-års perioder for hvert 10. år og regner med en gennemsnitslevealder på 30 år, får man følgende folketal:

1695: 862	1735: 591	1775: 879
1705: 740	1745: 597	1785: 823 ²⁾
1715: 630	1755: 684	1795: 827 ²⁾
1725: 600	1765: 796	1805: 1046

Disse tal må naturligvis være et meget omtrentligt udtryk for det virkelige folketal, også fordi der ikke er regnet med til- og fraflytning, men de sidste tal viser nogenlunde overensstemmelse med folketællingerne fra 1769, 1787 og 1801, da der var henholdsvis 815, 910 og 1068 indbyggere. De første tal tyder også på, at det ikke har været meget ved siden af, når man har regnet med, at der ca. 1670 har været 1000 indbyggere.

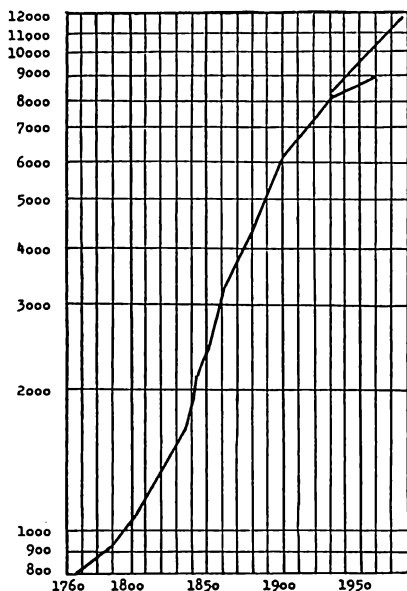
Man tør da nok gå ud fra, at de øvrige tal viser noget reelt om befolkningens størrelse til forskellige tider, og det er da tydeligt, at bunden blev nået omkring 1735 med et folketal på ca. 600. Dengang har Thisted da været en meget lille by.

Senere kender vi fra folketællingerne nøjagtige indbyggertal:

1801: 1068	1850: 2342	1890: 5421
1834: 1599	1860: 3126	1901: 6072
1845: 2145	1880: 4184	1911: 6804
	1930: 8046 (med forstæder 8409)	
	1955: 8935 (med forstæder 10360)	
	1970: ialt ca. 12000.	

1) Tb 1670, 3/9 – 24/12. 2) Kirkebogen er defekt 1755–65, hvorfor disse tal må være lidt for små.

Forholdsvis forøgelse af folketallet 1760–1970.

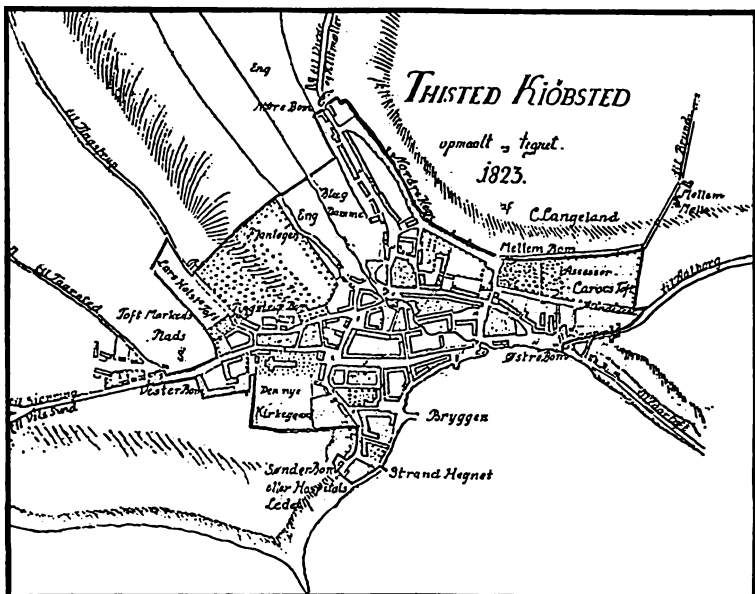
Fra 1801 til 1850 voksede folketallet altså til det dobbelte, men byen blev kun lidt større i udstrækning. Når man sammenligner en matrikel fra ca. 1800 med en anden fra ca. 1850¹⁾ og med skøde- og panteregisteret²⁾, kan man se, at de gamle bygrunde er blevet delt, og at der er opført nye huse på parceljerne. Bebyggelsen er blevet tættere og tættere, og omkring 1850 lå husene i gaderne tæt op mod hinanden i modsætning til i 1761, da der var god plads imellem dem³⁾.

1855 klagede borgerrepræsentationen da også over, at det var umuligt at opdrive en byggegrund inden for byens grænser, og at folk derfor byggede udenfor, på markjorden og i landsognet. Til landsognet hørte de jorder, der havde hørt til Bisgård, og som nåede helt ind til bykernen ved Vestergade øst for Møllevej, hvor den såkaldte Toftmarkedsplads længe var ubebygget. Nordsiden af Skovgade hørte også til Bisgårds jorder, og det var en fordel at bo på disse steder. Man boede faktisk i byen, men var fri for de byrder og skatter, der hvilede på borgerne.

1) Begge i TBA. 2) i TBA. 3) Model af Thisted 1761, TBA.

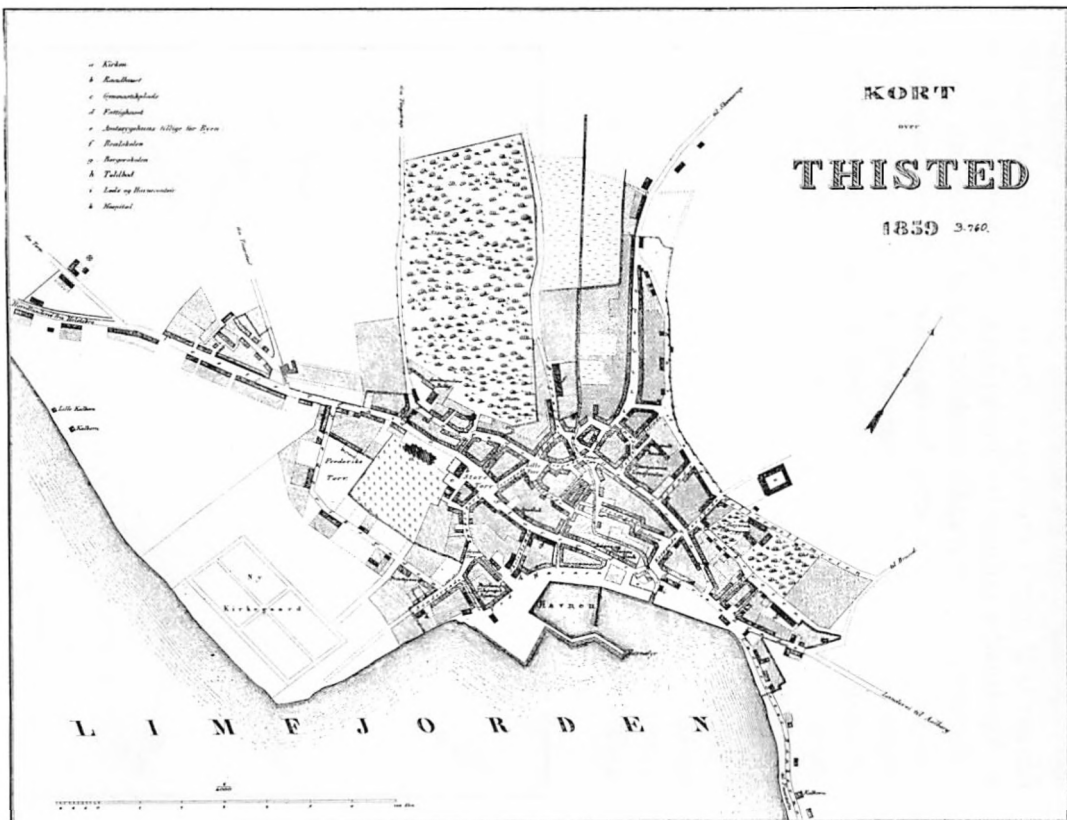
Det var naturligt, at byens styrelse gerne ville have både disse arealer og det, der var bebygget af markjorderne, indlemmet i købstaden. Det gik lettest med markjorderne. Ved lov 11. februar 1863 blev Frederikstorv, Frederiksgade (med Asylgade) og Vestergades sydside fra Frederiksgade omtrent til Sofievej indlemmet, men Skovgades nordside, der lå på Bisgårds gamle jord, og som bystyret længe havde ønsket at få ind under købstaden, fik man først lov at indlemme 1876 efter mange forgæves ansøgninger¹⁾. Grunden var nok, at amtmandsboligen lå i Skovgade, og det var en fordel for amtmanden at bo uden for bygrænsen. Amtsgården blev da også undtaget fra indlemmelsen og blev ved at høre til landsognet.

På samme tid fik byen tilladelse til at indlemme den gamle markedsplads ved Vestergade, da den også var blevet bebygget ligesom det østligste af Hundborgvej og af Dragsbækvej (Hulgårdsbakke) til og med Tordenskjoldsgade. Realskolen og grun-

Kort over Thisted 1823 med toldgrænse.

1) Bekendtgørelse 1. aug. 1876.

Kort over Thisted 1859. (Trap 1. udg.).

den østfor kom også ved den lejlighed ind under købstaden, og alt det indlemmede blev optaget i købstadens matrikel¹⁾.

Byens styrelse

Når en by blev købstad, måtte den have en administrativ ledelse og en dømmende myndighed, og Thisted fik som andre byer *borgmestre, rådmænd og byfoged*. Der var altid to borgmestre, men ikke altid lige mange rådmænd, som regel vist seks.

De kunne naturligvis ikke styre byen, som de ville. Efter reformationen var kongen byens overherre, og i de første år derefter var det kongen selv, der greb ind, når der var noget i vejen.

1554 var det helt galt i Thisted. Borgerne var uenige med borgmestre og råd og havde sagt sig af med deres ene borgmester, som de ikke ville lyde. Nogle borgmestre og rådmænd skulle være uduelige, mange kvinder skulle være voldtaget, og de skyldige skulle være rømt. Byfogeden skulle være død uden at have aflagt regnskab.

Kongen sendte da ligefrem en kommission til byen for at ordne forholdene. Den skulle bilægge uenigheden og straffe dem, der havde forset sig, *afsætte de uduelige embedsmænd og indsætte andre²⁾*.

I længden var det umuligt at holde opsyn med Thisted fra København, og derfor befalede kongen 1561 *lensmanden på Ørum*, at han skulle tage byen i forsvar og overvåge, om borgmestre, rådmænd og byfoged røgtede deres embeder på rette måde og om borgerne opførte sig tilbørligt mod borgmestre og råd. *Han skulle også sørge for, at der blev indsat dygtige folk i embederne³⁾*.

Et eksempel på, at lensmanden greb ind i indre stridigheder, giver tingbogen 1638, den eneste tingbog fra Thisted, der er i behold fra tiden før enevælden, og derfor den eneste, der på lokalt plan kan give besked om retsforholdene dengang.

Byfogeden, Rasmus Brock, var kommet i modsætningsforhold til borgmestre og råd, og striden drejede sig egentlig om, hvem der havde mest at sige i byen. Indtil 1636 havde byfoge-

1) Tilføjelse i matrikelafskrift 1868. TBA. 2) KcB 1554. 3) KcB 1561.

den meddommere, men derefter kunne han alene afgøre sagerne. Det styrkede hans position, og Rasmus Brock var åbenbart til sinds at benytte sig af det.

Da en rådmand, Thomas Madsen, blev stævnet for retten, sendte han de to bytjenere i stedet for at møde selv. Det gik byfogedens ære for nær. Han forlangte, at rådmanden selv skulle møde, men byskriveren, Christen Kosse, henviste til, at det altid havde været skik i Thisted, at man kunne sende fuldmægtige i retten. Det kunne bevises med de gamle tingbøger, og det var da også urimeligt at forlange, at folk altid skulle møde selv, da de kunne være forhindret af udenbys forretninger eller være syge. Den hidsige byfoged forløb sig og sagde, at det var løgn, at det havde været skik i byen, men næste tingdag fremlagde byskriveren tingbøgerne for årene 1631–35 og anklagede Rasmus Brock for æresfornærmelse. Der blev klaget til lensmanden, og så rullede lavinen.

Kort tid efter var byfogeden uheldig med en tyverisag. Tyvene var blevet indsat i tinghuset, og han havde befalet bytjenerne at passe på dem. Den ene tyv slap imidlertid ud, og byfogeden forlangte, at bytjenerne skulle sidde i fængselet, til tyven var fanget. Borgmestre og råd gjorde da opmærksom på, at byfogeden selv var ansvarlig, og der blev igen klaget til lensmanden.

Nu følte Rasmus Brock, at stolen vaklede under ham, men igen begik han en fejl. Han ville skaffe sig en forholdsattest ved et såkaldt stokkenævns af 24 borgere og lod dem erklære, at han altid havde opført sig ærligt og ikke havde gjort nogen uret. Under denne vidneførsel kunne han ikke selv sidde i dommersædet, og han satte da en anden mand i sit sted. Det havde han ikke ret til, da kun lensmanden kunne beskikke sættemere, og borgmestre og råd klagede igen over ham. Rasmus Brocks sættemer fik kolde fødder, og da byfogeden igen ville have ham til at dømme i en sag, nægtede han at gøre det uden lensmandens ordre.

Så greb lensmandens fuldmægtig, slotsskriver Anders Madsen på Ørum, ind, suspendede byfogeden og udnævnte en an-

den, der skulle fungere, til byfogedens sager var afgjort. Rasmus Brock ville ikke give sig og erklærede, at han ikke veg sit sæde for Anders Madsens skrivelses skyld. Hans sager kom imidlertid for landsretten, og han tabte dem alle. Så sendte Anders Madsen den agtede og erfarne herredsfoged i Hillerslev herred, Søren Jensen i Kanstrup, til Thisted på sine og lensmandens vegne, og nu blev Rasmus Brock afsat med karakteren »en uduelig foged og en slet dommer«.

- - - -

Når man ser på rækken af borgmestre og rådmænd og undersøger deres forhold, falder det i øjnene, at de alle var velhavende borgere. Det ser ret udemokratisk ud, men sagen var, at efter loven var de ansvarlige for begåede fejl ligesom andre, der var ansat i offentlige hverv. De skulle derfor være, hvad man dengang kaldte *vederhæftige*, d.v.s. de skulle eje så meget, at de kunne betale erstatninger og bøder. De skulle også have kendskab til den tids indviklede retsforhold og til de mange recesser og love fra forskellige tider, og det var ikke hvermands sag.

Borgmestre og råd var ikke lønnede. En enkelt ager, Tyrager, var embedsjord til en borgmester, men den skulle han ikke blive fed af. En anden ager, Byens ager, der lå vesten køret ved Bisgård, var til byfogedens brug. Han fik dog også løn af byen.

Foruden ham var der andre, der havde visse retslige funktioner. *Byskriveren* skulle føre tingbogen og skrive tingsvidner, skøder, pantebreve og skiftebreve, og det krævede megen juridisk viden. Man var ilde stillet, hvis en byskriver ikke passede sit hverv, som det skete 1670, da Bolle Henriksen kørte træ og stak af fra det hele med tingbøger og dokumenter.

Til de mere jævne borgere hørte *sandemændene*, der skulle afsige kendelse i visse håndgribelige sager som voldssager, alle sager, hvor der var brugt magt mod ting eller personer, og sager om markskel. De blev udnævnt for et år ad gangen, og i tingbogen 1638 er sandemændene nævnt ved navn. Mellem

dem er Jacob Sørensen Vang, søn af præsten Søren Lugge i Vang og fader til Anne Søes første mand, Søren Jacobsen Lugge.

I tingbøgerne møder vi også tinghørerne, *de otte mænd*, som var på tinget for at bevidne, hvad der var sket dér. Det var jævne borgere, og da de skiftede for hver tingdag, repræsenterer de gennem et år et stort udsnit af byens befolkning.

Til embedsmændene hørte også *tolderen*, der 1638 var byskriveren Christen Kosse, og *kæmneren*. Mere underordnede bestillinger havde *byens tjener* eller bysvendene, som de også kaldtes, og *markmanden*. Bytjenerne var pantefogder og fangevogtere, men mest optræder de som stævningmænd, og de blev tit brugt af borgmestre og råd til forskellige hverv, som det kan ses af tingbogen 1638. Markmanden skulle føre opsyn med byens marker.

Længst nede på ranglisten stod natmanden, den foragtede, men uundværlige, der rensede lokummer, flåede heste og slæbte kadavere væk. Ham møder vi ikke ved tinget, hvor kun »ærlige« folk var til stede, men han er af og til nævnt i kirkeregnskaberne, når døde dyr skulle skaffes væk fra kirkegården.

- - - -

Til de kirkelige embedsmænd regnede man dengang en stor gruppe. Først og fremmest *sognepræsten* og *kapellanen*, latin skolens *rektor* og *hørere*, men også kirkens funktionærer, *organisten* og *klokkeren*.

Sognepræsten var i den første tid efter reformationen kun præst for Thisted og landsognet, men allerede 1555 fik han også Tilsted sogn, som før havde haft egen præst¹⁾. Sognet var nemlig så lille, at det knap kunne føde en præst, men for præsten i Thisted var det meget værd. I Thisted var der dengang ingen præstegård, og præsten havde kun lidt embedsjord. Nu fik han en god annekspræstegård i Tilsted og mere tiende, så Thistedes sognepræster var godt lønnet, især da de siden fik præstegård i Thisted.

Kapellanen var også sognepræst for Skinnerup sogn, og for-

1) Præsteindberetning 1555.

uden hans tjeneste i Thisted skulle han om vinteren prædike i Tilsted for sognepræsten¹⁾! Indtil 1588 havde latinskolens rektor også disse embeder, men da man forstod, at det var for svært for en mand at klare alle tre bestillinger, blev de skilt. Der blev ansat en ny rektor, der kun i nødsfald skulle hjælpe sognepræst og kapellan med kirketjenesten. Kapellanen skulle så til gengæld give rektor 24 td. byg årlig af Skinnerup sogns tiende²⁾. Senere må man have fået en anden ordning, eller også var der temmelig tit tale om »nødsfald«, for 1649 erklærede en tidligere rektor, at i hans tid havde hørerne på skift gudstjenesterne om eftermiddagen, mens rektor prædikede om eftermiddagen de tre store helligdage og til højmesse tredjehelligdagene og på ekstraordinære festdage³⁾.

En organist fik kirken først 1616, da kirken fik sit første orgel. Klokkeren bar i Thisted den fornemme titel *kirkeprior*. Hans stilling var nok mere anset dengang end klokkerens nu, for klokkeringning var et meget vigtigt led i kirkernes funktion. På landet blev den kun betroet degnene. Kirkeprioren var formelt også graver, men det betød ikke, at han selv gik og sled med gravene, hverken på kirkegården eller i kirken, hvor mange fornemme folk kom til at ligge. Det lejede han folk til. Han førte også et vist tilsyn med kirken og fungerede under gudstjenesten, så titelen kirkeprior dækkede i grunden bedre hans bestilling end ordet klokker. Det vidner om hans placering i samfundet, at Simon Nielsen kirkeprior havde flere sønner, der studerede.

Endelig var *kirkeværgerne* knyttet til kirken, efter 1700 kun en, men før to, den ene for byens nørre side, den anden for søndre. Denne inddeling svarer til skattemandtallenes »norden bækken« og »sønden bækken«. Hver af kirkeværgerne førte sit eget regnskab⁴⁾, hvad der forekommer lidt upraktisk, men på den måde kom den ene ikke til at stå til ansvar for den andens fejl. De blev ansat af borgmestre, råd og sognepræst, senere af byfogeden og sognepræsten, som regel for to år ad gangen. Vi kender deres navne lige fra 1585, da kirkeregnskaberne begynder.

1) Årb. 1944, 67. 2) Præsteindb. 1690. 3) KiS 4. r. 3. b., 162. 4) KR.

Vi ved ikke, hvor meget de jævne borgere havde at sige i byens styrelse i den første tid, men udtrykket »borgmestre, råd og menige borgere«, der af og til bliver anvendt i skrivelser, tyder på, at borgerne på en eller anden måde blev taget med på råd i visse tilfælde. De kunne i hvert fald altid klage til lensmanden, der havde dem i forsvar, og være sikker på, at de blev hørt.

Den gamle styreform blev først ændret, efter at enevælden var indført og nye tanker om statens styrelse var kommet frem. Først blev de gamle len afløst af amter, ledet af *amtmænd*. Da krongodset i lenene og kongelige lenslotte var blevet udlagt til private for Kronens gæld, var det naturligt, at amtmændene tog bolig i eller ved købstæderne, hvorfra der var bedre forbindelse til alle dele af amtet end fra slottene. De to første amtmænd for Ørum amt boede dog vist ikke i Thisted. 1660 var den sidste lensmand i Ørum len lige død, og derfor blev lensmanden på Vestervig kloster amtmand både for Vestervig og Ørum amter¹). Året efter blev han afløst af Corfitz Trolle (1661–64), men han har heller ikke efterladt sig spor i Thisted. De to lensmænd kendte sikkert ikke meget til byen og dens borgere, og det var måske grunden til, at der i deres tid blev udnævnt et par mindre heldige embedsmænd, borgmester Peder Justsen, der havde begået toldsvig²), og byfoged Rasmus Brock, der var afsat 1638 som uduelig. Begge var idømt voldsbøder³), og de kom snart i klammeri med hinanden og med andre, men de døde begge 1669 og fik mere værdige efterfølgere.

Da var Mogens Kruse til Spøttrup blevet amtmand (1664–72), og han boede som de næste amtmænd på Bisgård. Kirke-regnskabet 1670 siger, at højædle hr. lensmand residerer på Bisgård, og tingbogen 1670 kalder også amtmanden lensmand, så det har været noget, inden man vænnede sig til den nye titel.

Det fik betydning for byen, at man nu havde en af de øverste embedsmænd i landet på så nært hold. Vel stod byen nu under stiftamtmanden i Aalborg, men han kunne optræde på dennes vegne og blev tit spurgt til råds af andre myndigheder, ligesom han havde nogen indflydelse ved sit nære bekendtskab

1) Årb. 1945, 219 ff. 2) JHS, 45. 3) Landstingsdombog 1666 A, og BR 1660.

med byens borgere. 1664 fik han også Dueholm amt (Mors) under sig.

En anden høj embedsmand fik bolig i byen. Lensskriverne blev afløst af amtsskrivere, senere kaldet amtsforvaltere, og amtsforvalteren over Dueholm, Ørum og Vestervig amter blev da en af de betydeligste borgere i Thisted.

Den næste amtmand, Jørgen Friis til Krogerup, døde på Bisgård 1680, og efter ham kom en mand, der måske har været kendt med Thisted og Thy fra sin ungdom, nemlig Jørgen Skeel Due til Sønderkov, søn af den sidste lensmand på Ørum, Manderup Due. Han havde studeret i Tyskland og Frankrig¹⁾, og var en klog og from mand. I sin ungdom havde han skrevet åndelige sange, og under »besættelsen« i Thisted kunne han sidde ved en sygeseng og føre an i salmesangen²⁾. På mange måder greb han ind i byens forhold og gav kloge og velovervejede indberetninger, f.eks. da striden mellem borgere i byen og skudefarnerne ved kysten stod på, men undgik ikke at komme lidt i klemme mellem de modstridende synspunkter .

Mens han var amtmand, blev byens styrelse helt forandret. Regeringen fandt, at der var for mange embedsmænd, og 1682 blev borgmestre og råd afskaffet i de små købstæder. Byfogeden blev nu byens øverste myndighed, og han blev siden også herredsfoged i Hundborg og Hillerslev herreder. Enevældig var han dog ikke. Han stod under tilsyn, først af stiftamtmanden, men fra 1793 af amtmanden i Thisted, og der blev først grundig kontrol med hans virksomhed. Af hans domme skulle mange prøves ved landstinget.

Efter at amtmændene havde fået tilsynet med byfogedens virke, greb de selv ind i byens forhold, især den meget virksomme og interesserede amtmand Gerhard Faye. I de 37 år, han var her, var det ham, der mere end nogen anden prægede udviklingen i by og på land. Han boede i byen, og noget af det første, han tog sig til, var at få orden i gade- og vejvæsenet. Da han 1805 kom hertil, var kun et par gader brolagt, men elendigt, og resten lå hen i morads, så Faye fandt, at byen lignede en ussel og beskidt landsby. Da han ikke kunne få by-

1) Danmarks Adelsårbog 1894, 140. 2) Anders Bæksted: Besættelsen i Thisted I, 53, 256.

fogeden til at gøre noget ved sagen, oprettede han resolut en brolægningsskommission og satte sig selv i spidsen for den, skønt den slags forretninger egentlig ikke hørte under amtet. Resultatet blev, at da borgerrepræsentationen blev indført 1837, kunne amtmanden med god samvittighed overlade gade- og vejvæsenet til den, for da var alle byens gader undtagen nogle små stræder brolagt eller makadamiseret. Han var også virksom for skolevæsenet og fattigvæsenet, og byens første bibliotek, »Det thylandske Provincialbibliotek«, såvel som den første sparekasse skyldes sikkert til dels hans initiativ¹).

- - - -

Under enevælden havde borgerne også haft nogen indflydelse på byens styre. I mange købstæder valgte borgerne et råd, de eligerede mænd, som havde ret til at være medbestemende, især i sager, der angik byens økonomi²). En forordning 1787 bestemte, at hvis de ikke kunne blive enige med byfogeden, skulle amtmanden træffe afgørelsen, og stiftamtmandene fik gennemført, at der skulle vælges eligerede borgere i alle købstæder³). Hvornår der kom et sådant borgerråd i Thisted, ved vi ikke, men eligerede borgere nævnes i hvert fald fra 1779. Hvordan de blev valgt, ved vi heller ikke. I nogle byer supplerede rådet sig selv, men 1797 blev det slået fast, at borgerne skulle vælge det.

Der var dog ikke tale om et frit valg efter vore begreber. 1807 kom således en bestemmelse om, at borgerne kunne vælge mellem mænd, som byfogeden foreslog, men kun få havde stemmeret. I denne tid var imidlertid det frihedsrøre, der var i udvikling i Europa, også nået til borgerskabet i Thisted. Samarbejdet mellem byfoged og borgerråd var i den gode byfoged Otto Lemvighs og hans efterfølgeres tid gået gnidningsløst, men efter 1820 begyndte de eligerede mænd at føle sig sat til side af byfogeden. De var utilfreds med, at der ikke var faste regler for deres virksomhed og deres rettigheder, og i et brev til amtmanden 1829 bad de om at få en instruks i lighed med den, borgerrådet i Slagelse havde fået⁴).

1) Chr. Heilskov: Amtmand Faye. 2) HdL. 3) HdL. 4) H, 115 f.

Byfoged Lützhöft foreslog imidlertid en anden instruks, og det blev den, der blev tiltrådt af regeringen. Efter den skulle borgerne som hidtil vælge fire mænd, og hvis en af dem gik ud, skulle byfogeden foreslå tre, som borgerne kunne vælge imellem ved skriftlig afstemning. *Så vidt muligt skulle alle klasser være repræsenteret.* De valgte skulle møde hos byfogeden, når han tilkaldte dem, og de var fri for alle borgerlige ombud. Hvis de mente, det var nødvendigt, skulle borgerne kaldes sammen for at træffe bestemmelser, og disse rådstueforsamlinger skulle ledes af byfogeden i de eligerede mænds nærværelse.

Instruksen var ikke, som borgerrådet havde tænkt sig den, og 1834 skrev de derfor til kancelliet og klagede over, at de muligvis var sat til side i sager, som man burde have hørt deres mening om, og de bad derfor om en ny instruks efter deres tidligere forslag. Den kom vistnok ikke, inden byens styrelse blev ændret igen 1837.

De eligerede mænd var naturligvis interesseret i, at byens økonomi var i orden, og derfor kom de tit selv med forslag om, hvordan der kunne skaffes flere indtægter. 1831 foreslog de, at den tang, som fjorden skyllede op på byens grund, blev solgt, da folk i byen, som havde jord, gerne ville have den til at gøde jorden med. Siden foreslog de, at når nogen holdt privat bal på rådhuset, skulle de give 5 rdl. Udgifterne holdt de også øje med. Da man skulle købe kakkelovne til den nye borgerskole, foreslog de bilæggerovne, både fordi de var billigst i drift, og fordi de var mere sikre at have i en skolestue end vindovne. Hvis læreren gik ud et øjeblik, kunne børnene jo finde på at fyre så stærkt i en vindovn, at både skolen og nabo-husene kom i fare¹⁾!

Forholdet til byfogeden var ikke helt godt. Man savnede meget en rigtig havn, og de eligerede mænd bad derfor byfogeden sammenkalde til en rådstueforsamling, hvor man kunne drøfte havnesagen. Det gjorde han ikke. Heller ikke, da han igen blev opfordret til det, og 1837 bad borgerrådet da amtmanden gribe ind og pålægge byfogeden at kalde sammen til rådstuemøde. De havde også opdaget, at der ikke var betalt af-

1) H, 117 f.

gift af byens jorder de sidste 20 år og henstillede flere gange til byfogeden at gøre noget ved det, men først da de klagede til kancelliet, kom der gang i sagen.

Borgerne ville derfor gerne selv have mere indflydelse på byens forhold, og 1837 fik de deres ønske opfyldt¹⁾. De eligerede mænd blev afløst af borgerrepræsentanter, der selv valgte deres formand, og 1838 blev den første borgerrepræsentation valgt. Det var ikke så nær alle borgere, der havde stemmeret, kun 105 af de ca. 1700 indbyggere, og der var kun 45, der stemte, men det var dog et skridt frem ad folkestyrets vej. Stolt kunne borgerrepræsentationen 1839 udgive »En kort Oversigt over Thisted Communalbestyrelses Virken i Løbet af Aaret 1838«. Fra 1842 blev der trykt en ekstrakt af kommunens regnskab, så borgerne kunne følge lidt med i, hvad der var foregået.

Der gik ikke mange år, før byens styrelse igen blev ændret ved købstadkommunalloven 1868. Borgerrepræsentation, skolekommission og fattigkommission blev da afløst af et folkevalgt *byråd*, hvis formand, der blev udnævnt af kongen, fik den gamle titel borgmester. Med denne lov begyndte en ny tid for Thisted.

Rådhuset

Det første rådhus, vi kender noget til, det gildehus, som blev skænket til byen 1546, lå »sønden op til kirkegården«. På Resens prospekt over Thisted ca. 1670 ligger rådhuset på Store Torv, syd for opgangen til kirkegården, og ved rådhuset lå tingpladsen. Dengang blev bytinget holdt under åben himmel efter ældgammel skik. Kun når vejret blev så slemt, at man ikke kunne holde ting i det fri, flyttede man ind, på landet i den nærmeste gård, i byen på rådhuset, som det skete 26. april 1634, da man måtte søge inden døre »for Guds vejrlig«²⁾. I rådhusets kælder blev tyve sat ind³⁾, men ellers var rådhuset nærmest kun bestemt til rådets møder, og det har sikkert ikke været ret stort.

Snart efter, at Resen havde fået det med på sit billede, blev det revet ned. Da to kvinder 1699 skulle fængsles, måtte man leje to kældere til dem, »som ingen fængsel var her i byen, siden

1) H, 118 f. 2) BR. 3) Tb. 1638.

rådhuset blev nedbrudt, og 1692 måtte en arrestant tages i forvaring af byens tjener, »da byens kælder var øde«¹⁾.

Der skete nu det, at Hillerslev og Hundborg herreders ting blev flyttet til Thisted. Det havde været holdt ved Møgelhøj i Bavn, siden de to herreder blev lagt sammen i 1680erne, men da byfogeden i Thisted også blev herredsfoged, foreslog han, at tinget blev holdt i byen. Det tillod kongen ved et reskript 1717, og da fik man også tilladelse til at bygge et nyt rådhus, hvis de store ejendomsbesiddere ville give 3 mark pr. td. hartkorn, hvad de havde lovet, og hvis byen også ville give et passende tilskud²⁾.

Der blev dog ikke bygget noget nyt rådhus. Man købte i stedet for et ralingshus i Østergade (hvor Østergade 19 nu ligger) af amtsforvalter Caspergård, der så fik den gamle grund ved torvet. Den lå belejligt for ham, da han boede i den store gård syd for torvet (på Resens billede sal. Peder Madsens gård). I tiden derefter kaldes Østergade derfor af og til Tinggaden³⁾.

Af en eller anden grund blev man snart utilfreds med dette tinghus, og 1746 købte byfoged Peter Lybecker et kram- og pakbodhus (butik og lagerbygning) på Store Torv af købmand Niels Sørensen Legind, der boede, hvor Hotel Royal ligger nu. Det skete »i den hensigt, at huset skulle bruges som ting- og arresthus«⁴⁾. »Det øde og gamle tinghus med sin forfaldne bygning« i Østergade blev solgt ved auktion 1748⁵⁾.

Om der blev bygget et nyt tinghus på torvet, eller man har kunnet bruge kram- og pakbodhuset, der måske var nyt og godt, ved vi ikke, men her var rådhusets plads i hvert fald i godt 50 år. Omkring 1800 var det blevet så forfaldent, at det ikke mere kunne betale sig at reparere det, og kongen tillod da 1802, at det blev revet ned og et nyt rådhus opført. Det skete 1803, og det blev rykket noget tilbage i forhold til det gamle, så kirkegårdsdiget og den østlige kirkegårdsport måtte flyttes et stykke mod vest⁶⁾.

Det nye rådhus lå omtrent midt på det nuværende Store Torv ud for Rådhusstræde, som har navn efter det. Det forrige må da have ligget længere mod øst, så der har ikke været ret meget

1) Amtets kontrib. regnsk. 2) H, 27. 3) Kb. 4) og 5) Sk&P. 6) KR.

torveplads. Det nye rådhus kostede 3600 rdl., men man fik 270 rdl. for materialerne fra det gamle¹⁾, så helt til rotterne har det vel ikke været. Det nye var i hvert fald ikke meget bedre. Der måtte store reparationer til på rådhuset og på arrest-lokalerne, der var så dårligt bygget, at mestertyven Søren Bjørndal slap ud ved at skære hul i loftet. Lænkerne slog han i stykker! Han blev fanget, men snart efter brød han ud igen og forsvandt sporløst²⁾).

Det gamle rådhus

1843 solgte kirken et stykke af kirkegården, der lå op mod rådhuset, for 50 rdl., og 1853 blev et større stykke af kirkegårdens østlige del solgt til udvidelse af rådhuset og til gymnastikplads³⁾. I stedet for at udvide det gamle rådhus byggede man imidlertid samme år et nyt, det der står endnu og altså har stået i 120 år, længere end noget af dets forgængere.

Med tiden blev det for lille til at rumme kommunens administration, og man begyndte at se sig om efter en ejendom, der var egnet til formålet. Da tilbød grosserer N. L. Spangberg at

1) H, 27. 2) H, 28. 3) KR.

skænke byen en administrationsbygning, og den blev opført 1917 på Nytorv.

Kirken

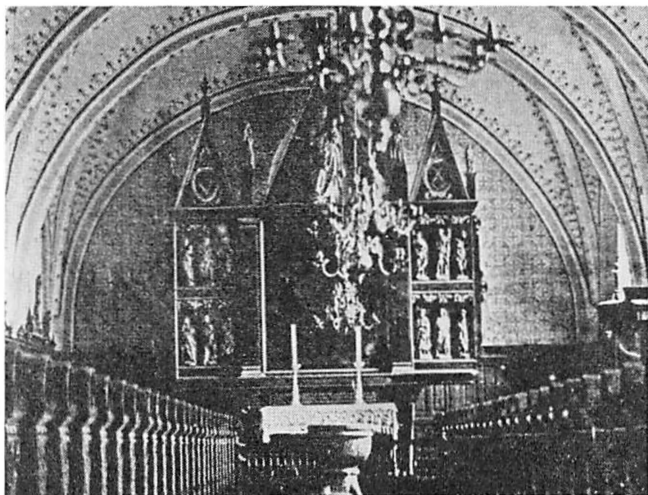
I 1600erne var kirken ret ny, og der var ikke store udgifter på murværket. Dens svageste del var spiret, som var særlig udsat for vind og vejr, så både tømmer og blytækning måtte repareres en gang imellem, således 1614 og 1641. Indeni blev kirken 1594 prydet med en ny prædikestol, som borgmestre, råd og menige borgere sammen med folk fra landsognet skænkede penge til. 1586 fik kirken et pulpitur i vestenden til de folk, der ikke kunne få plads nede i kirken. Måske er byen da vokset, siden kirken blev bygget. Fra dette pulpitur stammer sikkert de fire fyldinger med bibelske billeder, som 1870 blev solgt til Hassing kirke¹⁾ og blev indsat i denne kirkes prædikestol²⁾, og de to bueslagfelter med malerier, der nu står foran Thisted kirkes nye orgel.

Fra første halvdel af 1600erne stammer de tre ældste af kirkens smukke epitafier, et over borgmester Anders Morsing, død 1597, og hans koner, et over sognepræst Sveder Kitting, død 1632, hans kone, død 1660, og hendes anden mand, Peder Madsen Rosenberg, død 1670, og endelig et over rådmænd Peder Griis og hans kone, begge døde 1635. 1616 fik kirken sit første orgel³⁾, måske skænket af borgerne. I kirkens gulv blev mange fornemme folk begravet og fik smukke ligsten lagt over deres murede begravelse, men de fleste af dem er nu borte. Kirke-regnskaberne viser, at mange gravsten blev solgt. Det Berregårdske gravkammer har vist også eksisteret dengang, for efter at Enevold Berregård 1698 fik det indrettet til begravelse for sig og sin familie, blev der solgt »noget gammelt, rustbundet jern, som blev brudt af en gammel unyttig dør, der tilforn havde stået for den begravelse i kirken, som ædle borgmester Berregård nu er berettiget (til)⁴⁾.

Hvordan kirken ellers har set ud indvendig, ved vi ikke med bestemthed, men vi kan danne os en forestilling om det ved hjælp af kirkeregnskaberne og andre kilder.

1) KR. 2) DK. 3) Årb. 1972. 4) KR. 1700.

Den gamle altertavle, der stod i kirken til 1890, må have været der, måske fra den nye kirke blev bygget. Danske Atlas 1769 siger ganske vist, at Enevold Berregård og Anne Søe har skænket den, men det betyder sikkert, at de lod tavlen gøre i stand men tilføjede noget nyt. Fra deres tid må i hvert fald de topstykker stamme, der stod over sidefløjene, da de bar Christian den 5.s og dronning Charlotte Amalies navnetræk¹).

Den gamle altertavle, fot. ca. 1890

Mellem koret og skibet var der et korgitter²). Det var udført 1631 af en mester fra Aalborg og bar tolv apostelfigurer. I midten var der et par fløjdøre, indrammet af to større statuer af apostle og kronet med et topstykke, hvorpå der stod en Kristusfigur³).

Et stort krucifiks fra samme tid som kirken stod i lange tider på en bjælke i kordøren, hvor det var endnu 1856⁴), og et orlogsskib for fulde sejl⁵), som kirkeregnskaberne kalder et lidet skib, hang i midtergangen ved orgelet⁶).

1) Foto i TBA. 2) DA. 3) DK. 4) KR. 5) DA. 6) KR.

Ved en hårdhændet restaurering 1863 blev krucifiks og korgitter fjernet sammen med andet gammelt inventar. Krucifikset lå 1885 inde i alterbordet¹⁾, af korgitteret blev enkelte dele anvendt på forskellig måde. De tolv apostle står nu på korpanelet, og dørparket er flyttet ned til kirkens syddør²⁾.

Prædikestolen stod omtrent midtfor sydsiden af skibet³⁾, og døbefonten må have stået et sted nede i kirken, da man 1867 betalte for at få den flyttet op i koret⁴⁾. Den må have stået noget højt, for 1737 nævnes en trappe op til fonten⁵⁾, og samme år nævnes et fontelæg. Over prædikestolen var der en lyd-himmel⁶⁾.

I koret har der været stole til præster, rektor og hørere⁷⁾, men vi ved ikke, hvordan de stole eller det gamle stoleværk i kirken var, kun at der var en del lukkede stole. Det gamle stoleværk blev solgt ved auktion 1754. Så kom der nye stole, men de blev fjernet 1863. Til sideskibet var der ikke adgang fra våbenhuset, og det har nok været fyldt med siddepladser.

Kirken var naturligvis kold om vinteren, men 1652 fik skipper Jens Erlandsen betaling for 12 fyrbækkener, som han købte i Norge og førte hjem. De kunne nok lune lidt visse steder.

Fra 1660 til 1700 mangler kirkeregnskaberne desværre, så vi må hente oplysninger om kirken fra andre kilder. På Resens prospekt af Thisted ca. 1670 er kirken tegnet, men man kan ikke regne med, at billedets enkeltheder er helt korrekte. Kirkens østgavl kan ikke have set sådan ud, da den gavl, der står endnu, er oprindelig. Derfor kan man ikke tillægge det nogen betydning, at sideskibet mangler. Det er kun en detalje, tegneren har overset. Tårnet og spiret kunne han derimod ikke så godt undgå at lægge mærke til, og det er derfor sandsynligt, at spiret virkelig har haft en anden form, end det har nu. Hvordan spiret har set ud fra begyndelsen, ved vi ikke. Nationalmuseets eksperter mener, at der måske har været et spir af samme type som det på Ribe domkirkes lille tårn, men 1614 blev »det gamle tømmer« taget ned af spiret, som blev opsat igen, så spiret kan ved den lejlighed have fået en anden form.

Spiret ser på Resens billede ret imponerende ud, men man

1) KR. 2) DK. 3) KR. 1739. 4) KR. 5) KR. 6) DK. 7) KR. 1739.

kan have sine tvivl om, hvor længe sådan et spir kunne holde i vort fugtige og stormfulde vejr. Det var da også først i 1700-erne blevet så skrøbeligt, at det måtte bygges om, men kirken var fattig på den tid, så man var nødt til at søge om hjælp. Sognepræsten, Johannes Dauw, der var kommet til Thisted 1705, sendte da kongen, Frederik den 4., en ansøgning på vers, hvori han skæmtende siger, at det spir, som kong Hans havde ladet bygge, bøjede sig så ærbødigt for kongen, da han besøgte Thisted 1702, at det ikke kunne komme op at stå igen og nu truede med at falde ned¹). Derfor beder han nu kongen give befaling til, at spiret igen skulle rejses. Det skete 1706, og kirkens udgifter var ialt 47 rdl.²). Under arbejdet kom biskop Bircherod på besøg³). Han havde vist sin velvilje ved at lade hanen til spiret forgylde på sin sal i Aalborg på egen bekostning⁴). Den gamle forgyldte kobberhane, der var blæst ned og gået i stykker, lå endnu 1712 mellem kirkens materialer.

Den nye var det også nær gået galt med, for skipper Laurits Varmbaks skude, der skulle føre hanen hjem fra Aalborg, strandede i »et forfærdeligt gudsvejrlig« ved Haverslev, og man måtte sende to vogne fra Thisted dertil for at hente hanen og seks tylder planker til spiret⁵). Biskoppen sendte også hamp til et reb, som hanen skulle hejses op med. Han ville nok ikke risikere, at den faldt ned under arbejdet. Hos den rige købmand Thomas Graversen, ejer af Nordentoft, fik kirken to læs planker, og to tylder blev hentet hos Niels Tordsen. Kirken har ikke betalt noget for plankerne, men kun for at hente dem, så de har nok været gaver.

Arbejdet med spiret gik hurtigt. I september var spiret færdigt, og der blev udtaget fire mænd, der skulle syne det. De fik øl og brændevin, før de gik til spiret, og da de kom ned igen. Ved denne ombygning fik spiret nok den form, det har nu, for sådan ser det ud på det billede af Thisted, der er i Pontoppidans Atlas fra 1769.

Kirken er mærkelig ved kun at have ét sideskib. Man har før troet, at det var en tilbygning fra ca. 1700, men Nationalmuseets undersøgelser viser, at det må være bygget på samme

1) JyS, 3. r. 4 .b. 2) og 3) KR. 4) Bircherods dagbog. 5) KR.

tid som kirkeskibet, skønt noget tyder på, at det ikke har været planlagt fra begyndelsen. Måske kom man under bygningen til at tvivle på, at kirken var stor nok. Et synsvidne 1670 over kirken¹⁾ nævner da også »udskuddet i nørre side«, og det er naturligt, at sideskibet fik den betegnelse. Det lignede jo de udskud, der var ved bøndernes stuehuse uden for de bærende stolper. Synsmændene omtaler forskellige mangler ved mur og tag og siger, at skamlerne i udskuddet er gamle og forrådnede. Da der 1700 blev brudt en døråbning mellem våbenhuset og sideskibet²⁾ og sat en dør ind, må man før have været nødt til at benytte skibets brede gang og gå ind i sideskibet derfra. At der var skamler og ikke stole som i hovedskibet, kunne tyde på, at det var en særlig gruppe af menigheden, der havde plads der.

1684 blev det store epitafium over Enevold Berregård, Anne Søe og hendes første mand, Søren Lugge, sat op »til Guds ære og kirkens prydelse«. Det undrer måske, at det skete så tidligt, for Enevold Berregård døde først 1731 og Anne Søe 1736, men det var vel Søren Lugge, der skulle mindes. Han døde 1678. Epitafiet blev gjort i stand 1722, og det var nok først ved den lejlighed, det kom til at se ud, som det gør nu.

- - - -

I løbet af 1700erne kom kirken efterhånden over sine økonomiske vanskeligheder. Præstegården blev der ikke kostet så meget på som før, og byens tiende sammen med landgilde af kirkens gårde gav overskud på regnskabet, så kirken kunne låne penge ud og få renter. Enevold Berregård og Anne Søe havde oprettet et legat på 1000 rdl., hvis renter skulle bruges til at pryde kirken med, og det hjalp også. Det første, kirken fik for de penge, var en hovedstandsættelse af det gamle orgel 1735 ved den berømte orgelbygger Lambert Daniel Carstens, som Enevold Berregårds søn, konferensråd Christian Berregård, fik til at påtage sig opgaven³⁾.

1739 blev stolene i kirken og pladserne i stolene talt op, så

1) Tb 1670, 25/6. 2) KR. 3) KR.

det kunne ses, om der var for mange i en stol. Hver havde nemlig sin plads, men det kunne ske, at nogle masede sig ind i en stol, de ikke havde ret til, og så blev der uro, somme tider slagsmål. Af optællingen kan det ses, at der var otte stole øst for prædikestolen, men neden for koret, så prædikestolen har stået længere nede i kirken end nu. Vestfor var der tolv stole, og mellem gangen og prædikestolen to korte stole. Den ene var reserveret »fornemme præster, der ville besøge kirken«, og den anden og den næste stol var beregnet til den danske skolemester og hans elever.

I koret var der fire lukkede stole. De to var præstestole, og de andre to var ledige, fordi latinskolen var nedlagt. I den havde rektor og hørerne haft deres pladser¹⁾.

Nede i kirken var der også enkelte lukkede stole til visse fornemme folk (mens andre lige så fornemme sad i almindelige stole). Det fornemste sted i kirken var et pulpitur ved sydsiden. Det var forbeholdt amtmanden, og det var måske for hans skyld, at der 1768 blev hugget en ny døråbning i kirkens syd-mur og anbragt en dør ind til en lukket stol²⁾.

Kirken blev nu holdt godt ved lige, men der måtte ret store reparationer til 1741 og 1751³⁾, da der blev købt 12.000 mursten i Ålborg. De kom hertil med Thistedskibe. Senere hentede man sten nærmere. 1755, da hvælvingerne blev repareret, fra et teglværk i Hov ved Sennels og 1763 fra Vestervig teglværk⁴⁾. 1773–74 blev der en særlig stor reparation, som endnu mindes ved årstallet 1774 på sydsiden af tårnet. Den fik en tragisk udgang. Murmesteren, Christian Thomsen fra Fredericia, blev 27. maj fundet død ved den østerste kirkehvelving⁵⁾. Da har han nok været færdig med arbejdet, for hans enke fik den akkorderede sum udbetalt. Han blev begravet på Thisted kirkegård.

Da havde kirken fået et nyt orgel, der blev bygget 1769–71 af orgelbygger Magnus Petersen, der døde i Thisted 1775⁶⁾. Den smukke facade blev brugt igen, da kirken 1971–72 fik et nyt orgel.

1793 ramte et lyn kirken, men heldigvis gik det kun ud over

1), 2), 3) og 4) KR. 5) Kb. 6) Årb. 1972.

en af støttestøtterne mod nord, der blev splintret, så den måtte fornyes. Måske var det lynnedslag en af grundene til, at der 1798 blev indrettet et vægterkammer i tårnet med et udhæng, hvorfra vægteren kunne holde øje med, om der blev brand i byen.

1814 fik kirken igen en stor reparation, denne gang ved en muremester fra Thisted, Jens Klov, som Christen Kold siden huskede for hans historier. Efter kontrakten skulle kirken kalkes gul »som tilforn« undtagen »udskuddet«, som skulle kalkes grå efter kampestenenes farve. 1831 blev det sat et »buevindue« ind over kirkens syddør. Da man 1971 arbejdede ved døren, kom der en runding til syne, som nok stammer fra dette vindue. 1848 fik kirkens hvælvinger en dekoration, der i mange år prydede kirken, men nu er kalket over.

1863 gennemgik kirken atter en stor istandsættelse. Der blev opført to tilbygninger mod nord, der udvidede våbenhuset og sakristiet. Vinduerne fik støbejernsstel, og meget gammelt inventar, de lukkede stole og amtmandens pulpitur blev fjernet. Der blev indlagt et varmekær, og ved den lejlighed blev mange af de grave, der var under kirkens gulv, og hvori mange fornemme borgere havde håbet at finde et varigt hvilested, ødelagt.

Men blev meget gammelt kasseret, så kom snart en endnu ældre ting til ære og værdighed. 1866 købte kirken »en mærkelig gammel gravsten« af murer Hyldahl. Den blev lagt »ved søndre side af kirketårnet under runestenen« – og der ligger den endnu.

1883 blev der igen kostet meget på spiret, og der blev opsat en ny kobberhane med kugle og kors og en lynafleder. 1890 fik man en dengang mere moderne altertavle, malet af A. Dorph, og den gamle blev sat ned i tårnrummet efter en konservering. Den er nu blevet restaureret, og den vil igen komme til at stå på sin gamle plads.

1971–72 blev der bygget et nyt orgel til kirken, og da blev gulvet foran orgelet sænket til det niveau, det oprindeligt må have haft. Man har planer om også at sænke gulvet i den

Thisted kirke
1974

øvrige del af skibet, så hvælvingerne får større højde over gulvet.

Kirkegårde

Den gamle kirkegård var oprindelig lille¹⁾. Der var kun ca. 20 m fra kirken til det sydlige kirkegårdsdige. Før reguleringen 1973 kunne man tydelig se en skråning, der hvor diget har stået. Østpå strakte kirkegården sig derimod noget længere end nu. Der var ca. 60 m fra koret til østdiget, og på dette stykke, vist længst mod øst, lå Fårtoft kirkegård, hvad der stemmer med den gamle skik, at hver landsby i et sogn havde sin begravelsesplads i den del af kirkegården, der lå nærmest byen. Derfor lå Tingstrup og Torp kirkegårde vest for kirken²⁾. I den østlige del var de fattiges kirkegård også. Der kunne folk blive begravet uden at betale for det. Nord for kirken var kirkegården lidt bredere end nu, ca. 12¹/₂ m.

Omkring kirkegården var der stendiger, der jævnlig måtte sættes om, og både i syd, vest, nord og øst var der støtter (kirkegårdsporte), hver med en rist over et hul i jorden. Ristene skulle forhindre, at svin gik ind på kirkegården, men det gjorde de nu somme tider alligevel, fordi hullerne under ristene hurtigt blev fyldt med jord, som ikke i tide blev skaffet af vejen. 1664 fik byens tjener således 12 sk. for at jævne kirkegården og gravene, der var oprodet af svin. Østporten lå højere end torvet, og derfor var der en stentrappe op til den. En ny trappe blev sat op 1648 med »holdstænger« ved siderne.

Da folketallet steg, blev det nødvendigt at udvide kirkegården. 1815 købte kirken derfor et stykke mark søndenfor af Hans Winther. 1822 blev der sat stendiger op, og 1823 blev den taget i brug³⁾. Den første, der blev begravet der, var blikkenslager Christen Knakkergård, der faldt ned fra tårnet, da man hejsede en urskive, han havde forgyldt, op til ham. Der blev sat en mindesten på hans grav med et vers om ulykken, og den findes endnu. 1775 var der sket en lignende ulykke. En 18-årig ung mand, Hans Dahl, skulle ringe med stormklokken ved en stor begravelse, men faldt ud af tårnet.

1) Opmåling i KR. 1734. 2) Kb. 3) KR.

»Den nye kirkegård« blev beplantet 1824 af plantør Jacob Dyhr, og den var stor nok en tid, men folketallet voksede stærkt, og da der ikke mere var muligheder for udvidelse, købte kirken 1857 et stort stykke mark ved fjorden af konsul J. L. Griishauge. Samme år blev der plantet på denne »Søndre kirkegård«, og den blev indviet ved en højtidelighed, hvortil der blev trykt en sang. Stadsmusiker Zangenberg leverede musikken¹⁾. Kapellet blev bygget 1870.

1883 blev et stykke af Søndre kirkegård eksproprieret på grund af jernbanens anlæg, og man sikrede sig plads til en tredje kirkegård 1887. Den blev anlagt 1894, og et kapel blev bygget 1895. 1948 blev denne »Vestre kirkegård« udvidet mod syd.

Efter at de to nye kirkegårde var taget i brug, kom den gamle til at ligge som en fredelig, skyggefuld plet midt i byen, men træerne blev gamle og store, og i 1972 begyndte man en større regulering. Mange træer blev fældet, og trappen til torvet erstattet med en svagt skrånende gang, brolagt som de andre gange på kirkegården.

Præstegården

Den første præstebolig, vi kender, var det gildehus, som 1546 blev skænket byen til rådhus. Da boede præsten, hr. Thomas, der, og han måtte så finde et andet sted at bo. 1555 indberettede sognepræsten, at han ingen præstegård havde, for byens rette præstegård var blevet forventet fra byen i bispernes tid, og det skulle være Thisted Bispegård, efter hvad gamle folk sagde.

Da den første lutherske biskop, Peder Thomsen, 1542 flyttede fra Nykøbing til Thisted, fik han livsbrev på en af Kronens gårde i Thisted, men 1548 tog han sin afsked og blev sognepræst i Haverslev. Hr. Peder Thomsens gård i Thisted brændte 1557, men hverken dengang eller før kaldes den bispegård, så den har sikkert ikke noget med biskoppernes hovedgård, Thisted Bisgård, at gøre. Denne gård blev efter reformationen Kronens ejendom, og den og det tilhørende gods blev

1) KR.

et kongeligt len. I Thisted påstod folk dog stadig, at bispegården var deres rette præstegård, og det gjorde en senere sognepræst, Jørgen Lauritsen, også opmærksom på, da også han klagede til kongen. 1579 bestemte kongen da, at sognepræsterne i Thisted til evig tid skulle have, nyde, bruge og beholde Thisted Bispegård som præstegård¹).

Denne bispegård, som altså fra nu af var præstegård, må være den samme, der var præstegård til 1857. Fra den mellem-liggende tid kender vi nemlig ikke noget om, at sognepræsten har boet andre steder, og gården var langt den største i byen og lå på et centralt sted. Hele østsiden af Torvegade med de grunde, der ligger bagved, tilhørte den, og der er ingen tvivl om, at dér lå engang Thisted Bispegårds hovedbygning, mens avlsgården, sikkert med et stuehus til bolig for en foged, lå uden for byen.

1638 blev der holdt syn over denne gård, der nu kaldes Bisgård²). Der var et ladehus, et gammelt fæhus sønder i gården, et gammelt herbergshus sønder i gården ved det andet fæhus, og endelig et ralingshus med korshus. Det var gammelt og for-rådnet og opstøttet indeni og udenpå. Alle lofter var gamle og onde. Bjælker, remme, stolper, løsholter og fodtræer var rådne, og en skorsten var nede til »håndbjælkerne«. Ralingshuset kunne ikke stå og ville falde ned, hvis det ikke snart blev hjulpet og rettet.

Da var der opført en ny præstegård. Den forrige var sluppet heldigt fra den ildebrand, der ramte byen 1608, men ved den næste 1620 brændte den ned til grunden, og præsten blev hus-vild. Borgmester Steffen Nielsen og sognepræsten rejste derfor til Kolding for at bede kongen om hjælp til at bygge en ny præstegård³), men forgæves, og præsten måtte bruge over 300 daler til bygningen. Det fortæller han i hvert fald selv⁴). 1622 må han have flyttet ind, for da betalte kirken for leje af et hus til præsten for den tid, han ikke havde kunnet bo i præste-gården.

Kirken ejede præstegården og holdt den ved lige, men ikke altid efter præstens hoved. 1664 blev den gjort i stand, men

1) KcB 10/3 1579. 2) Tb 1638. 3) KR. 4) Præsteindb. 1625.

sognepræsten, Anders Heeboe, forlangte, at kirken også skulle betale 136 rdl., som han selv havde kostet på gården, og han krævede endda mere. Da erklærede stiftsøvrigheden, at nu kunne det være nok. Kirkeværgen skulle ikke betale præstens udgifter.

1670 blev der holdt syn over præstegården. Mester Anders ville have lagt fliser over trægulvet i storstuen og havde købt dem, men gulvet var ikke egnet til at lægge sten på. Der skulle bygges et nyt tørvehus, og laden ville snart gå ned på jorden, hvis den ikke fik hjælp. Det var naturligvis præsten, der stod bagved det syn. 1690 indberettede han, at gården bestod af et ralingshus, en lille heste- og kostald, et tørvehus og en lille lade. Om stald og lade virkelig har været så små, er tvivlsomt. 1672 havde præsten fire heste, to køer, fem stude, ti får og to væddere og otte svin, og han avlede 154 læs korn¹).

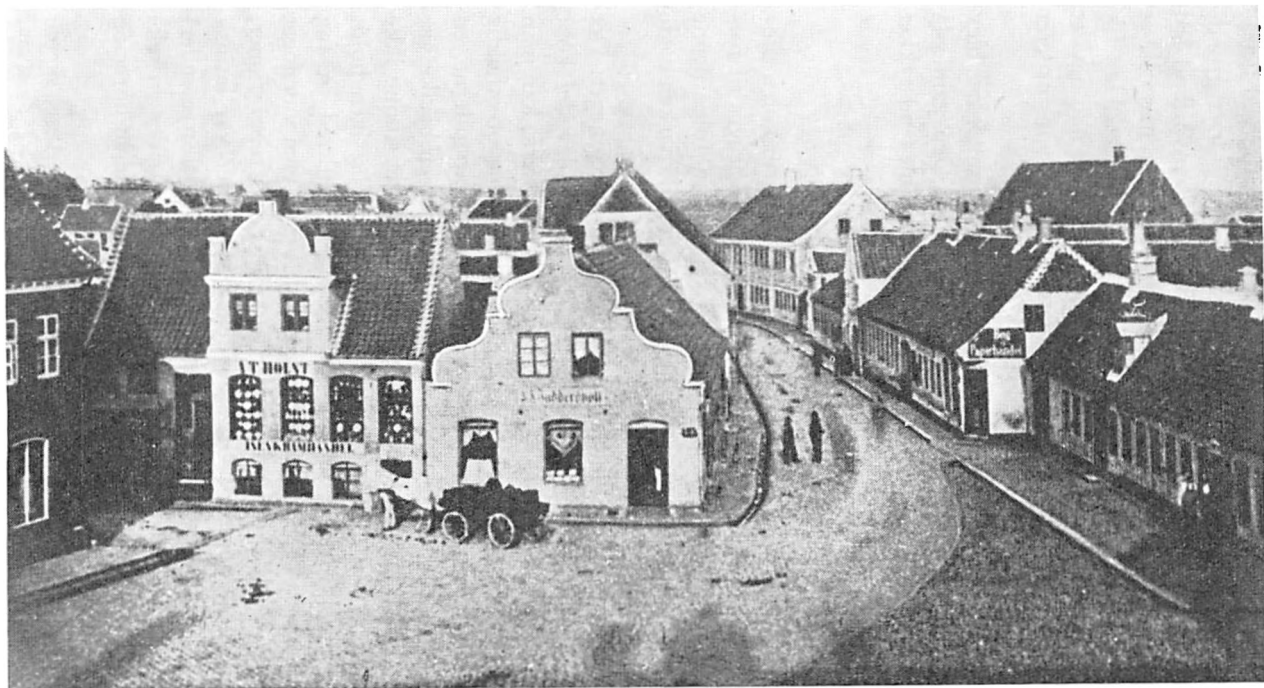
De følgende præster stillede også store krav, og 1724 kritiserede stiftsøvrigheden, at der var kostet så meget på præstegården. Meget var bygget af nyt og af dyre materialer, og fra nu af måtte der ikke laves mere, end hvad der kunne betales af kirkens kassebeholdning. Hvis udgifterne ville overstige 10 rdl., skulle man have tilladelse fra stiftsøvrigheden. Sognepræsten og byfogeden, kirkens stedlige øvrighed, skulle bøde hver seks rigsdaler for deres rundhændethed²).

Så passede kirkeværgen bedre på. Da der 1733 skulle bygges ny lade, fik han folk til godvillig at rive den gamle ned og hente tømmer ved stranden. Som tak fik de øl og brændevin, men det var jo billigt³).

Senere blev det bestemt, at præsterne selv skulle betale den almindelige vedligeholdelse, og da provst Carstensen 1791 kom til byen, blev det indført i hans kaldsbrev. Dog skulle kirken gøre gården grundigt i stand, før han overtog den⁴). Præstegården bestod dengang af et stuehus på 14 fag (ca. 20 m) med to kviste. Huset var af bindingsværk og havde tegltag. En lade mod nord var på 12 fag med stråtag, og af to sidefløje på 17 og 14 fag var det ene teglhængt⁵).

Carstensen mente imidlertid ikke, det kunne være rigtigt at

1) Kontributionsregnskab 1672. 2), 3) og 4) KR. 5) Taks 1791.

Store Torv ca. 1875. Den gamle præstegård midt i billedet. Til højre Kiils gård (nedrevet 1889) Kammerråd Lykkes gård (senere konditor Krabbe) hotel »Thy« og den gamle borgerskole.

koste ret meget på det gamle stuehus, så han overtog ved licitationen arbejdet, lod huset rive ned og byggede et nyt grundmuret hus. Det kunne ikke gøres for den sum, hans tilbud lød på, skønt han selv førte tilsyn med arbejdet, og han fik et underskud på 424 rdl., som han søgte at få godtgjort. Han fik bevilget 200 rdl. og tabte altså penge, men så havde han også et godt hus, et af de bedste i byen. Det gamle stuehus var vurderet til 100 rdl., det nye blev 1793 sat til 3180 rdl.¹⁾.

I dette hus boede præsterne så, til den nye præstegård blev bygget ved Frederiksgade (nu Asylgade) 1857. Den gamle lå på en af byens største og bedste grunde, som så blev udstykket i parceller og solgt ved auktion 1856²⁾.

Skolevæsen

Om der har været en kirkeskole i Thisted, da latinskolen blev oprettet 1549, så der var en bygning, der kunne bruges til formålet, ved vi ikke, men så langt tilbage, vi kan følge denne skole, lå den på nordvesthjørnet af kirkens grund. Kirken ejede den, og den blev holdt ved lige af kirken³⁾.

Om skolebygningen siger de ældste kilder ikke meget. Det må have været et temmelig stort hus, for 1617 blev der købt 14 læs tag til sydsiden, og at den var af bindingsværk, kan man se af et syn, der blev holdt 1638⁴⁾. Da var skolen brøstfældig og vaklevorn, en del af bjælkerne var ude af taphullerne, en stolpe var rådden og var sunket ned i jorden, og en bjælke var i stykker. Der manglede både tag og ler, og huset kunne ikke stå længe, hvis det ikke fik hjælp. 1670 blev der igen holdt syn. Da manglede der tag næsten overalt. Foden ved tre fag var rådden og stolperne sunket noget ned. Vestgavlen var noget brøstfældig⁵⁾. Kirkeregnskaberne fortæller om reparationer, men det gamle hus blev vist stående, så længe der var latinsk skole. En udgift, der gang på gang kom igen, var til nye ruder!

Om undervisningen ved vi en del. I Thisted var der en rektor og to hørere, mens andre små skoler kun havde én hører og enkelte ingen.

Skolens vigtigste opgave var at lære eleverne at læse, skrive

1) Taks 1791, tilf. 2) Sk&P. 3) KR. 4) Tb 1638. 5) Tb 1670, 25/6.

og tale det vanskelige latinske sprog så godt, at de kunne klare det videre studium på universitetet, hvor undervisningen foregik på latin. Rektor underviste eleverne i tredje klasse, eller tredje lektie, som det hed dengang, mens hver af hørerne havde en klasse, første og anden lektie.

I Thisted var der kun tre klasser. Ved større skoler var der også en fjerde klasse for dem, »der nu kan så temmelig både tale og skrive latin«, og derfor rejste en del af de små skolars elever dertil, når de havde gået en tid i den hjemlige. Det gjorde f. eks. en af Thisted skoles berømte elever, Christen Jensen Lodberg, der var født i Lodbjerg 1625. Han kom fra Thisted skole til Viborg latinskele og senere til Roskilde, hvorfra han kom til universitetet 1647. Siden blev han biskop i Ribe¹). En del kom dog direkte fra Thisted skole til universitetet. Hvor mange er umuligt at sige. Ved nogle står der udtrykkelig i universitetsmatrikelen, at de er kommet fra skolen her, men ved andre står der Tistadiensis el. l., også ved nogle, der kom fra andre skoler. En del kan være rejst til fremmede universiteter.

Skolens elevtal ved vi heller ikke noget bestemt om, da mange gik i latinskele uden at fortsætte på universitetet. Nogle blev degne, andre prokuratorer, og for mange i andre erhverv kunne det også være nyttigt, at de havde været i latinskele.

Skolen begyndte her i Thisted og om morgenen kl. 6 og sluttede kl. 16–17 undtagen onsdag og lørdag, da eleverne fik fri ved middagstid²). Den nære tilknytning til kirken viste sig ved, at lærere og elever hver dag gik til kirken til morgen- og aftenbøn, og det var en selvfølge, at de mødte til gudstjenesten i kirken, hvor der var særlige stole til dem.

Tredje lekties elever var der dog ikke altid. De fik efterhånden degnetjenesten ved næsten alle kirker i omegnen, så de kunne tjene lidt³). Disse løbedegne, som de kaldtes, kom så langt omkring som til Hjardemål kirke i nord og Heltborg i syd. De havde mindst 18 kirker at synge i, og så mange elever har der nok ikke været i tredje lektie, så nogle har vel haft to kirker. Måske havde nogle elever hjemme i nærheden af de kirker, de skulle synge i, og så var det ikke så galt, om de skulle

1) Årb. 1962, 92 ff. 2) H, 77. 3) Pi 1571.

gå langt. Man var vant til at bruge benene dengang. I Tilsted og Kåstrup kirkers gamle degnestole er der skåret nogle navnetræk, som man mener, de unge degne har lavet for at få tiden til at gå¹).

For degnetjenesten fik de i gennemsnit fem td. byg og fem lam årligt for hver kirke²), og det var en god hjælp på den tid. Legater var der endnu ikke rigtig nogle af, kun et på 100 daler, som Christen Høg til Todbøl gav til kirken på den betingelse, at fattige elever i skolen skulle have seks sletdaler hvert år³).

Når nogle elever søgte til andre skoler, var en af grundene måske, at rektorerne skiftede tit. Skolen krævede meget arbejde hver dag, og kunne en rektor få et godt præsteembede, er der ikke noget at sige til, at han tog imod det. Men der var også andre ting i vejen. Det var ikke let at være alle tilpas. 3. oktober 1637 måtte ni elever fra tredje lektie møde i kirken og svare på nogle spørgsmål om rektor, Jakob Pedersen Holst, og hans undervisning, mens en borgmester, byfogeden, sognepræsten og hans fire medhjælpere var til stede⁴). Spørgsmålene, der i sig selv var anklager, var stillet sådan, at de stakkels drenge ikke godt kunne andet end bekræfte anklagernes rigtighed. De turde sikkert heller ikke andet over for de høje herrer. De bekræftede altså, at rektor forsømte undervisningen, så hans stedfortræder måtte gennemgå begyndelsesgrundene i latin med dem, før de kunne komme videre, at han drak og var mødt velbeskænket i skolen, at han snusede tobak i timerne og bød eleverne af den, at han lod dem drikke hele tønder øl, der blev givet til skolen, når adelsmænd blev begravet (det kan vel ikke have været ret tit), at han havde sagt til dem, at de ikke behøvede at møde i kirken morgen og aften, når folk kom for at holde bøn, for de fik ikke noget for det, og han ville ikke straffe dem, hvis de ikke kom. De bekræftede, at han somme tider havde taget et par dage fri, så sognepræsten måtte læse med dem, og endelig, hvad der nok var det værste, at han selv havde skrevet nogle latinske lærebøger, endda på vers, som han lod dem lære i stedet for de autoriserede.

1) DK. 2) Pi 1571. 3) KR. 4) KiS, 3. r. 3. b.

Det var aldeles utilladeligt, og biskoppen var selv mødt op i skolen 16. juni og havde formanet rektor til at holde sig til de reglementerede bøger, som var forordnet i ordinansen. Da var rektor blevet vred, havde smidt bøgerne for biskoppens fødder og var løbet ud af skolen, men da han fik besked om at holde sig fra undervisningen, til hans sag var behandlet, løb han ind igen og var genstridig.

Der blev skrevet vidnesbyrd om, hvad der var sket i kirken og i skolen, men rektor lod sagen gå til landstinget, hvor begge vidnesbyrd blev dømt magtesløse, fordi modparterne ikke var mødt.

Dommen var altså en sejr for rektor, men han kom ikke tilbage til skolen, hvad man godt forstår efter den behandling, han havde været ude for. I et brev 1649 gjorde han rede for skolens ordning i den tid, han havde været rektor¹⁾. Han skriver, at de altid havde bestemte timer, bøger og lektier, og at han og hørerne skiftedes til at følge eleverne i koret morgen og aften. En af dem sang bønnen på latin kl. 2 eftermiddag i koret, og da var de der i almindelighed alle tre sammen med eleverne.

Men skiftede rektorerne tit, så gjorde hørerne det tiere. Mange holdt kun ud et år, nogle måske mindre. De har heller ikke haft det nemt. Det må have været pinligt for dem at gå på omgang hos borgerne for at få deres kost, en ordning, som borgerne også var utilfreds med, for mange af eleverne var fra landet, og hvorfor skulle byens folk så alene føde hørerne? Der blev klaget til kongen, og 1598 blev ordningen afskaffet²⁾. Da var hørernes økonomiske stilling også bedre. 1558 havde kongen bevilget dem Kronens korntiende af Hunstrup sogn³⁾, og senere fik de også degnekornet af Hillerslev og Kåstrup sogne. De fik også noget korn fra degnen i Hørdum og fra Nørhå sogn, og sognepræsten i Thisted gav dem 4 td. byg årlig, fordi han brugte degnejorden⁴⁾. At hørerne havde ret til degnejorden tyder på, at de eller en af dem var trådt i degnens sted.

Der har sikkert også været holdt dansk skole, mens latinsko-len virkede, men vi ved meget lidt om det. I ordren til at op-

1) KiS, 4. r. 2. b., 762. 2) s. st. 758. 3) KiS, 3. r. 3. b. 4) Pi 1690.

rette latinske skoler hedder det, at de børn, der ikke dur til at lære latin, må byen sørge for (altså for deres undervisning), men om den gjorde det, ved vi ikke. Byens regnskaber mangler jo. Der er nævnt nogle navne på danske skolemestre, men om de var ansat privat eller offentligt, er ikke helt klart. Tingbogen 1638 nævner, at Jens Christensen Ålborg holdt skole¹⁾, og 16. april og 24. februar 1651 var dansk skolemester Laurits Pedersen fadder. Anders Olufsen Krag, dansk skolemester, havde børn i kirke 1683–88 og Peder Christensen Fjerritslev 1696–1701. Huslærere var nok Christen Sørensen, skoleholder til Niels Totums (fadder 1677), Corfitz Frost, skoleholder i Bisgård (fadder 1695) og Daniel von Mellis, præceptor i Bisgård (død 1701).

Biskop Bircherod omtaler i sin dagbog, at to danske skolemestre kom til overhøring i Thisted kirke med deres elever, da han var der 1695. De klagede over, at den ene tog eleverne fra den anden.

Det gik efterhånden tilbage med latinskolen. 1670–80 dimitterede skolen ti elever, 1680–90 otte, 1690–1700 seks og 1700–1710 kun fire. I de år skiftede rektorerne særlig tit. Fra 1664 til 1689 døde fire rektorer. Efter dem kom Niels Ebbesen Ågård, der siden blev magister og skrev et latinsk skrift om Thy, »Thya illustranda«²⁾. Han fandt, at øverste klasse var næsten en Augiasstald, som han kunne ønske sig Herkuleskræfter til at rense. Han kørte træet efter 13 år og søgte til København for at studere videre. Der boede han på kollegium sammen med Holberg, som måske har fået idéen til komedien »Hekseri eller blind alarm« af ham. Han var rektor i Thisted under den store besættelsessag, og komedien foregår i Thisted!

Den næste rektor var her 1703–11. Han var ikke særlig flittig. 1706 gav biskoppen ham en advarsel ved en visitats, og senere klagede sognepæsten over ham³⁾. En sommer havde han kun været i skolen tre dage om ugen, og han tog sig tit nogle ferier. Så sendte han blot bud til præsten, at han fik at passe skolen! Efter ham kom der bedre kræfter til, og skønt de snart

1) Tb 1638, 24/2. 2) Årb. 1928, 339 ff. 3) H, 81.

søgte andre embeder, fik de skolen bragt på fode. Måske betød det noget, at der var skænket flere legater til skolen¹). Jens Nielsen Trye i Hjardemål gav 1250 rdl., hvis renter skulle deles mellem Ålborg og Thisted skoler. Skipper Bertel Mortensen Bay, Thisted, gav 120 rdl., forpagter Ove Schierner, Tandrup, 312 rdl., assessor Hopp, Irup, 100 sletdaler, og sognepræsten måtte bøde lige så meget for sine forseelser mod biskoppen.

I hvert fald gik det fremad igen. 1710–39 blev der dimitteret mindst 50 elever, og det kom derfor som et chok, da regeringen 1736 foreslog, at de små latinske skoler blev nedlagt. Biskoppen i Ålborg, Christopher Mumme, protesterede kraftigt, da han skulle udtale sig om sagen²). Han kendte skolen, for han havde 1693–96 været hører her, og hans broder, Hans Mumme, havde en tid været rektor. Biskoppen skrev, at de fattige børn måtte tabe alt håb om fremgang i livet, hvis skolen blev nedlagt. I de sidste ti år var der dimitteret 19 elever, og desuden var der sendt otte til andre skoler. I Thisted var undervisningen lige så god som i Ålborg i alle fag undtagen musik, og det fag kom næppe hver tyvende til nytte. I det mindste burde man lade skolen virke i en prøvetid på ti år. Regeringen tog dog ikke hensyn til biskoppen, og skolen blev nedlagt 1739.

Der skulle så holdes dansk skole i skolehuset, og en af hørerne skulle være skolemester. Det blev Laurits Schive, og han blev også klokker, kordegn og graver ved kirken. Han har vel boet i den gamle skole, men han døde 1740, og det er tvivlsomt, om han kom i gang med at undervise. Efter ham blev Peder Henriksen Hind klokker. Han købte 1746 den gård ved Grydetorv, som den sidste rektor, Niels Pedersen Lund, havde boet i, og byggede den op året efter³). Da må det have været bestemt, at det gamle skolehus skulle rives ned, og det skete 1748. Materialerne blev solgt, sylden gravet op og grunden jævnet⁴).

Først 1753 lod kirken bygge et nyt hus, en klokkerbolig, på pladsen, men længere ud mod gaden. Det kaldes til at begynde

1) H, 75. 2) JyS, 5. r. 4. b., 131 ff. 3) Sk&P, 231 b. 4) Årb. 1972, 198 ff.

med skole- og klokkerhuset, men senere kun klokkerboligen. Om der blev holdt skole dér, er ikke klart. Efter en visitats 1750 roser biskoppen Peder Hind for hans katekisation i kirken og hans omhu med konfirmanderne, men skoleundervisning nævner biskoppen ikke. Der var da heller ikke nogen skolestue i klokkerboligen¹⁾, før der 1768 blev opført en tilbygning til at holde skole i²⁾). Den var kun ca. 4 m lang³⁾, så den var ikke beregnet til ret mange børn. Degnen i »Kirkens skole« skulle undervise fattige børn gratis og børn fra Tingstrup og Torp mod en lille betaling, men han var jo også kordegn, klokker og graver, og Peder Hind var desuden prokurator⁴⁾, så hans interesse for skolen har nok ikke været særlig stor. Først da den energiske provst Carstensen 1800 tog sig for at få skolen i gang trods degnens og befolkningens modvilje, kom der orden i sagerne⁵⁾, og fra den tid til 1848, da Kirkens skole blev nedlagt, holdt klokkeren skole for en del af byens børn. Her gik Christen Kold i skole.

Den ældste kendte offentlige danske skole i Thisted lå i øst-siden af Skolestræde på hjørnet ved Storegade. Den var oprettet af amtsforvalter Claus Caspergård, der byggede et nyt hus dér 1729 og skænkede byen det til en dansk skole. Han lovede at holde huset ved lige til sin død, og gav byen en kapital på 230 rdl., hvis renter skolemesteren skulle have for at undervise ti fattige børn i religion, læsning, skrivning og regning. Hans eksempel blev fulgt af Anne Søre, der 1731 oprettede et legat på 200 rdl., hvis renter for en del skulle gå til undervisning af seks fattige børn⁶⁾).

Denne skole virkede så i over 100 år til 1837, da der blev bygget en ny skole i Storegade. Efter 1848, da Kirkens skole blev nedlagt, blev alle byens skolebørn undtagen dem, der gik i private skoler, samlet i denne skole, »den gamle borgerskole«.

Socialvæsen

Det har altid været et påtrængende problem for samfundet, hvordan man skulle sørge for dem, der led nød. Hvad der blev gjort for dem fra det offentliges side i 1600erne, ved vi ikke,

1) 2) og 3) Årb. 1972, 198 ff. 4) Årb. 1949, 297. 5) Årb. 1972, 205.
6) HF.

men der var også dengang folk, der hjalp trængende, især hvis de var gamle, syge eller uarbejdsdygtige. Om nogle folk i Vang hedder det 1683 i markbogen, at de ikke har andet at leve af, end hvad Gud og godtfolk giver dem. Men nogle tiggede. Man forsøgte at forbyde tiggeri, men uden at det hjalp, for hvad skulle folk gøre, når de sultede og ikke kunne tjene føden. Nogle tiggere kom langvejs fra, hvad man kan se af kirkebøgerne, som af og til nævner betlere, der døde under deres vandring. Først da man fik bestemte regler for, hvordan man skulle hjælpe de trængende dér, hvor de boede, kunne man komme det meste tiggeri til livs.

Det fik man ved Frederik den 4.s forordning 1708 om betleri på landet og i købstæderne uden for København. I byerne, altså også i Thisted, skulle alle embedsmænd give 1 pct. af deres løn til fattigkassen. Alle andre borgere skulle opfordres til at tegne sig for årlige bidrag, og hvis de ikke betalte, skulle præsten læse deres navne op fra prædikestolen.

Inspektørerne for fattigvæsenet skulle undersøge de fattiges forhold nøje og hjælpe efter trang. Hvis fattige drenge havde lyst til bogen og var af godt nemme, skulle de sættes i latinskole og underholdes af skolens midler, og man skulle sørge for, at andre fattige børn fik lært noget, men ingen måtte holde skole, uden at sognepræsten havde fundet dem dygtige nok til at undervise i kristendom, skrivning og regning.

Måske slog disse bestemmelser til i begyndelsen, men i en ny forordning 1734 hedder det, at der i nogle købstæder er flere, som ikke har tegnet sig for noget fast bidrag eller for mindre, end de kunne og burde give. Derfor skulle byfogeden ansætte dem til at svare et passende beløb til fattigkassen, og hvis de ikke betalte, efter at de var krævet 2–3 gange, skulle de pantses. Ansættelse og udpantning skulle dog godkendes af stiftsøvrigheden.

Lignende regler blev givet for landsognene. Folk blev ansat til at svare bidrag efter hartkorn og økonomisk tilstand, og fra flere sogne er der bevaret protokoller, der viser, at reglerne blev fulgt, så det gjorde de sikkert også i Thisted.

Forsørgelsen af de fattige blev lettet meget ved legater, som rige folk betænkte dem med¹⁾). Anne Søe stiftede ved testamenter 1731 og 1732 et legat på 200 rdl. Af renterne skulle skrøbelige, gamle og sengeliggende i Thisted have 6 rdl., og 1734 stiftede hun igen et legat på 200 rdl. til husarme og sengeliggende. Amtsforvalter Caspergård skænkede 1746 et legat på 500 rdl. til Thisted bys fattige, og på landfiskal Peter Lybeckers opfordring gav arvingerne efter amtmænd Birchenbusch 100 sletdaler til trængende og husarme. 1748 skænkede købmand Christen Clemensens enke en gård i Kallerup til de fattige i Thisted, som hvert år skulle have landgilden, 10 rdl. Hospitalet, som Peder Mads Jensen til Ulstrup og hans kone stiftede 1732 sammen med, at de gav 5000 rdl. til fattige, var ikke den eneste gave de fattige fik fra Ulstrup. Peder Mads Jensens enke, Helvig Selle, solgte 1776 gården til sin foged, Peder Mortensen, og da han 1783 solgte den til amtsforvalter Adolph Bruun (fader til Malthe Bruun), gjorde han testamente og skænkede derved 1000 rdl. til de fattige i Thisted. De skulle også have halvdelen af, hvad der blev i behold, når alle legater var udbetalt. Det blev ialt til 1979 rdl. Han døde 1784 i Thisted i amtsforvalter Bruuns gård, hvor han var født 1732 som søn af købmand Ture Lauritsen, og han var sikkert kaldt op efter Anne Søes halvbroder, Peder Mortensen Selle til Ulstrup, Helvig Selles fader.

Et mindre legat blev stiftet 1763 af Anne Leonore, enke efter byfoged Peter Lybecker, og hendes fader Jens Eriksen, og hun stiftede endnu et legat, efter at hendes anden mand, byfoged og landsdommer Ramus Steensen, var død. En ugift købmandskarl, Jørgen Snejstrup, skænkede 1774 alt, hvad han efterlod sig, til Thisted bys fattige, og siden fulgte andre borgere de gode eksempler, så man behøvede ikke at være kneben med understøttelserne. Ved folketællingen 1787 var der 24 af Thistedes 910 indbyggere, der fik hjælp, foruden 7, der boede på hospitalet.

I årene omkring 1800 steg priserne på fødevarer og beklædning stærkt, så renterne af legatmidlerne forslog mindre og min-

1) HF.

dre, mens trangen blev større og større. Det kneb med at skaffe husplads til de fattige, og det hjalp kun lidt, at provst Carstensen 1805 fik justitsråd Fønss til at give fattigvæsenet et lille hus i Tingstrup¹).

Efter at vi var kommet i krig med England 1807, sank pengenes værdi hurtigere, og det var umuligt at beregne, hvor meget der skulle bruges til de fattige. I januar 1808 anslog provsten, at der skulle bruges i det mindste 800 rdl., så legatrenterne, der nu var på 125 rdl., foreslog ikke langt. Han foreslog da, at der blev lignet 110 rdl. på ejendommenes grundværdi og 600 rdl. på formuer. Det var en stor udskrivning for den lille by, og provsten fik tilladelse til, at Thisted kirke, der var rig, måtte give 100 rdl.

Krigen gav dog også indtægter for fattigkassen. Nogle kaperede skibe blev bragt ind til Klitmøller og Vigsø, og ladningerne blev solgt ved auktion. Fattigkassen skulle have 1 pct. af udbyttet, og det blev til mange penge. Kufskibet »Hendrina Neuwenhafen« blev indbragt til Klitmøller 1810, og ladningen blev solgt for 132.564 rdl. En norsk kaperfører bragte skibet »Jupiter« ind til Vigsø, og købere fra København, Hamburg og andre byer kom rejsende for at købe af den rige ladning fra Ostindien. Auktionen gav 587.894 rdl. Et par mindre skibe gav også noget, så auktionerne indbragte næsten 750.000 rdl.²).

Efter krigen var det stadig svært at finde boliger til de fattige, men 1825 gav justitsråd Langeland et hus i Nørregade til fattigvæsenet af taknemmelighed over, at han havde overstået en sygdom. Det var Thistedes første egentlige fattighus. Andre tænkte også på de fattige. Da Frederik den 6. besøgte Thisted 1826, gav byskriver Toft dem 52 rdl., for at de også kunne få del i glæden, og apoteker Dahlerup gav 12 rdl., som den praktiske provst brugte til at købe 12 læs hårde tørv for, en ekstra brændselshjælp til næste vinter³).

Huset i Nørregade slog efterhånden ikke til. Det var kun godt 9 m langt og knap 5 m bredt⁴), og 1834 boede der 4 voksne og 4 børn i det⁵). Så byggede man 1844 en ny fattiggård ved Munkevej. Det havde plads til 25 fattige, og det var et stort

1), 2) og 3) Fattigprotokol. 4) Taks. 1828. 5) Ft. 1834.

fremskridt, at så mange af dem nu kunne få husly og forplejning og slippe for bekymringer om det. At de efter evne og helbred skulle arbejde, var dengang naturligt. Regulativet indskærper dog, at de helst skulle sættes til arbejde, som de havde lyst til.

Da socialreformen af 1933 blev gennemført, var der ikke mere brug for fattighuset. Det blev nedlagt 1935, og to år efter blev det revet ned.

Hospitalet

1732 bestemte Peder Mads Jensen, ejer af Ulstrup, og hans hustru Helvig Brockenhuus Selle, at deres ejendom i Thisted, det sydligste hus i Søndergade, skulle indrettes til et hospital efter deres død¹⁾. 8 fattige borgere, 4 mænd og 4 kvinder, skulle have fri bolig i hospitalet, og ægteparret skænkede 5000 rdl., som de fattige skulle have renterne af. De havde begge nær tilknytning til Thisted og til Anne Søes slægt.

Thisted Hospital, opført 1785

Peder Mads Jensen døde 1737. Hans enke giftede sig med byfoged Jørgen Christian Poulstrup, der døde 1751, og først

1) HF.

derefter fik legatet kongelig stadfæstelse. Enken levede til 1779, og endnu 1781 stod det gamle bindingsværkshus, men 1785 blev bygget et grundmuret hus med tegltag¹). Det har været et af de første grundmurede huse i byen, og det står endnu.

1918 blev huset solgt til Thisted kommune. Fra 1926, da der ikke var flere beboere, blev huset benyttet af gasværket.

Sundhedsvæsen

De første læger, vi kender fra Thisted, var badskærer. De havde lov til at behandle sår og benbrud, til at årelade og trække tænder ud, altså nogenlunde det samme, som de to berømtheder, Stine Kudsk i Nors og Mads Lauritsen i Vang, befattede sig med. Indvendige sygdomme måtte de ikke give sig af med, men det gjorde de nu nok alligevel, for det var i regelen umuligt at nå til en læge med medicinsk uddannelse, og hvem skulle folk ellers søge til, når nogen var syge, og hverken husråd eller kloge mænd og koner kunne hjælpe? Nogle søgte vel til præsterne, der tit havde lært lidt lægekunst eller ejede en lægebog, men badskærerne var dog specialister.

1579 var rektor Esbern Jul i Nykøbing i kur hos Hans Badskær i Thisted og blev helbredt²). Den næste Badskær, vi kender her fra byen, er Mads Iversen Badskær, der var gift med en adelig dame, Maren Lunov, søster til Christoffer Lunov til Nystrup. 1608 omtales han som »fordum borger og badskær i Thisted«, men da var han flyttet til Norge³). Om han har forbindelse med Mads Lauritsen Badskær i Vang, hvis kone var fra Norge, ved vi ikke, men Christoffer Lunov boede jo i Vang sogn.

I tingbogen 1638 nævnes Hans Ambrosen Badskær⁴), som i kirkebogen kaldes Hans Ambrosen Lange, og han døde 1653. Da var der kommet en anden badskær til byen, mester Ludvig Hermansen, som 1648 gav 10 rdl. til kirken for sin kones begravelse og virkede endnu 1670⁵), men var død 1676⁶). Om trent på samme tid virkede Mogens Mikkelsen Badskær, der døde 1664, og 1670 nævner tingbogen mester Engelbert Felt-skær⁷). (Engelbtret Roldsen, død 1676). Christoffer Steffensen

1) Taks 1781 med tilf. 2) Chr. Villads Christensen: Nykjøbing paa Mors 1299-1899. 3) V. A. Secher: Kongens rettertingsdomme II, 134, 136. 4) Tb. 1638, 104, 104 b. 5) Tb. 1670, fl. st. 6) Tb. 1676, 39. 7) 23/7.

Badskær døde 1689, og Peiter Sattelmeyer, der kaldes kirurg, virkede til 1703, da han døde.

Efter en forordning 1672 måtte ingen behandle indvendige sygdomme uden at have taget medicinsk doktorgrad. Den første doktor, der praktiserede her, var dr. med. Laurits Foss. Biskop Bircherod fortæller i sin dagbog, at han blev viet 16. okt. 1677 i biskoppens hus i Ålborg. Biskoppen, Mathias Foss, var hans broder, og hans brud var Barbara Pedersdatter Rosenberg, datter af Peder Madsen Rosenberg i Thisted. Bircherod kalder ham da *medicus practicus in Thye*, og han boede en tid i Thisted, hvor han havde boder¹⁾. 1682 købte han Todbøl og boede der til 1685, da han blev forstander for Sorø skole.

Så var der ingen læger nærmere end i Viborg, og det fik måske betydning for udviklingen i besættelsessagen 1696–98, for det viste sig, at da Enevold Bjerregård fik to af de syge piger til en læge, blev de snart raske.

Senere nævnes flere badskærer eller kirurger, som de nu kaldes, og af og til forvildede en læge sig også til Thisted. Dr. med. Niels Grimberg er nævnt i kirkeregnskaberne 1723 og 1726, da han betalte stolestadepenge. 1748 kom dr. med. Oluf Bjørnstrøm til Thisted, men han døde 1749. 1769 nævner Danske Atlas, at der boede en dr. med. i byen. Det var Friderich Seidelin, der på opfordring af nogle embedsmænd slog sig ned her 1768, men han rejste igen 1771²⁾.

I Viborg boede en embedslæge, en fysikus, der også havde Thy i sit område. Han kunne dårligt passe hele det store distrikt, og efter at der var kommet et kirurgisk akademi i København, blev det bestemt, at distriktet skulle deles, så der blev ansat fire distriktskirurger, der var uddannet ved akademiet.

Den første distriktskirurg i Thisted var Eberhardt Neve, der kom hertil 1789 og var her til 1805. Efter ham kom Adam Sager, der 1815 blev afløst af Anton Wittendorf, der virkede til 1849. Han boede som sine forgængere i Storegade 21, hvor allerede Eberhardt Neve havde en lille sygestue, der blev udvidet og forbedret af Adam Sager og Wittendorf, som 1834 kaldes distriktslæge³⁾. Han havde da to voksne kvinder og tre

1) Grundtakst 1682. 2) Årb. 1943, 413. 3) Ft. 1834.

børn i kur. 1850 var der seks patienter¹⁾). Da havde den gamle læge fået en medhjælper i sin svigersøn, Peter Willemoes, der var distriktslæge til 1862.

1850 praktiserede læge Frederik Michelsen også i Thisted. Han var broder til sognepræsten, provst Wilhelm Michelsen, og var her fra 1837 til sin død 1858. Han blev angrebet af distriktslæge Nyrup i Nykøbing, der ikke godt tålte, at andre læger virkede i hans distrikt. Nyrup påstod, at Michelsen havde stillet en forkert diagnose, men han fik ikke noget ud af det²⁾).

Provst Michelsen var medlem af det første amtsråd. I det første møde kom han med et forslag om, at der skulle bygges et amtssygehus i Thisted. Amtmanden sagde da, at han også havde tænkt over, hvordan man kunne skaffe plads til flere syge, og han havde forhandlet med Wittendorf om udvidelse af hans sygestuer, så der kunne blive plads til 20 patienter. Lægen gav et tilbud, som blev modtaget af amtsrådet³⁾), og opførelsen af et sygehus blev udskudt en tid.

Man arbejdede dog stadig med planerne, og 1857 blev de til virkelighed. Det første amts- og bysygehus blev bygget nordøst for byen på en bakkeskråning, hvor der var fri udsigt og frisk luft. Efterhånden blev det nu mere almindeligt, at syge blev indlagt, og omkring 1900 var sygehuset tit overfyldt, så man måtte tænke på en udvidelse.

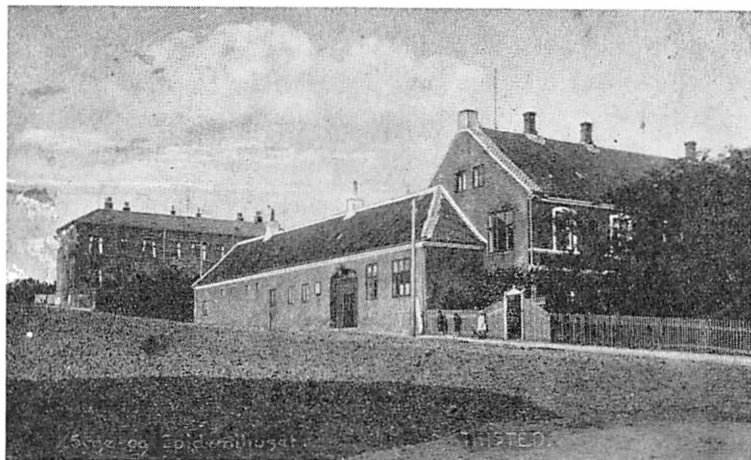
Mange epidemiske sygdomme kunne man dengang ikke gøre meget andet ved end at isolere de syge, men på sygehuset var det vanskeligt at gennemføre. Der blev da bygget et særligt isoleret epidemisyngehus længere oppe på bakken. En alvorlig, smitsom sygdom, tuberkulosen, bredte sig stærkt i disse år. Mange unge blev angrebet, og det blev vedtaget at bygge en tuberkuloseafdeling ovenfor.

De to afdelinger aflastede sygehuset noget, men det varede alligevel ikke længe, før der igen var pladmangel, og sygehuset var heller ikke tidssvarende mere. Man bestemte sig da til at bygge et nyt, og planerne blev lagt, men i de urolige tider omkring første verdenskrig turde man ikke bygge det hele på én gang. Man begyndte med den vestlige del, som stod færdig 1919,

1) Ft. 1850. 2) og 3) Årb. 1943.

og beholdt det gamle sygehus til 1925, da det blev revet ned med undtagelse af fløjen, som blev sluttet til hovedbygningens østlige del, der nu blev opført.

Således stod sygehuset, indtil man i 1960 begyndte på en meget omfattende udvidelse og modernisering.

Det gamle sygehus.

Apoteker

Fra 1500erne og 1600erne kender vi ikke noget til egentlige apoteker i Thisted, men der har dog nok været nogle lægemidler at få hos købmænd og badskærere.

Omkring 1680 boede dr. med. Laurits Foss i Thisted, og han havde 1682 flere boder, så man har nok kunnet købe medicin hos ham.

Efter enevældens indførelse søgte regeringen at få en planmæssig ordning af visse sider af erhvervslivet ved at udstede bevillinger til folk, der var kvalificerede til at drive bestemte erhverv. Til gengæld skulle de være forpligtet til at drive erhvervet sådan, at ethvert rimeligt krav fra kundernes side kunne tilfredsstilles.

En forordning 1672 bestemte, at der skulle bevilling til at

drive et apotek, og at apoteket så altid skulle føre et rigt udvalg af lægemidler. Det betød dog ikke, at andre ikke måtte sælge visse ting, der blev brugt som lægemidler, som dem, der blev brugt af badskærer, kloge mænd og koner og i almindelige husråd. I købmand Mikkel Galtrups butik var der 1766 f. eks. teriak¹⁾, et sammensat lægemiddel, som man mente kunne hjælpe for næsten alle sygdomme. Hjalp et af stofferne ikke, så gjorde vel et af de andre! Badskærerne måtte ligesom Stine Kudsk ikke bruge medicin mod indvortes sygdomme, men kirurgen Johan Christoffer Appoldi, der også var brokskærer, havde dog »en lille urtebod« ved Store Torv²⁾. De lægekyndige præster gav vel også folk af de lægeurter, de dyrkede. Endnu kan man finde sådanne urter forvildet ved præstegårdshaver.

Ingen af stederne havde man naturligvis alle de lægemidler, en rigtig læge kunne finde på at ordinere, og det var måske grunden til, at dr. Grimberg så hurtigt forlod byen. Appoldi var nok den, der havde mest, og da han var død 1746, var man i knibe. 1749 fik kancelliet derfor et nødråb fra Thisted. Man havde i mange år ikke haft en rigtig læge, og medicinen måtte man hente langvejs fra. Nu var det endelig lykkedes at få en læge til byen, nemlig dr. med. Oluf Bjørnstrøm, men man savnede stadig et apotek og bad derfor om, at dr. Bjørnstrøm måtte få bevilling til et lille husapotek. Det blev bevilget 5. maj 1749, men lægen var død 6. april.

1750 søgte apoteker Jacob Gesius om at få bevillingen. Den fik han, og han lejede sig ind hos købmand Christen Rollemann i Vestergade (nu nr. 4-6)³⁾, men han havde en stor gæld, og fortjenesten var for lille, måske fordi der ikke var nogen læge i byen. 1758 måtte han sælge apoteket til Christian August Ziegler, som lånte 800 rdl. i Horsens 1758 og 1759, og da han 1763 købte et hus af Christen Rollemann, lånte han igen 400 rdl.⁴⁾. Længe blev han her ikke – der var jo stadig ingen læge og han var fattig. Man var ikke tilfreds med ham, og landfysikus Mangor og nogle stedlige autoriteter anbefalede, at han blev fjernet. 1769 fik Friderich Wilhelm Duche så bevillingen mod at give Ziegler og hans kone 30 rdl. årlig i pension⁵⁾.

1) Årb. 1973. 2) Skm. 1743. 3) og 4) Sk&P. 5) DB&S.

Duche blev gift 1772 med en datter af den rige købmand Thomas Holst på Lille Torv. Han boede først i Vestergade (nu Vestergade 20), hvor han var 1772 og 1781, men efter svigerfaderens død flyttede han til gården på Lille Torv, hvor han døde 1794.

Hans efterfølger, Hans Erik Niemann, flyttede apoteket til Storegade (nu nr. 5), hvor det har været siden. Niemann var her kun et år, så overtog Johan Gustav Kollberg apoteket og blev 1797 gift med en af apoteker Duches døtre. Han gik imidlertid fallit 1800, men boede endnu 1801 i huset sammen med den nye apoteker Peder Bech¹⁾.

Trods de vanskelige pengeforhold de næste år blev Bech her til 1823, og lige så længe virkede hans efterfølger, Lars Christian Dahlerup, nemlig fra 1823 til 1846.

I lang tid var apoteket i Storegade, Svaneapoteket, det eneste i Thisted, men 1915 blev et nyt apotek, Løveapoteket, åbnet i Vestergade.

Brandvæsen

I den første beskrivelse af alle byens bygninger, hovedbrandtaksationen 1761, kan man se, at alle husene var af bindingsværk, og at langt de fleste havde stråtage. Sådan havde det sikkert været altid, og byen var derfor i stor fare, hvis der opstod brand. Det hjalp vel noget, at der var god afstand mellem husene, måske netop på grund af brandfaren, men i stærk blæst kunne ilden alligevel hurtigt brede sig. Thisted var dog ikke så hjemsøgt af store brande som mange andre byer. 1608 og 1620 brændte så store dele af byen, at man måtte bede kongen om hjælp og fik den i form af skattefrihed i nogle år, men så gik der næsten 200 år, inden en større brand ramte byen. 1818 brændte kvarteret mellem Lille Torv og bækken, bl. a. toldinspektør Langelands nye, store gård²⁾. At så meget brændte, kom nok for en del af, at man var begyndt at bygge husene tættere sammen, fordi der var blevet flere folk. Alligevel slap byen ved den lejlighed billigt, vel fordi der nu var et organiseret brandvæsen.

1) Fr. 1801. 2) Undersøgelsesprotokol 1818–28. TBA.

Før i tiden havde det været sådan både i by og på land, at folk hjalp hinanden med at redde, når der var brand. At slukke var næsten umuligt. Bagefter hjalp man så med at bygge igen, men i længden kunne man ikke nøjes med den frivillige hjælp, og 1761 befalede regeringen, at der skulle oprettes en tvungen brandforsikring og et brandvæsen i alle købstæder.

Alle bygninger skulle takseres og indføres i en protokol, hvori der også skulle stå, hvilken gade de lå i, hvor lange de var, hvilke materialer, de var bygget af, og hvem der ejede dem. Brandvæsenet skulle ledes af en brandinspektør, og der skulle udnævnes en brandmester, en strålemester og en sprøjtemester, der hver havde sit hverv. Der skulle skaffes unge og friske folk til at redde, pumpe ved sprøjterne og øse vand i dem, og håndværkere skulle være parat til at reparere sprøjterne.

Man skulle have en stor slangesprøjte og en mindre, som to karle kunne bære, vandkar, læderspande, håndsprøjter, brandhager, økser og en lygte, og det skulle opbevares i et sprøjtehus. Alle store ejendomme skulle have en brandhage og en stige.

Hvis der opstod brand i et hus, skulle beboerne straks alarmere brandinspektøren, der så satte sit mandskab i sving. Vægteren i kirketårnet skulle klemte med klokken og hænge et flag eller om natten en lygte ud på den side af tårnet, der var nærmest ilden. Vægteren i gaden skulle råbe: Brand, brand! og trommeslageren skulle tromme, først i gaderne nærmest branden. Folk skulle danne række fra brønden til brandstedet og lange vandspande til hinanden, og borgervæbningen skulle møde og hindre, at folk stimlede sammen, og at nogen stjal. For alle tilfældes skyld skulle folk sætte fyldte vandspande ved dørene og på deres lofter.

Der blev også givet regler for, hvad man skulle gøre for at undgå brand. Husgavle måtte ikke mere laves af brædder, men skulle bygges af bindingsværk, og alle stråtage skulle afløses af tegl, når taget skulle fornyes. Andre bestemmelser indskærpede forsigtig omgang med lys og ild og fastsatte bøder, hvis reglerne blev overtrådt.

I Thisted blev den første hovedbrandtaksation gennemført samme år, men da byen ikke havde haft brandvæsen eller brandredskaber før, tog det lidt tid, inden man fik det hele. Den energiske byfoged, Scavenius, fik købt et par sprøjter i Ålborg for 220 rdl.¹⁾ Han lånte privat 200 rdl. af kirkens midler og lagde resten ud, og der blev bygget et sprøjtehus syd for rådhuset. Det viste sig imidlertid, at sprøjterne ikke duede, og byen ville ikke betale. Først 1774 fik man en ordning med byfogedens arvinger (han var død 1771), så de fik pengene mod at lade sprøjterne reparere.

Tilfreds med sprøjterne var man dog ikke, og derfor købte kirkeværgen, købmand Henrik Knakkegaard, 1785 en ny sprøjte til 400 rdl. i København for kirkens regning. Der blev opført en grundmuret tilbygning til sprøjtehuset, der kun var på fire fag og af bindingsværk, og dertil brugte man mursten og tagsten af kirkens²⁾.

Byen havde i lang tid kun én vægter, men 1789 blev antaget endnu én og senere én til, sådan at de kunne skiftes til at holde vagt om natten i kirketårnet, hvor der blev indrettet et vægterkammer 1798³⁾. Fra en balkon på østsiden af tårnet kunne en vægter nu hver nat holde øje med, om der udbrød brand. En politibetjent blev ansat 1790, og til hans opgaver hørte, at han skulle se efter, om vægterne passede deres bestilling og ikke sad og sov et sted.

Denne forbindelse mellem politi og brandvæsen blev udbygget ved en resolution 1853, der bestemte, at der skulle oprettes et brand- og politikorps i hver købstad. Alle mænd og karle over 18 år skulle have pligt til at gøre tjeneste i korpset, hvor hver fik sit hverv. I brandafdelingen, der skulle ledes af en brandkaptajn, skulle nogle tage sig af at slukke, nogle skulle bryde ned og andre prøve at redde folk, dyr og indbo.

1873 kom en ny lov med regler om brandredskaber og tjenestepligt. De største ejendomme skulle nu have en vandtønde, der var fyldt med vand undtagen i frostvejr, og en sluffe, som tønderne kunne slæbes på til brandstedet. De der havde heste, skulle stille med én eller to og en kusk.

1) H, 56. 2) KR. 3) KR.

Brand i Vestergade 8.

Ved loven fik politikorpset også instrukser. Det skulle sørge for ro og orden i byen, men havde nærmest kun til opgave at fungere under brand, ved markeder og på torvedage, når der blev uro.

Endnu var brandvæsenet ret hjælpeløst, hvis der kom en større brand. Det kneb at skaffe vand nok, og først da byen fik vandværk 1906, blev det muligt at bruge mere moderne sprøjter med større virkning. Brandvæsenet blev så igen omordnet, så der blev en fast styrke på 12 mand og to befalingsmænd foruden brandinspektøren¹⁾. 1923 fik man den første brandbil, og det var et stort fremskridt. Senere gik man i nært samarbejde med redningskorpset og med civilforsvaret.

Postvæsen

1624 fik Viborg poststation, og derfra kom der postsager til Thisted, men kun ved lejlighed²⁾. Efter postordningen 1694 blev der fast forbindelse mellem Viborg og Thisted over Nykøbing med *gående* bud. 1732 forsøgte man at føre posten frem på postkassens regning, og der blev oprettet posthus i Thisted. Det blev dog for dyrt, og 1735 blev postkontoret nedlagt igen. Postmesteren i Viborg overtog ruten og indtægterne mod at svare 60 rdl. årlig til postkassen. Fra 1760 blev posten sendt med ridende post til Thisted, stadig over Nykøbing, men to gange om ugen, og byen skulle betale 60 rdl. årlig til postkassen³⁾. En købmand i Thisted, Jens Madsen Neergaard, overtog ekspeditionen af posten. I et skattemandtal 1762 kaldes han postmester. Folketællingen 1801 nævner en posttrytter, Mads Sørensen, en postekspres, Christen Munch, og en post til Hanherrederne, Jens Stoiholm.

Under krigen med Sverige og England blev posten til Norge ført over Thisted indtil 1809, da vi fik fred med Sverige, så posten igen kunne sendes over Frederikshavn uden risiko for, at fjenden kaprede skibene.

1820 kom der igen et fremskridt. Der kom til at køre en pakkepost mellem Viborg og Thisted hver måned, nærmest af hensyn til amtstuen, der skulle sende regnskabspakker ind.

1) DB&S. 2) H, 56. 3) DB&S, 93 f.

Brevposten var da overtaget af en entreprenør, som havde en postekspeditør i Thisted. Den kongelige postkasse ansatte nu denne ekspeditør som ekspeditør for pakkeposten, og efter entreprenørens død blev der oprettet et postkontor i Thisted 1. april 1826¹⁾. Den første postmester var Otto Carstensen, søn af provst Carstensen, og han boede 1834 ved Lille Torv (nu Bisgårdsgade 1)²⁾.

1836 blev der dampskibsfart mellem Århus og Kalundborg, og derefter blev der postforbindelse mellem de østjyske byer og derefter fra Randers over Viborg og Nykøbing til Thisted, først kun med breve, men nogle år senere også med pakker, og 1849 blev der postforbindelse med Ålborg.

Dagvogne fra Vorupør og Vangså.

Da der efterhånden blev flere postsager, begyndte man at køre til Ålborg og Nykøbing og til oplandet med postvogne, som også tog passagerer med. Disse *dagvogne*, der kun havde plads til 4–6 personer inde i den lukkede gule kasse og én på bukken hos kusken, kørte deres rute hver søgnedag. Var der megen sne, måtte man tit køre i kane, og det var en oplevelse.

1) DB&S, 93 f. 2) Ft. 1834.

Efter at banen til Struer var åbnet 1882 og Fjerritslevbanen 1904, blev meget af posten sendt med tog, og henimod 1920 blev dagvognene afløst af postbiler.

De første postmestre havde postkontor hjemme. Otto Carstensen efterfølger, V. Herholdt, ejede Toldbodgade 16 på hjørnet ved havnen, og her var der posthus, til banen blev anlagt 1882, og der blev posthus ved stationen.

1973 blev posthuset udvidet mod øst og moderniseret.

Borgervæbning

En købstad uden forsvar kunne i urolige tider blive et let bytte selv for små grupper af oprørere eller for røverbander. Allerede 1542 fik Thisted derfor ordre til at oprette et hjemmeværn, en borgervæbning¹⁾. Borgerne skulle have våben, og lensmanden skulle undersøge, om de havde. Officerer var der ikke, og det var derfor borgmestrene og rådet, der skulle planlægge og lede et forsvar.

Det var nok ikke let af få bestemmelsen respekteret. Efter grevfejden 1534 var der i lang tid ikke noget, der kunne true freden i vor lille by, og borgerne tog roligt på pligten til at have våben. 1598 måtte kongen da skrive til lensmanden, at han skulle taksere borgerne og sørge for, at de havde så gode våben, som de havde råd til. Af hver 100 mand i borgervæbningen skulle der være 60 skytter med stormhuer, 20 mand med lange spyd og fuld udrustning og 30 med hellebarder²⁾.

1600 var borgervæbningen i Thisted på 91 mand. De kunne naturligvis ikke udrette noget mod en regulær fjendtlig hær, og vi hører da heller ikke noget om, at de forsøgte at forsvare byen, da kejserens tropper rykkede ind 1627. De måtte da aflevere deres våben, der mærkeligt nok ikke blev konfiskeret, men sat under bevogtning i kirkens våbenhus. Under svenskekrigene gjorde borgerne sammen med bønderne et mislykket forsøg på at standse fjenden ved Aggertangen, men siden kom borgervæbningen ikke i virksomhed i lang tid. Op mod 1700 havde mange endnu våben – som de desværre brugte mod hinanden³⁾ –

1) H, 37. 2) H, 37. 3) Årb. 1938, 51.

men da der stadig var fred og ingen fare, blev bestemmelserne om borgervæbningen ikke overholdt. Den forsvandt simpelthen.

Først da revolutionskrigene omkring 1800 nærmede sig Danmark, og man kunne frygte angreb, blev sagen taget op igen¹). 1801 kom et reskript om, at der skulle oprettes en borgervæbning, hvor det var muligt, og det var det i Thisted. 1803 kostede byen 100 rdl. på en tromme, noget udrustning og reparation af geværer, som man havde fået af regeringen. De borgere, der skulle gøre tjeneste, fik flotte uniformer: hvide bukser, mørkeblå frakker med blanke knapper, grønne kanter, gule kraver og gule opslag på ærmerne. 5–6 søndage om sommeren marcherede de til Kappelsten, hvor øvelserne blev holdt – med gode hvil imellem. Da byen i 1820'erne fik en stadsmusikant, J. H. Zangenberg, blev der dannet et lille musikkorps, der kunne gå foran optoget og gøre det festligt. Ved spisetid kom koner og børn med fyldte madkurve og spiste sammen med »soldaterne«, og når det blev aften, marcherede man hjem i sluttede geletter og afleverede fanen på rådhuset.

Mange år gik, før borgervæbningen fik andre opgaver end at paradere, når Hans Majestæt besøgte byen, men da treårskrigen brød ud 1848, blev borgervæbningen pludselig sat i alarmberedskab. Der var kommet meldinger om, at tugthusfangerne i Rendsborg, »slaverne«, var kommet fri og nu drog hærgende op gennem Jylland²), og 50 mand meldte sig frivilligt til borgervæbningen, som så var på 120 mand. Fredag den 31. marts meldte byfogeden i Nykøbing, at slaverne var i Skive. En del af borgervæbningen og byens kanoner kom i stilling ved Hulgårdsbakke (den øverste del af Dragsbækvej), en del blev sendt til Vilsund for at hjælpe bønderne med at forhindre slaverne i at komme i land dér, og der blev sat en kæde af vagtposter rundt om byen. De var årvågne, og da to købmænd fra Thisted, P. C. Nordentoft og Jeppe Frost, intetanende var på vej hjem fra Ålborg natten mellem fredag og lørdag, blev de standset og krævet for feltråbet. Skønt hver

1) H, 112. 2) H, 181 f.

mand i byen kendte dem, varede det noget, inden de fik lov at ride videre, for reglementerne skulle overholdes!

Man var noget bange for, at de gamle geværer ikke rigtig var i orden, og der blev sendt ilbud til en bøssebogser ved Trandum strand, men inden han kom, var folkene vendt hjem fra Vilsund med melding om, at der ingen slaver var. Det hele var blind alarm. Det havde amtmænd Rosenkrantz og nogle få andre også ment, men ingen ville høre på dem.

Bagefter kunne man nok more sig over forskrækkelsen og de anstalter, der var gjort, men forsvarsviljen havde været god nok og var al ære værd. Borgerne kunne godt være stolte over bataljen, der blev borgervæbningens sidste. 1853 blev den opløst.

HANDEL OG SKIBSFART

Da Thisted blev handelsplads, var det vel først landsdelens egne produkter, der blev omsat, men det har ikke været længe, før fremmede fandt dertil med varer, som ikke var at finde i Thy, men som var nødvendige: jern, kobber og andre metaller, salt, hør og meget andet. Det kunne føres til byen over land, men der var langt at køre, og vejene var dårlige. Træ kunne man hente i skovegnene ved Silkeborg, men så skulle man enten over de to sunde ved Mors eller over Oddesund og Kilen ved Struer. Til Ålborg var der en lang og tit farlig vej over vejlerne.

Langt lettere var det at sejle med varerne, og når en by ligger ved vandet, finder man før eller senere ud af det. Søvejen var da også meget kortere end landevejen, når man skulle til Ålborg, og større handelsbyer som Lybæk var inden for rækkevidde.

Første gang, vi hører om Thisted som ladeplads, er i et brev 1367, der omtaler Thisted og Hovsør som steder, hvor korn skulle leveres¹⁾, men fra omkring 1500 har vi sikre beviser på, at Thistedborgere har sejlet ud med varer. Et toldregnskab for

1) H, 12.

Ålborg 1519 nævner fem af dem. De fortoldede 69 td. mel. Senere nævner seks, der betalte told af skind, huder, fjer, torsk og hvillinger¹). Man havde altså i Thy overskud af korn, husdyr og havfisk.

1549 skulle borgerne i Thisted lade alle deres skuder løbe ind i Mariager Fjord for at sejle kalk til Kolding, hvor man var ved at bygge Koldinghus. Der må så dengang have været en del skibe her, og nogle har kunnet sejle langt omkring. Det viser den tilladelse, som borgerne fik 1565 til at sejle gennem Øresund (det var ellers forbudt). De måtte blot ikke sejle til Reval, Narva, Rusland og Sverige eller andre steder, hvor deres varer kunne komme fjenden (Sverige) til nytte, og de måtte ikke sejle ind i Østersøen med salt, vin, våben, krudt og harnisker eller sælge sådanne varer hjemme til fremmede, for at det ikke skulle havne hos fjenden²).

Efter krigen måtte borgerne passe nøje på, at deres indtægtskilder ikke blev udnyttet af andre. 1572 skrev kongen til lensmanden på Ørum, at borgerne i Thisted havde klaget over flere ting. Bønder brugte sejlads og købmandsskab, mange håndværkere boede i landsbyerne, og byen led mangel på brændsel, da de ikke måtte få det derfra, hvor de plejede at købe det. Lensmanden skulle derfor holde øje med, at ingen drev landkøb eller *usædvanlig* handel, og at håndværkerne flyttede ind til Thisted. Han skulle også sørge for, at byen kunne blive forsynet med brændsel³).

Brevet gav borgerne blod på tanden. Snart efter rejste de sag mod nogle af Vestervig klostres bønder, fordi de brugte små skuder og skibe, men 1573 befalede kongen, at de skulle lade sagen falde, da skuderne, efter hvad fru Jytte Podebusk berettede, kun blev brugt til at føre hendes korn til Vestervig og andre steder⁴). Det var altså ikke nogen *usædvanlig* sejlads, og det samme kan vel siges om skudedefarten til Norge, som må have været i gang, og som var nødvendig for egnens forsyning med tømmer. Fru Jytte, der var forlenet med Vestervig kloster, gjorde så et modtræk. De markeder, der fra gammel tid havde været holdt ved klostret, var jo flyttet til Thisted, men 1573

1) JHB, 308 f. 2) DA, 423. 3) KcB 1572 15/7. 4) KcB 1573 9/2.

tillod kongen, at man måtte holde marked i Vestervig tre dage efter markederne i Thisted.

Der må også have været nogle, der forsøgte at lægge hindringer i vejen for Thistedes handel, for borgerne klagede til kongen over, at de ikke kunne få lov til at sejle gennem Bælt for kongens krigsskibe. Kongen gav derfor 1579 sine kaptajner ordre til, at de skulle lade Thistedborgerne passere med skibe og gods, når de ikke førte forbudte varer og kunne bevise med søbreve, hvor de hørte hjemme¹⁾).

Når skibe fra Thisted sejlede gennem Bæltet, var målet sikkert Lybæk, der var den største handelsby ved Østersøen. Der havde man brug for varer, som Thisted kunne levere, og til gengæld kunne man sælge produkter fra næsten hele den del af verden, man kendte dengang.

Fremmede skibe kom også til Thisted, vel især fra Ålborg, men også fra Lybæk. 1604 befalede kongen, at tolderen i Thisted skulle kræve told og andre afgifter af Lybækkernes skibe ligesom af andre fremmede og udenlandske skibe med varer²⁾). Det lyder, som om man ikke i Thisted havde regnet Lybækkerne for udlændinge. At deres penge var kendt her, kan man se af kirkeregnskabet 1614, hvor kirkeværgen nok regner i dansk mønt, men oplyser, at en daler er beregnet til 32 lybske skilling.

Om Lybækkere i Thisted vidner også et brev fra kongen til landsdommerne i Nørrejylland 1595³⁾) om, at de skulle undersøge en sag, som to lybske købmænd havde anlagt mod borgmestre og råd i Thisted og en borger.

Lybæks handel med Thisted var ikke velset i Ålborg, hvor man gerne ville have eneret på handelen i Limfjordsegnene og gang på gang søgte at gribe ind over for Thistedes rettigheder⁴⁾). Ganske vist havde de to byer 1581 sluttet en kontrakt, hvori Ålborg lovede at respektere Thistedes privilegier, men nogle Ålborgkøbmænd blev alligevel ved at købe og sælge varer inden for de fire miles afstand fra Thisted, måske for at skaffe sig hævde på at handle dér. Der blev ført retssager om denne handel, men det ser ikke ud til at det hjalp ret meget, og Ålborgs borgere så stadigt skævt til Thistedes privilegier.

1) og 2) DA. 3) KcB 1595 11/6. 4) JHS.

1619 klagede de til lensmanden på Ålborghus over, at Thisted ville forbyde deres *sædvanlige* handel og protesterede imod, at den lille by skulle have eneret på at købe korn, smør, kvæg og andet inden for så stor afstand fra byen og til at sælge, hvad folk behøvede dér¹⁾. Så måtte Ålborgkøbmandene jo ikke engang handle i Feggesund, der, som de snedigt bemærkede, lå på Hannæs i Ålborghus amt. Og hvis Thistedes rettigheder skulle række fire mil ud fra byen, ville Nykøbing jo også falde inden for Thistedes område, da der kun var *tre små mil* (!!) mellem de to byer. Det var nu en usandhed, og man lod være med at omtale, at Nykøbings privilegier lød på eneret til handelen på Mors, så det var underforstået, at Thistedes privilegier kun gjaldt for Thy.

Ålborgenserne tillod sig at mene, at Thisted havde fået sine rettigheder på grundlag af urigtige oplysninger, og de foreslog, at Thistedes privilegier blev nøjere undersøgt og *om muligt afskaffet*. Lensmanden på Ålborghus skrev få dage efter til kongen og gjorde opmærksom på, at Thistedes privilegier kunne give byen et monopol, som let kunne føre til højere priser til skade for borgere og bønder. Hvor menneskekærligt!

Det godt tilrettelagte angreb førte til en foreløbig sejr for Ålborgborgere, for 1619 fik de kongeligt brev på, at de måtte drive deres *sædvanlige* handel i egnen omkring Thisted og Feggesund²⁾. Dermed var det altså anerkendt, at de haved aldershævd på dene handel, skønt den siden 1524 havde været ulovlig, fordi den stred mod Thistedes privilegier.

Thistedes borgere reagerede omgående og anlagde sag mod en Ålborgborger, der havde drevet handel i Hannæs birk³⁾. Resultatet blev for det første, at Ålborg fik ordre til at levere tilladelsen af 1619 tilbage, da en sag var for retten. Der har man nok kviet sig ved i Ålborg, for først i oktober kom tilladelsen tilbage⁴⁾.

Under sagen, der kom for Landstinget 1620, henviste Thisted til den kontrakt, der var sluttet 1581 mellem Ålborg og Thisted, og til Thistedes privilegier, der ikke var til at komme udenom. Det endte da med, at Ålborg måtte give sig. De kunne nok blive

1) JHB. 2) KcB 1619 19/9. 3) KcB 1620 7/1. 4) KcB 1619 19/9, tilf.

ved at sejle til Thisted, men de måtte kun handle med købmændene dér.

Der kom da stadig Ålborgskibe til Thisted, men skibe herfra sejlede også til Ålborg efter varer. Det kunne være en besværlig sejlads. Skærtorsdag 1638 ville skipper Ole Guldholt fra Ålborg sejle til Thisted med 30 td. salt, men hans skude løb snart på grund, og saltets ejere, to købmænd fra Thisted, måtte lade to prammænd fra Ålborg losse saltet om i en krejert fra Thisted, ført af Bertel Pedersen Klitmøller og Anders Pedersen Legind. Den tog saltet med til Løgstør, men kunne ikke komme over grundene med last, så saltet måtte igen losses over i pramme og tilbage i krejerten igen, da den var kommet over grundene¹).

Hvor store skibe Thisted havde, ved vi ikke, men det der er omtalt her, en krejert, var et tremastet skib med pælemaster. Det har nok været et lignende skib, der blev synet på stranden i Thisted 8. sept. 1638, selv om det kaldes en skude. Det havde stormast, fokkemast og mesanmast.

Handelsforholdene i Limfjorden var efterhånden stabiliseret, men endnu var Thistedes købmænd ikke tilfreds. Der havde fra gammel tid været handelsforbindelse mellem havkysten af Thy og Norge. Thy havde fået tømmer, og til gengæld havde Norge fået landbrugsvarer, en fornuftig byttehandel til stor gavn for begge parter, ja næsten uundværlig. Det ser ikke ud til, at Thisted har sat sig imod denne handel før efter kejserkrigen, måske fordi nogle Thistedborgere selv var interesseret i den.

Efter krigen, da byen var blevet meget fattig, måtte man udnytte alle muligheder for at forbedre økonomien. Der var nu et stort behov for tømmer i Thy, fordi mange gårde på landet var brændt af, og mange var ikke holdt ved lige. I krigsårene havde der ikke været noget overskud af landbrugsvarer at sælge til Norge, så skudehandelen har sikkert været indstillet. Nu var der hårdt brug for den igen, og handelen har nok været omfattende. Det faldt Thistedes købmænd for brystet, og

1) Tb. 1638 15/9.

de begyndte at forberede en aktion¹). I flere år bl.a. 1631, 1636 og 1639 tog de tingsvidner på, at nordmænd havde købt korn hernede til levering i Vilsund. Selv om kornet ikke blev udført fra vestkysten, mente man altså, at selve købet var i strid med Thistedes rettigheder. 1640 blev der udstedt flere vidner om udskibning af korn i Vilsund og ved vestkysten²).

Det blev et årelangt tovtrækkeri mellem Thisted og skiftende kommissioner og embedsmænd, der kom til forskellige resultater med hensyn til skudehandelens lovlighed og nødvendighed. Nogle fandt, at den var til skade for Thisted og burde forbydes, andre mente, at den direkte handel med tømmer og landbrugsvarer var uundværlig, både for Thy og for beboerne ved Norges sydlige kyster. Regeringen vaklede frem og tilbage ligesom i sagerne om Hovsørs og Ålborgs handel i Thistedes område, men egentlig er det glædeligt, at man ikke holdt stejlt fast på en afgørelse, der engang var truffet. Man stræbte åbenbart alvorligt efter at finde en ordening, der ikke forurettede nogen.

En sag om noget gods, der var ført til Tvorup strand med en norsk skude, men tilhørte folk her på egnen og 1647 var blevet konfiskeret efter dom på Thisted byting, blev anket til Landstinget, som henviste sagen til kongen og rigets råd, landets højeste domstol, hvor den kom for 21. juli 1651³). I dommen henviste retten til Christian den 3.s koldingske reces 1558, § 64, som tillod at sælge tømmer til bønder i dårlige egne og tage bøndernes varer som betaling. Altså måtte enden på sagen blive, at det konfiskerede gods skulle erstattes.

Nordmændene kunne så blive ved at sejle, men det gjorde skudeskipperne fra Thy også. 1661 skulle der betales afgift for at få korn malet, også af det, der skulle til Norge. I Thisted blev der da for otte måneder betalt for 959 td. mel og gryn, som skulle udføres til Norge⁴). Det meste kom af sted med norske skuder, men 5 skuder fra Klitmøller og 6 fra Hanstholm var også med til det, så Thistedes købmænd har sikkert ikke gjort noget for at få handelen stoppet. Mange af dem var nu også selv interesseret i handelen. 1661 nævnes 18, som havde sendt mel og gryn til Norge med skuderne⁵).

1), 2) og 3) JHS. 4) Noget var fortoldet hos præster på landet. 5) Konsumtions- og accisebog 1661 for Thisted.

Der var dog en lille kreds af rige borgere, der helst ville have skudehandelen forbudt¹⁾). De havde selv skibe i Thisted, og hvis det lykkedes at forhindre kystboerne i at sejle med varer, som de var vant til at have med, ville Thistedes købmænd næsten få eneret på handelen. 1664 blev en ung mand med tilknytning til kredsens, Peder Justsen, broder til Anne Søes moder, udnævnt til borgmester, og han gjorde snart et forsøg på at spænde ben for skudehandelen, som han ligefrem forbød. Skudeskipperne lod sig dog ikke træde på. 16 af dem skrev 8. august 1665 til kongen og klagede over, at den unge og nye borgmester ville forbyde den ældgamle skik og brug, som havde været tilladt fra arilds tid. Hvis de ikke måtte sejle som før, ville de omkomme af sult og nød, folk på landet ville lide stor skade, om de ikke kunne afsætte deres varer på denne måde, og kongen ville miste de store toldafgifter.

Klagen kom til kongen og blev allerede 29. august sendt til Thisted, for at Peder Justsen kunne udtale sig om den, men var han før faret op som en løve, så faldt han nu ned som et lam. Spagfærdigt svarede han, at han bare havde været bange for toldsvig. Hvis skudeskipperne ville love at betale tolden på rigtig måde, havde han ikke noget imod, at de sejlede, og han forstod nu også, at det var Hans Majestæts ønske²⁾).

Vi ved ikke, hvad der var grunden til den kovending, men han var lidt i knibe på den tid. Han var selv blevet anklaget for toldsvig³⁾), og han havde en sag løbende mod byfogeden, Rasmus Brock⁴⁾). Måske har han også været under pres fra de købmænd, der benyttede skuderne til deres handel.

24. september 1666 fik folket ved kysten da kongelig tilladelse til at sejle igen, og glæden var nok stor, men endnu havde modstanderne ikke opgivet kampen. Hvem der stod bagved, ved vi ikke, men få år efter kom en driftig og fremadstræbende mand til Thisted, hvor han 1679 blev gift med Anne Søe og derved kom ind i den indflydelsesrige Justsenslæggt. Det var Enevold Nielsen Bjerregård, og efter den tid mærkes hans stærke, men smidige hånd alle vegne i byens og egnens sager.

Det er derfor ikke mærkeligt, at der igen blev rørt ved skude-

1), 2) og 3) JHS. 4) Landstingsdombog 1666 A.

handelen¹⁾. 4. september 1680 blev der udstedt en plakat, der forbød »ulovlige« havne, hvad der faktisk ville sige alle landingspladser uden for købstæderne. En undtagelse var dog Klitmøller, Blokhus og Tornby strand, men Stenbjerg, Tvorup, Hansted, Vigsø og Torup strand i Hanherred blev ramt af forbudet. At Klitmøller var undtaget, skyldes nok, at Thistedkøbmænd havde interesser der, og handelen fra Blokhus og Tornby strand kunne ikke genere byen.

Dette forbud var imidlertid kun et skridt henimod købstædernes overtagelse af skudehandelen. Allerede 9. oktober samme år fulgte det næste. En ny plakat bestemte, at alle skudeejere og landkøbmænd skulle flytte ind til købstæderne eller holde op med sejladsen og handelen. Det var et snedigt påfund, der ville sikre, at al handelen i Thy kom til at gå over Thisted, mens selve skudehandelen ikke blev forbudt.

Det var imidlertid umuligt for skudeejerne ved kysten, især for dem fra Hanstholmen og fra Hanherred, at drive handelen på den måde. De ville ikke have anden udvej end at sælge deres skuder til de rige købmænd i Thisted – og hvad kunne de så få for dem – mens de selv måtte nøjes med at være skippere for ejerne, der kunne overtage handelen uden konkurrenter.

Disse indgreb i skudehandelen, som ser ud til at være opfundet af visse borgere i Thisted (de andre købstæder betød kun lidt i denne forbindelse), må dog også ses i lyset af de nye tanker om statens styrelse, der fulgte med enevælden. Man sigtede mod centralisering, planlægning og styring af erhvervslivet, men enevælden blev dog aldrig et diktatur, der gennemførte sine idéer uden hensyn til dem, der led skade. Når der blev klaget, blev sagen undersøgt grundigt, og tit gav man efter.

At skudeskipperne ville protestere voldsomt mod de nye bestemmelser, og at regeringen måske ville bøje sig, kunne man forudse, og det gjorde de kloge Thistedborgere da også. Tre af dem, borgmestrene Morten Thomsen og Christian Mortensen Lelius og naturligvis Enevold Bjerregård, prøvede at komme protesterne i forkøbet. 14. januar 1681, altså kun tre måneder efter det sidste påbud, skrev de til kommercekollegiet, at de

1) JHS.

havde rørt rygter om protest fra visse sider mod de nye bestemmelser, og de bad derfor om, at regeringen ville stå fast eller i hvert fald ville sende eventuelle protester til dem, så de kunne give deres besyv med.

Der kom dog ingen klage direkte til regeringen fra skudeskipperne. Sandsynligvis har de henvendt sig til den højeste myndighed på egnen, amtmand Jørgen Skeel Due, som jo skulle tage sig af hele landsdelens interesser. Han skrev i hvert fald i februar til rentemesteren, at efter hans mening var skudefarten mere til gavn end til skade for Thisted. Kun tre velstående købmænd kunne have interesse i, at skudehandelen blev afskaffet. De fattige ville blive ruineret. Senere skrev han, at der kun var tre skibe i Thisted, og *deraf var de to Enevold Bjerregårds!* Han mente ikke, at skudeskipperne ville flytte til Thisted. De flyttede snarere til Norge, og så ville kongen gå glip af tolden. Han henstillede, at der blev sendt en kommission herop for at undersøge forholdene grundigt¹).

Det skete også, og kommissionen sluttede sig 1683 til amtmandens synspunkter, men da var kommercekollegiet allerede 1682 kommet til det resultat, at skuderne måtte have lov til at lande, hvor det kunne passe med vind og vejr, og indlade deres varer, blot de betalte den fastsatte told.

Regeringen bøjede sig så, og ved toldrullen 12. februar 1683 blev forholdene ordnet endeligt. Alle, der boede mellem Klitmøller, Blokhuset og Tornby strand, en strækning på 90 km, fik lov at sejle til Norge med korn og mel og indføre tømmer, kalk og sten.

For de fleste købmænd i Thisted betød det ikke noget tab og egentlig heller ikke for de store. De fik blot ikke den fordel, de havde håbet på, men de havde fået et smæk, da regeringen 1682 som led i centraliseringen forbød Thisted og andre små byer at drive handel med udlandet²). Det ramte de store borgere, især Enevold Bjerregård, der havde drevet handel på Narva, Riga og andre byer ved Østersøen³), men også andre køb-

1) JHS. 2) Chr. d. 5.s forordn., 661 f. 3) JHS.

mænd. Thistedskibe havde i lang tid sejlet i Østersøen, særlig til Lybæk, og tingbogen 1670 nævner flere eksempler på denne sejlads.

19. februar 1670 begærede skipper Erland Jensen, at nogle købmænd i Thisted ville vidne, om de havde noget regnskab med ham for gods, han havde haft i marked i Lybæk, Norge og flere steder. 5. marts blev der ført en sag om gods, der var forsvundet efter mikkelsmesserejse til Lybæk 1654. Erland Jensen vidnede, at flere købmænd fra Thisted havde været med hans skib. Varerne blev først losset i Ålborg, hvor skibet blev liggende vinteren over på grund af frost og is, men kom siden til Thisted med skibet.

19. marts krævede Tomas Erlandsen noget gods udleveret, som han havde haft liggende hos en mand, mens han var i Lybæk.

9. juli forlangte Niels Mortensen Torsted, at rådmænd Christen Jensen Kjelstrup skulle gøre regnskab med ham for flere rejser med deres fælles skude, derimellem to høstrejser til Lybæk.

Denne handel blev nu stoppet, og Thistedes købmænd måtte købe deres varer i større danske byer eller i Norge. Det blev til fordel for storkøbmændene i Ålborg, men mange udenlandske varer kunne også fås over Norge, og den vej gik nu meget af Thistedes handel. 1695 havde Thistedes købmænd tre pakhuse ved Klitmøller¹⁾, og de havde også skuder og skudeparter. 1679 var tre af Hansteds skuder solgt til Thisted, endnu én blev solgt 1684 og én 1685²⁾. 1691 ejede Thistedborgere fem skuder ved Klitmøller og én ved Vigsø³⁾.

I forhold til skudefarten var der ikke megen skibsfart fra Thisted. Man sejlede mest til Ålborg, men enkelte skibe blev dog ved at sejle ud af fjorden til København eller Norge. 1696 var der seks borgere, der helt eller delvis levede af skibsfart⁴⁾, men af dem sejlede to kun på fjorden, og to havde skuder, sikkert ved vestkysten.

1713 var der kun én skipper i Thisted, men da var der krig med Sverige, og svenskerne havde kapret to ladninger fra Thi-

1) Søkortdirektør Jens Sørensens kort. 2) Købstadregnsk. 3) Amtets kontributionsregnsk. 4) Skm.

sted, én fra Christen Mortensen Søe, Anne Søes halvbroder, og én fra hattemager Jens Hansen Winther¹. Det skib, der var tilbage »sejler i fredstid på Norge«.

Der var dog også andre, der fór til søs, nemlig tre, der sejlede med både. Store både spillede nok også da en stor rolle for transporten. 1802 var der mange store både eller kåde flere steder ved fjorden, og de sejlede meget korn til Ålborg²). De kunne vel i regelen let slippe over Løgstør grunde.

1735 havde Thisted fem skibe. Et af dem sejlede på Norge, de andre på fjorden³). 1743 var der en skipper, Christen Lauritsen Holm, der sejlede til Ålborg, én der sejlede på fjorden og handlede med sorte potter og en skipper uden skib⁴).

Skøde- og panteprotokollen for Thisted 1738–64 nævner 13 skibe, der blev solgt eller pantsat. 4 af dem var skuder ved vestkysten. De andre må i hvert fald en tid have hørt hjemme i Thisted, og der nævnes tre galeaser, to jagter, en spiljagt, en jagtkåg, en smakke og et skib uden betegnelse. Nogle af dem havde mærkelige navne som Den unge Thobias, Den rejsende Jacobus og Juber-Niise.

Skibene fra Thisted sejlede mest med korn til Ålborg og tog købmandsvarer med tilbage⁵).

Hvad købmændene købte i Ålborg, kan man se noget om i skiftet efter Mikkal Galtrup i Thisted 1766⁶). Skipper Christen Lauritsen Holm havde købt varer i Ålborg for købmanden og leverede en specificeret regning i dødsboet. Der var købt kakkelovne, stangjern, jernplader, hårdstål, ståltråd, bly, glas, kul og piber; desuden hør og hamp, papir og pap, sukker og en mængde salt, en del specerier som rosiner, korender, peber, alun og sæbe, noget brød og et par tønder vin. En regning fra købmand Lars Winde i Ålborg lød på så forskellige ting som manufakturvarer, søm, bomolie, vin, peber, ris og fernambuk, og hos Christen Ryberg var der købt mere salt. Fra Norge havde købmanden fået tømmer, hvoraf noget lå ved Vigsø strand, og noget var ført hjem fra Vangså.

1769 havde Thisted i det højeste fem små fartøjer, der sejlede på fjorden. Der var seks skippere i byen, men skibsfolk

1) Skm. 2) Åg, 28. 3) H, 83. 4) Skm. 5) Åg, 28. 6) Årb. 1773.

måtte man hyre andre steder¹). 1787 havde byen kun to skipper, hvoraf den ene kaldes fjordskipper, og to kågmænd²). 1802 havde Thisted tre skibe, men et par år før kun et³).

Indtil de første skibe vovede sig gennem Aggerkanalen, blev det ikke bedre. Endnu 1834 var der kun to skippere, to pramførere og en bådfører i byen⁴), men så begyndte det at gå frem, og det blev absolut nødvendigt at få bygget den havn, man havde drømt om i lang tid, men som der ikke rigtig havde været grundlag for før.

BYENS BORGERE

Om byens borgere i dens første tid ved vi meget lidt. Af og til dukker enkelte navne på borgmestre, rådmænd og byfogeder op, men sjældent en almindelig borgers navn. I tingbogen 1638 optræder for første gang et bredt udsnit af byens befolkning. Hver lørdag samledes mange borgere til ting uden for rådhuset, og hver gang skulle der udpeges otte tinghørere, forskellige for hver tingdag. I løbet af året er da nok de fleste af byens voksne mænd nævnt som tinghørere. Mange optræder som vidner eller vurderingsmænd, og vi får gennem sagerne oplysninger om slægtsforhold, der tit rækker langt tilbage.

Vi træffer slægten Griis, hvis stamfader, Niels Griis, må være født ca. 1530. Han havde sønnerne Laurits Griis, der var borgmester, Peder Griis, rådmand, Tomas Griis, kirkeværge, og Anders Griis, der levede 1638 som en meget gammel mand. Hans søn Poul Andersen Thisted blev student 1613 fra Thisted skole, rektor i Vordingborg og sognepræst i Radsted på Lolland, hvor han døde 1638.

Anne Søes slægt er tit nævnt. Vi finder navnet på hendes oldefader, Niels Tordsen, hans søn, rådmand Niels Nielsen, og svigersøn, rådmand Just Olufsen, og vi får at vide, at rådmand Niels Olufsen er broder til birkefoged Christen Olufsen Sall i Vejlegård.

Tingbogen giver også oplysning om borgernes erhverv. Der er nævnt 1 blymester, 2 bødkere, 1 buntmager, 1 feldbereder, 1 guldsmed, 1 kedelfører, 1 murermester, 2 smede, 1 rebslager,

1) DA. 2) Ft. 1787. 3) Åg, 28. 4) Ft. 1834.

1 remskærer, 1 sadelmager, 5 skomagere, 10 skræddere, 2 snedkere, 4 tømmermænd, 1 vognmand, 3 vævere, 6 skippere og skudeejere og ikke mindre end 21 købmænd. Der nævnes også 1 skolemester og nogle rådmænd, også fra tidligere tid.

Om økonomiske forhold får vi kun lidt at vide. De fleste sager, der kom for retten, drejede sig om penge eller varer, som folk skyldte købmænd, småsager mange af dem. Så er der indført en del skøder og pantebreve. Her skal kun nævnes et skøde fra arvinger efter rådmand Peder Griis på hans bod ved stranden. Den lå ved en gyde, som på Resens prospekt over Thisted kaldes Peder Griises gyde¹⁾ (nu Havnestræde). Den sikreste pengeanbringelse dengang var køb af jord, men kun én mand købte meget, nemlig borgmester Jens Christensen Skrædder. Anne Søes bedsteforældre, rådmændene Just Olufsen og Poul Jacobsen, var også mellem dem, der købte jord.

Mange sager drejede sig om vold – mod bygninger, ting og mennesker. Om folk var blevet voldsommere efter kejserkrigens råheder, kan vi ikke afgøre, fordi ingen ældre tingbøger er bevaret, men det ser ud, som om der ikke var nogen forskel. 1625–26, altså lige før krigen, blev syv, der havde voldt andre sår og skade, idømt bøder²⁾. 1638 var der kun tre sager om personskader.

20. december 1638 havde Jens Nielsen i Fredskild såret Jens Lauritsen Wert på en langfinger, hugget tre mærker i hans bord, slået en messinglysestage i stykker og forulempet hans gæster. 10. marts 1638 havde Laust Jespersen fået tre sår under venstre øje, og højre hånd var slået blå. Hvem der havde gjort det, vidste synsmændene ikke, men han tog sig selv til rette og overfaldt 12. marts Poul Pedersen Skrædder, da han ville gå hjem om aftenen og på vejen var kommet mellem Just Olufsens boder ved Lille Træbro. Skrædderen havde fået et stort hugget sår på højre kindben, og denne gang var der vidner. En tredje sag var måske nok så alvorlig. Ved et marked i Thisted havde Mikkel Laustsen fra Odde på Hannæs såret Anders Nielsen, Niels Andersens søn fra Nors, men på deres vegne gjorde Christen Nielsen i Odde og Niels Andersen en venlig og

1) Se s. 119. 2) BR.

endelig forening om, at enten Gud lod Anders Nielsen leve eller ej, skulle de to være hinandens gode venner.

Tre sager handlede om tingskader. Hos to mænd var nogle ruder slået ind, og det ene sted havde voldsmanden draget sit værge. Den tredje sag var en vidtløftig, men næsten komisk sag, der drejede sig om en port og en mødding, men nok var opstået på grund af en familiestrid. Rådmændene Just Olufsen og Niels Nielsen havde arvet en del af en gård efter Niels Tordsen, hvis hustru Maren Madsdatter havde arvet den anden del. De to svogre havde spærret porten ind til den fælles gårdsplads, så Maren Madsdatters folk ikke kunne komme til at køre hendes møg ud på marken. Det var midt i april, og det hastede med møget, men en retssag kunne vare lang tid, så Maren og hendes pige gik uden videre til porten og huggede de tre pæle over, der spærrede porten. Så kørte hendes folk møddingen ud, og de to rådmænd fór i harnisk. De rejste tiltale for vold og satte hele det udviklede retsmaskineri i gang med tingsvidner, synsvidner og sandemænd. Der blev stof nok til mange tingdage, og først 2. juni endte sagen med, at borgmester Jens Skrædder på Maren Madsdatters vegne fik tilsagn om, at de to rådmænd havde opgivet sagen.

Af tyverisager er der kun én. En kvinde havde stjålet noget tøj og blev sat i fængsel på rådhuset, men flygtede til stor fortræd for byfogeden. Det må ikke have været almindeligt at stjæle. I byfogedregnskaberne 1625–60 er der kun 1629 en sag om tyveri. Tyven blev hængt, men vurderingen af hans ejendele viste, at han ejede både gård og jord og havde penge til gode, så det var nok ikke af nød, han havde stjålet. Måske var det sket under krigen.

Drab var også noget, der sjældent skete. Byfogedernes regnskaber omtaler kun ét tilfælde, nemlig 1632–34, som nævner, at den ovennævntes tyvs svoger blev henrettet for manddrab. Hvad der ligger bagved, ved vi ikke.

Gadeuorden kan vel egentlig ikke regnes som forbrydelse, men den kunne tage sådan et omfang, at borgmestre og råd måtte gribe ind. 1631 bestemte de, at de grassatgængere, der

gik på gaden om natten og råbte og skreg uden for folks vinduer, skulle sættes på vand og brød i rådhusstuen i tre dage og nætter¹). Alvorligere var det, da en mand 1621 hujede og råbte uden for det hus vester i byen, som sognepræsten, Sveder Kitting, boede i, mens præstegården blev bygget op efter branden 1620²). Manden var blevet vred, fordi han var vist bort fra skriftemål. Magister Sveder gik ud og formanede ham, og han trak sig tilbage, men kom snart igen og hujede og bandede. Da magister Sveder kom ud og satte ham i rette, trak han sit værge og truede præsten på livet, hvorfor sagen kom for Landsretten³).

Om borgernes daglige liv og vilkår i 1600erne ved vi desværre ikke meget. De jævne borgere har sikkert levet omtrent som folk på landet, for det gjorde de op i næste århundrede, hvad vi kan se af skifter⁴). En eller to stuer med bord, fast vægbænk, skamler og et par kister, i den ene stue et par indlukkede senge og i køkkenet en arne med de nødvendige redskaber, intet overflødigt nogle steder, alt til praktisk brug og ikke til pynt, dog somme tider et par messinglysestager, lidt stentøj og en sjælden gang et par sølvskeer. Velstand viste sig mest i klædedragten.

Hvad borgerne brugte af daglige fornødenheder, kan man få et ganske vist meget omtrentligt begreb om ved at gennemgå de to første konsumtionsbøger fra 1661 og 1672, hvor alt hvad der blev ført ind i byen gennem portene, er skrevet omhyggeligt op – i hvert fald det, der ærligt og redeligt blev betalt told af.

Mængden af det, der blev indført, må ses i forhold til byens folketal på den tid. 1672 var der ca. 1000 mennesker, og fra dette år stammer tallene nedenfor.

Alt brændsel måtte man have udefra, og der kom 2189 læs tørv til byen eller i gennemsnit omtrent 2 læs pr. hoved foruden 48 læs brænde. 30¹/₂ læs trækul var vel til smedene, men til brændselet hørte vel også 65 læs lyng, der nok var til bageovnene.

1) DA. 2) DM, 3. r. 6. b., 95 f. 3) Dombog 1621 A. 4) Årb. 1973.

Man må ikke have avlet korn nok på Thisted mark til at brød- og ølføde folk i byen med og til husdyrene, skønt de 21 borgere, der avlede mest, kørte 1599 læs hjem. Der blev indført 195 td. rug, 123 td. byg og 80 td. havre, og der blev malet 41 td. gryn, 268 td. mel og hele 960 td. malt. (Der må være brygget mange tønder øl).

De, der havde køer, lavede vel selv smør og ost, så der blev kun indført 1½ td. smør og 33 kg ost. Kødmaden blev indført levende undtagen 2 sider flæsk. I årets løb blev det til 46 køer, 33 nød (stude) 2 kalve, 157 væddere, 119 får, 103 lam, 165 svin, 1 gris, 49 høns, 8 kyllinger, 26 kalkuner, 4 ænder, 100 duer og ikke mindre end 479 gæs, der blev indført til slagtning. Der har også været folk, der gik på jagt dengang, for der blev indført 13 harer og et rålam.

Man har spist mange fisk, 76 td. + 640 stk. sild, 56 td. + 800 kuller, 15½ td. flynder, men kun 1½ td. + 60 torsk foruden 130 tørrede torsk og 2 td. + 6 rokker. Af ferskvandsfisk 3 td. smelt, 2 td. + 500 skaller, 2 td. ferske og 30 tørrede gedder.

Lidt grønsager kom der også ind fra landet, hvor der nogle steder var podemestre (gartnere), nemlig 3 td. roer, pastinakker og gulerødder, 36 bundter løg, 196 hovedkål, 34½ læs kål og 5 td. æbler.

Der blev solgt 265 td. øl i byen, men kun 40 pottes brændevin, så denne drik var nok endnu ikke almindelig. Derimod var tobakken begyndt at brede sig, for der blev indført 62 pd. tobak.

Da der ikke var megen græsning inden for toldgrænsen, måtte næsten alle husdyr på græs udenfor. især på Kronens mark, og så skulle der betales græspenge. 1672 blev der betalt for 107 heste, 129 køer og stude, 9 ungnød og kvier, 5 væddere, 263 får, 141 lam, 29 svin og 6 grise. 1661 var der omtrent det samme antal, undtagen af stude. Der var da 128 køer, men 146 stude. Nogle af de rige borgere har da nok drevet studehandel.

I kirkebøgerne har vi de enkelte borgeres navne og datoer lige fra 1649, fattige såvel som rige af alle stænder uden forskel. Kun af kirkeregnskaberne kan vi se, at nogle er fornemmere end andre. De fornemste – eller dog nogle af dem – blev begravet i kirken. Det var på den tid et statussymbol. Andre kom ned i kirkegården, de fattige i sydøsthjørnet, »de fattiges jord«. Vi ser, at mange bærer håndværkernavne som Smed, Tømmermand, Skomager. Det kan være slægtsnavne, men fra senere tider ved vi, at sønner tit drev samme erhverv som deres fader. Man blev i sin stand, slægtled efter slægtled, og det gav samfundet en vis stabilitet.

I tingbøgerne får vi noget mere personligt at vide om mange af borgerne, desværre mest når de kom i konflikt med loven eller med hinanden, men noget godt er der dog at hente. Tingbogen 1670, den første, der er bevaret efter den gamle tingbog 1638, viser en vis forskel i borgernes opførsel mod hinanden i forhold til i 1638. Der er ingen sager om slagsmål, overfald eller andre voldshandlinger, om tyverier eller grove forbrydelser. Der er stadig kværunter, men kun få, og de bliver tålmodigt, men fast sat på plads af byfogeden, Laurits Jensen.

To stridbare øvrigheds personer var døde året før, borgmester Peder Justsen, der ville forbyde kystboernes handel med Norge, og byfoged Rasmus Brock, der var blevet afsat 1638, men var blevet byfoged igen, efter at det nye styre var indført, skønt han skyldte nogle bøder¹).

I stedet for havde nye stjerner vist sig på Thistedes himmel. *Christian Mortensen Lelius*, bispesøn fra Århus, var blevet amtsforvalter i Thisted 1667 og blev borgmester efter Peder Justsen. Han startede smukt. På tinget bad han 1670 borgerne om ikke at gøre noget eller lade være at gøre noget bare for at stå sig godt med ham. Han købte gård og jord i Thisted, og 1673 giftede han sig ind i Justsenslægten med Kirsten Lauritsdatter, datter af Anne Søes morbroder, Laurits Justsen.

Kort efter kom der igen en ny mand til byen, en af de betydeligste, Thisted nogen sinde har haft, *Enevold Nielsen Bjerregård*. Som søn af en rig præst på Gjøl havde han fået en

1) BR 1661.

god arv hjemmefra, og da han kom hertil, fik han mere mellem hænder. Rådmand Søren Jacobsen Lugge var død 1678, og hans enke Anne Søe, datter af rådmand Christen Poulsen Søe og Kirsten Justdatter, sad tilbage med to små børn, rig – og myndig. Da borgmester Morten Thomsen i januar 1679 sendte bud til hende, at han og nogle mænd ville komme og holde skifte efter hendes mand, lod hun sine folk svare, at det ikke var hendes lejlighed nu. Hun ville lade dem vide, når det passede hende!

Da sørgeåret var omme, giftede hun sig med Enevold Bjerregård – hjemme i huset som fornemme folk. Samme år blev han rådmand, og to år efter, 1681, da borgmester Morten Thomsen døde, blev han borgmester, kun 28 år gammel. Måske har borgmester Christian hjulpet lidt til, men herligheden varede kun et år, for 1682 blev borgmestre og råd afskaffet, og byfogeden blev den højeste myndighed i byen. Men hvem blev så byfoged? Naturligvis Enevold Bjerregård. Borgerne ville gerne have beholdt Emmike Eriksen, der var af gammel, god Thistedslægt, men han blev skubbet til side og blev i stedet herredsfoged i Hillerslev og Hundborg herreder.

Der er heller ikke tvivl om, at Enevold var langt den kloge- ste af de to. Hans regnskaber, skrevet med en smuk og flydende håndskrift, giver indtryk af en overlegen dygtighed og ordenssans. Thisted var imidlertid ligesom for lille til en mand af hans format, og snart fik han meget andet at tumle med. Mange herremænd kunne ikke betale de høje skatter, som de efter enevældens indførelse skulle af med. Kronen måtte overtage deres gårde for skatterestancer, men var ikke interesseret i at beholde dem. De kunne så købes billigt af folk, der havde penge, og det havde Enevold Bjerregård. Han sad som på lur, hver gang en herremand i omegnen var i vanskeligheder, og somme tider »hjalp« han med et lån, så han kunne optræde som kreditor.

Søren Jensen til Kølbygård måtte gå fra gården 1682, og snart efter ser vi Enevold som ejer. I Ullerupgård fik han og Christian Lelius indførsel 1682, og 1686 overtog de hele går-

den mod kun at betale skatterestancen. Senere faldt Vesløsgård, Todbøl og Frøselevgård i hans hænder¹⁾, og han fik nok at gøre med sit jordegods. 1689 opgav han byfogedembedet, og Emmike Eriksen fik det igen – til stort bryderi for ham.

Få år efter skete der nemlig noget i Thisted, der vakte opsigt i hele landet²⁾, og som Enevold Bjerregård kun ved sin overlegne klogskab undgik at blive blandet alvorligt ind i – i modsætning til Emmike Eriksen og andre af byens store og små borgere – skønt han og Anne Søe om end indirekte nok havde givet stødet til, at affæren fik så stort et omfang.

En pige fra Nors havde lidt af hysteriske eller epileptiske kramper i nogle år. Faderen søgte hjælp hos præsterne, der kendte lignende sygdomme fra bibelen, og kom også til den gamle sognepræst i Thisted, magister Anders Heeboe. Han vidste ikke andet at gøre for den syge end at bede for hende, og da han døde 1692, fortsatte den nye præst, magister Oluf Bjørn med det. En lille pige fra Thisted, Kirsten Langgård, fik nu lignende anfald, men man tog det meget roligt, indtil præsten en dag erklærede fra prædikestolen, at de syge var legemlig besat af djævl.

Han fremstillede dem i kirken, hvor de fik anfald til stor forskrækkelse for mange kvinder, der blev bange for, at de skulle få det på samme måde – og mange fik det virkelig, så der snart var en hel forsamling af »besatte«. Præsten forsøgte at kommandere djævlene ud med tordenrøst, og gudstjenesterne blev forfærdelige forestillinger.

På den tid troede mange fuldt og fast, at onde mennesker, hekse, var skyld i sygdom og ulykker. Lægfolk kunne vanskeligt tro andet, for det påstod også lærde folk, og lovene bestemte, at hekse skulle brændes levende. Flere kvinder blev da også beskyldt for at have forhekset de syge. Nogle af dem blev slæbt for retten, og præsten erklærede, at de syge ikke kunne komme sig, før alle heksene var brændt. De blev frikendt, men postyret blev større og større.

En del fornuftige folk begyndte dog at få mistanke om, at de syge tit simulerede og nød at være midtpunkt for folks op-

1) Årb. 1973. 2) AB.

mærksomhed, og at de benyttede deres sygdom som påskud til at være frække over for byens store, sige *du* og *Jørgen* til amtmanden og kalde præsten *Ole Sladder*, ja man skumlede om, at præsten nok selv satte det hele i scene.

En tradition ville senere vide, at Oluf Bjørn havde friet til Anne Søes datter Ingeborg, men var blevet afvist, måske nok noget hånligt, og at det skulle være af den grund, han startede besættelsespostyret. Det skete lige efter, at Ingeborg 1695 var blevet gift med Peder Reedtz til Lergrav, og alt håb om engang at få hende var slukket for præsten.

At traditionen ikke blot hviler på gætterier og løse rygter, viser erklæringer fra højesteretsassessorer, som siden fik med sagen at gøre. Således skrev Siegfried Friis: »at der er al mulig grund til at antage, at det hele bedrageri fra begyndelsen af er anstiftet af Oluf Bjørn, for at han kunne hævne sig og få adskillige godtfolk beskæmmet, som han hadede, fordi han ikke havde fået sin vilje frem i regard til hans bejleri, som er at colligere af adskillige hans originalmissiver.« Og Mathias Moth skrev: »Til at stifte dette besættelses- og trolddomsværk har mag. Oluf, så vidt det af de fremlagte dokumenter kan sluttes, fornemmelig været tilskyndet af et ukristeligt had mod borgmester i Thisted, fordi han nægtede ham sin datter til ægtefælle, og har ved de forment besattes pårøbelse villet gøre hans kone til en troldheks, og om ej at få hende brændt hænge hende en klik på og således hævne sig.«

Nogle af de »besatte« havde da også villigt nok nævnet Anne Søe mellem de mange, de beskyldte for at have manet djævelen i dem. Da de første »hekse« blev frikendt ved Landsretten, var der ingen chance for at få Anne Søe brændt, men Oluf Bjørn søgte snedigt at få hende stævnet for retten sammen med de »besatte«, som næsten alle hørte til byens bærme, så han kunne fryde sig over at se hende fremstillet i det selskab.

Enevold Bjerregård var ham dog for klog. Han protesterede omgående og skarpt mod stævningerne, og præsten fik kun det ud af det, at hans indlæg blev indført i tingbøgerne, hvor Anne

Søes navn så »til evige tider« skulle stå sammen med de berygtede kvindfolks navne. Det kom også til at stå der, men står der ikke mere, for Højesteret bestemte, at hvad der var indført i tingbøgerne om denne sag og kunne komme godtfolk til skade, skulle sværtes over. Og det blev gjort grundigt.

Oluf Bjørn skulle efter kirkeordinansen straks efter hans erklæring om besættelsen eller snarere før have underrettet biskoppen om, hvad han mente, der foregik, men det gjorde han ikke. Da biskop Bircherod endelig fik noget at vide om sagen, troede han vist til at begynde med på præstens fremstilling, men efterhånden fik han mistanke og tog til Hillerslev sammen med en lægekyndig præst, for at han på nært hold og dog uden for urocentret kunne danne sig en forestilling om, hvad der gik for sig. Han talte med Oluf Bjørn og med et par af de syge og drøftede siden sagen med læger. Han bestemte da, at de to, der først blev syge, skulle sendes til Ålborg til observation. Da han fik mistanke om, at præsten påvirkede de andre »besatte« og sine trofaste tilhængere i Thisted, suspenderede han ham og gav ham senere ordre til at tage til Ålborg og blive der, til sagen var afklaret. Flere af de syge blev også ført til Ålborg, og det viste sig, at det havde en god virkning i Thisted. Enevold Bjerregård fik to syge sendt til en læge, han kendte, og forhørte sig siden om, hvordan det gik dem. Det gik godt, og pigerne kom raske tilbage. Det svækkede troen på, at de og de andre syge havde været besatte af djævle, og mange erklærede nu, at det havde de da aldrig troet.

Da både biskoppen og andre nu mente, at det hele nærmest var svindel, blev der nedsat en kommission, der skulle undersøge sagen. Den kom til det resultat, at der var tale om bevidst bedrageri, og dømte fire af kvinderne til døden og andre til strenge straffe. Præsten skulle miste sit embede og forvises fra Jylland, og Kirsten Langgårds fader, Oluf Langgård, der havde sat sig imod, at hans niårige datter blev ført til Ålborg, skulle arbejde i lænker på Bremerholm, så længe han levede, og miste sin ejendom.

Oluf Bjørn ankede imidlertid dommen til Højesteret, som

1698 kom til et helt andet resultat. Den lagte hovedansvaret på Oluf Bjørn. De fire dødsdømte blev isoleret forskellige steder i landet, og Oluf Langgård slap med en bøde på 40 rdl. Noget af skylden blev lagt på embedsmænd, der ikke havde været så forsigtige, som de burde. Biskoppen måtte bøde 1000 rdl., amtmanden 50 og amtsforvalter Jens Hansen 20 rdl. For Oluf Bjørn blev dommen streng. Han mistede retten til at bære præstedragt og skulle i fængsel på livstid. (Året efter blev han dog benådet, mod at han forlod landet for altid).

Det viste sig at være en klog og sikkert også retfærdig dom. De »besatte« hører man ikke mere om. Om Kirsten Langgård ved man dog, at hun siden levede som agtværdig borgerkone i Thisted. Hun var først gift med skipper Laurits Jacobsen Tinstrup, og efter at han var omkommet på en rejse til Norge, med den rige købmand Jens Eriksen i Østergade. Deres datter Anne Leonore blev gift med byfoged Peter Lybecker og siden med vicelandsdommer, byfoged Ramus Steensen, der blev justitsråd. De boede i den østligste gård i Vestergade (nu på Store Torv), hvor sparekassen Thy ligger.

Få år efter var de embedsmænd i Thisted, der havde haft med »besættelsen« at gøre, borte. Byfoged Emmike Eriksen døde 1698 og amtmand Jørgen Skeel Due 1701. Enevold Bjerregård og Anne Søb var flyttet til Kølbygård, hvor de døde, han 1731, hun 1736, 90 år gammel.

Hvem der nu regnede sig for byens fine folk, kan man se af den pudsige skat på parykker og fontanger, der blev opkrævet 1710. Der var ikke så mange, der bar paryk. Byens øverste embedsmænd naturligvis, sognepræst Frederik Schnell, rektor Christopher Blymester, amtsforvalter Jens Hansen, byfoged Iver Pedersen, byskriver Andreas Richter og tolder Christen Jensen Kærup. Fem af byens store købmænd, Peder Mads(en) Jensen (senere til Ulstrup), Thomas Graversen (til Nordentoft), Niels Bentsen, Niels Jensen Toftum og Jørgen Pedersen Brøndlund. Fire håndværkere, guldsmed Jacob Carlsen, farver Frederik Jensen, hattemager Jens Hansen Winther og feldbereder

Niels Knudsen. Amtsforvalterens kone bar som den eneste undertiden fontange, men nogle koner bar »sæt«, større eller mindre.

Amtsforvalter Jens Hansen døde 1719, men 1711 havde han fået tilladelse til at overgive embedet til *Claus Caspergård*, der overtog stillingen alene 1716 og virkede til 1741¹⁾). Han var sin tids største mand i Thisted. 1743 svarede han 680 rdl. i formueskat²⁾), mens den rigeste købmand, Niels Sommer, siden ejer af Boddum Bisgård og Todbøl, svarede 20 rdl. Andre købmænd, der i skattelisten kaldes formuende borgere, svarede mindre. Peder Bentsen og hans moder, Iver Laursen og Christen Clemmensen svarede 14 rdl., Christen Hermansen Rosholm 13 rdl., Christen Salmansen, Jens Eriksen, Christen Ladegård og Thomas Graversens enke 12 rdl., Hans Winther 10 rdl. og Peder Knakkegård 8 rdl. Først derefter kommer de mest velstillede håndværkere. Farver Frederik Jensen betalte 8 rdl., bager Peter Jonsen 6 rdl. De fleste af de håndværkere, der havde formue, betalte mellem 2 og 4 rdl.

Claus Caspergård havde foruden to fuldmægtige 12 mennesker i sin tjeneste. En huslærer for sin søn, en kusk, to tjenere, en gartner, to karle, fire piger og en dreng. Der var tre mere, der holdt tjener, byfoged Peter Lybecker, byskriver Lars Dalhoff – og klokkeren Peder Hind! Claus Caspergård var den eneste i byen, der havde en karosse. Tre havde tohjulede karioler. Kapellanen Bent Curtz, byfogeden og amtsstuefuldmægtig Niels Sørensen.

Amtsforvalteren havde god plads. Han boede i den store gård på torvet, som hans forgænger, Jens Hansen før havde ejet (på Resens billede sal. Peder Madsens gård³⁾) og han havde også hjerterum. 1729 byggede han en skole og gav den til byen. Han stiftede legater til skolen og til de fattige⁴⁾) og da kirkens store klokke revnede 1732, og kirken ikke havde penge til at få den støbt om, betalte han omstøbningen⁵⁾).

Købmænd

Byens rigeste borgere var ellers købmændene. Af dem var der

1) Henry Bruun: Danmarks Amtsforvaltere. 2) Skm. 3) Se s. 119.

4) HF. 5) KR.

to forskellige grupper. Nogle hørte hjemme i et bysamfund eller var af embedsmandsslægt, og de havde ingen nære forbindelser med folk på landet. Andre stammede fra omegnen, især fra skudehandlerslægter, og havde stadig kontakt med deres slægt på landet.

De fleste købmænd af den første gruppe var her kun på gennemtræk nogle få år og forsvandt så ud af byen og af dens historie. Andre blev her og deres børn efter dem, og deres slægter var en tid blandt de førende i Thisted.

Niels *Bentsen* var født i Thisted 1662, søn af Bent Pedersen, hvis fader vist var den Peder Bentsen, der 1638 fik skudsmål på Thisted byting om, at han var søn af Bent Mikkelsen Skriver i Thisted¹). Han flyttede da som gift mand til Ålborg, hvor Niels Bentsen også boede 1705, da hans ældste søn, Bent Nielsen Curtz, kapellan i Thisted og senere sognepræst i Nors, blev født. Den næstældste søn, Peder Bentsen, tog borgerskab 1743 og døde 1768 i sin købmandsgård i Østergade. Hans moder, Else Pedersdatter, der var blevet enke 1732, døde først 1764, og det ser ud, som om det var hende, der var den drivende kraft, for efter hendes død gik det tilbage. Hun og sønnen ejede en tid mange huse i byen²). Det blev hendes datter Marie, der førte slægten videre i Thisted, efter at hun var blevet gift med Hans Winther.

Hattemager Jens Hansen *Winther* i Storegade var gift med en datter af den velhavende væver Anders Christensen på Knakken³). Af hans sønner blev Christen guldsmed, men det blev Hans Jensen Winther, født 1711, der fik den største betydning for byen. Han tog borgerskab 1737 som købmand og blev året efter gift med Marie Nielsdatter Bentsen. De boede ved Lille Torv, og han blev en af de største købmænd i byen. Endnu rigere blev sønnen Christian Lassen Winther, født 1744, død 1812. Han købte den store gård på torvet, som amtsforvalterne Jens Hansen, Claus Caspergård og Laurits Fog havde boet i og efter dem amtmændene Frederik Hauch, Barthold Hauch og Niels Ferslew. Han var købmand og strandingskommissionær og ejede 1791 fire gårde i Thisted foruden

1) Tb 1638, 49a. 2) Taks 1761. 3) Årb. 1973.

en lade i Nørregade. Uden for byen byggede han Winthers mølle, der også kaldtes Lassens mølle. Det var den første hollandske mølle ved byen. 1789 købte han herregården Øland, men solgte den få år efter og blev i Thisted til sin død. Sønnen, købmand og strandingskommissionær Hans Winther, var slægtens sidste mand i Thisted. Han solgte gården på Store Torv til kirken 1813, og 1815 solgte han jord til udvidelse af den gamle kirkegård¹⁾.

To slægter *Holst* kom til Thisted midt i 1700erne. Brødrene Jens og Thomas Holst blev købmænd. Jens Holst døde ugift 1776, Thomas Holst ejede en stor gård ved Kringeltorv, og gyden ved gården kaldes 1761 Thomas Holsts gyde (Vinkelstræde²⁾). Sønnen Niels Holst var gift, levede 1787 af sine midler og skænkede 1812 ved testamente et stort legat til den kommende nye skole. Af døtrene blev en gift med Christian Lassen Winther, en anden med apoteker Duche.

Den anden slægt Holst stammer fra parykmager Albrecht Holst, der 1758 blev gift i Thisted. To sønner blev købmænd i byen, Bertel Holst og Lars (egentlig Lassen) Hillman Holst, født 1763, der blev gift med Helene Cathrine Steenstrup, datter af den rige Frants Vogelius Steenstrup til Nandrup. De havde en søn, Johannes Vogelius Holst, købmand i Thisted, og tre døtre, Laura, gift med brygger J. C. Jacobsen, Carlsberg, Nicoline, gift med byskriver Andreas Stockfleth Faye, amtmand Fayes søn, og Frantsine, gift med provst C. Djørup, som skrev amtsbeskrivelsen »Thisted Amt«, der udkom 1842.

Den gruppe købmænd, der stammede fra landet, var større. Til den hører de fleste af de købmænd der svarede formueskat 1743. De havde deres rod i Nordthy, hvor skudehandel og studehandel blomstrede. Mange havde været skippere eller været ude at sejle som unge og havde så slået sig på handelen og var flyttet til byen uden dog at miste forbindelsen med skudefarten.

De mest kendte hørte til slægten *Knakkeergård*, der stammede

1) KR. 2) Taks 1761.

fra Øster Vandet. Tre brødre og en søster flyttede til Thisted. Først Peder Knakkergård, der tog borgerskab 1737, og så Christen Knakkergård, borgerskab 1741. De boede en tid sammen i Vestergade 10–12, men siden købte Peder en anden gård (nu Vestergades Brugsforening). Anders Knakkergård tog først borgerskab 1762. Han var ligesom søsteren Anne ugift. Peder Knakkergårds sønner, Henrik og Ole, tog borgerskab 1778, men de var begge barnløse.

Christen Knakkergård og hans kone døde 1773. Deres søn Christen var købmand i Nørregade og var den sidste af slægten i Thisted.

Hvor anset slægten var, kan man se i kirkeregnskaberne. I 39 år tilsammen røgtede dens medlemmer det krævende og ansvarsfulde hverv som kirkeværge og kirkekasserer, og i deres tid blev der udført mange og kostbare arbejder ved kirken. Det kunne være vanskeligt at skaffe de nødvendige rede penge, da kirkens kapitaler – meget fornuftigt – var lånt ud mod pant i ejendomme, men så kunne de drage nytte af deres forbindelser på landet. Da der skulle bygges nyt orgel 1768, lånte Christen Knakkergård således flere hundrede rigsdaler af slægtinge, velhavende bønder i Nordthy¹).

En fætter til Peder Knakkergård, Peder Bertelsen *Leerhøj*, tog borgerskab 1757 som købmand og kaldes da skipper. Han slog sig ned i Storegade og blev en velstående mand. Slægten lever endnu i Thisted; en gren kom til Nykøbing.

På samme tid levede andre købmænd af denne gruppe i byen. Niels Pedersen *Skårup* var fra Skårupgård i Vester Vandet og var af skudehandlerslægt. Han fik 1727 en købmandsgård i Nørregade (nu nr. 4 og 6) og ejede en skudepart og en pakbod ved Klitmøller²). To sønner blev købmænd i Christiansand og én i Thisted.

Mads Nielsen *Tousgård*, skipper, tog borgerskab 1755, blev gift 1759 og begyndte som købmand i Nørregade (nu nr. 1). Han var en tid kæmner og var meget velhavende. Broderen Niels Tousgård, skipper, tog borgerskab 1758.

Langt op i tiden, ja lige til skudehandelen var ved at ebbe

1) KR. 2) Arb. 1972, 171.

ud, blev der ved at komme »skudekøbmænd« til Thisted. Fra Klitmøller kom *Peder Christensen Nordentoft*, født 1799, død 1874, søn af skipper Christen Pedersen Nordentoft, og startede en stor forretning i Østergade. Han ejede flere skibe, der fór langt omkring. En søn druknede som sømand ved Bermudasøerne. Som de tidligere købmænd i Thisted købte han også jord. Af mange parceller samlede han en større gård, som han gav navnet *Pedersrolighed*¹⁾ (senere kaldet Rolighed).

J. P. Jacobsens fødested.

Christen Jacobsen var fra Rær. Tidligt mistede han sin moder, havde en streng barndom, men kom så ud at sejle, sikkert med en skude, som hans onkel, købmand og skudeejer Christen Dige i Vigsø, ejede. Selv blev han også ejer af et skib og slog sig ned i Thisted i Skolestræde²⁾. Han sejlede en tid som skipper, men kort efter, at han 1847 havde fået sønnen Jens Peter, gik han i land, byggede en stor gård ved havnen og slog sig på handelen. Senere købte han også jord og drev et ret stort landbrug, så han fulgte på alle måder i skudekøbmændenes fodspor.

1) Skøde- og panteregister for Thisted. TBA. 2) Årb. 1969.

Det gjorde sønnen, *Jens Peter Jacobsen*, ikke. Måske var det faderens beretninger om hans oplevelser som sømand, der vækkede drengens fantasi og fik ham til at søge andre veje. Christen Jacobsen var en meget nøjsom og fordringsløs mand uden fine fornemmelser. Han holdt sig ikke for god til at læsse møg og køre det ud eller til andet grovere arbejde¹). Kun ved stor sparsommelighed og ihærdigt slid var han nået frem til ret gode kår. Nærig var han ikke. Han gav de fattige lov til at hente gratis halm til deres senge og til viske i træskoene, men spares skulle der. Det er naturligt, at han kunne blive fortrædelig over, at Peter, som sønnen kaldtes hjemme, brugte så mange af hans sammenslidte penge i København og på rejser i udlandet uden at studere til noget nyttigt, men i hjemmet i Thisted levede digteren sin sidste tid, passet under sin håbløse sygdom af sin trofaste broder William.

Gæstgivere

I en lille afsides by som Thisted var der i gamle dage ingen, der kunne leve af at huse og bespise fremmede. I næringsskattelister og folketællinger, der tit kun giver oplysninger om folks hovederhverv, vil man derfor i regelen lede forgæves efter gæstgivere. Af og til træffer man dog oplysninger, der viser, at nogle borgere har haft gæstgiveri som bierhverv.

Næringsskattelisten 1713 siger om to større købmænd, at de drev lidt gæstgiveri. Den ene var Jørgen Pedersen Brøndlund, der var gift med rådmand Laurits Nielsen enke og boede i Vestergade. Laurits Nielsen tog åbenbart også mod fremmede gæster, for under besættelsessagen valgte man hans hus til et større møde²). Hans gård var 1682 mellem de fjorten, der var takseret til mere end 100 rdl., nemlig til 140 rdl.³). Den anden var Peder Madsen Jensen (senere til Ulstrup), der boede ved Store Torv. 1682, da hans fader, Jens Svendsen, boede der, var hans gård næst efter amtsforvalterens og Enevold Bjerregårds den mest værdifulde i byen, takseret til 200 rdl.⁴).

Sandsynligvis har store købmandsgårde både før og siden

1) Årb. 1914, 3 ff. 2) AB. 3) og 4) Grundtakst 1682.

haft plads til at huse fremmede. Orgelbygger Magnus Petersen, der byggede et nyt orgel til kirken, døde 1775 i sit logi hos købmand Peder Leerhøy i Storegade¹).

Det var altså kun gammel praksis, der blev fulgt, når købmand Werner på Store Torv i en annonce i avisen tilbød rejssende, at de kunne få logi hos ham²).

Håndværkere

Thisted fik aldrig så mange håndværkere, at de kunne danne lav. Mange håndværk var repræsenteret, men som regel kun med én eller to mand, som det kan ses af næringskattelister 1696 og 1713, af kopskattemandtallet 1743 og af lister i Danske Atlas 1769 og i Ågårds beskrivelse over Thy 1802. Den manglende konkurrence kunne nok give sig uheldige udslag, f.eks. fik kirkeværgen nogle søm lavet hos smeden i Kallerup 1700, »fordi de i Thisted er dyrere og holder ingen love.«

Nogle håndværkere var dog så dygtige, at man kunne betrou dem arbejder ved egnens kirker³), således byens *guldsmede*. Jacob Carlsen lavede 1716 en sølvflaske til Thisted kirke. Det gjorde Christen Winther også 1747, og han gjorde en sygekalk til Hjardemål kirke og diske til kirkerne i Kallerup og Odby. Niels Klem (i Thisted 1766–1795) lavede en sygekalk til Jannerup kirke, og Lorentz Helt (i Thisted 1834) var mester for kalke til Sønderhå og Hørsted kirker og for Hørdum kirkes disk.

Murmestre var der meget få af før 1800. Det hænger nok sammen med, at alle huse endnu 1761 var af bindingsværk⁴). Nogle få havde murede tavle, men det kunne ikke give arbejde nok til en fagmand. Den eneste murstensbygning var kirken, og ved den arbejdede Jens Eskesen 1648 og 1649 og Anders Gydichsen i 1660'erne. Han var også blytækker ligesom Anders Griishauge, der arbejdede ved kirken 100 år senere, men kom mindre godt fra det. Da kirken 1774 skulle have en hovedreparation, måtte man have bud efter en murmester fra Fredericia⁵), og det var først, da man noget før 1800 begyndte at bygge grundmurede huse her i byen, man fik dygtige mu-

1) Årb. 1972. 2) H, 120. 3) DK. 4) Taks 1761. 5) KR.

rere. 1814 fik Jens Klov, murmester i Thisted, overdraget en ny hovedrestauration af kirken, og i de følgende 30 år blev det meste bindingsværk afløst af grundmur.

Ved bindingsværk var der tit noget af gøre for *tømrere*, og dem har der altid været en del af i byen. Det lader sig ikke gøre at skille dem helt ud fra *snedkerne*, da grænsen mellem de to fag var flydende. Vinduer og døre og de lange borde, faste bænke og skamler i jævne folks stuer kunne en tømrer lige så godt lave som en snedker. På den anden side er der snedkere, der vist kun lavede finere snedkerarbejde, men nogle af dem kunne mere end snedkerere. Om Anders Nielsen Bavn, der døde i Thisted 1750, siger Nors kirkebog, at han »var snedker, maler, kunne skildre noget, var urmager . . .« Kopskattelisten 1743 siger kun, at han »kan snedkre og tømre noget,« men han arbejdede undertiden som snedker og maler i Thisted kirke og ved kirkeuret¹⁾, og har også lavet standure. Et af dem er købt til Thisted museum. Sønnen Niels Peter Bavn var også snedker og maler. Han stafferede 1774 skriftestol og kirkestole i kirken. Museet har flere eksempler på gammelt godt snedker- og malerarbejde, som sikkert for en stor del er lavet her i byen.

Der har altid i by og på land været brug for *smede*, om ikke til andet, så til at beslå heste og vogne. Det ser ud til, at to smede kunne klare, hvad der var brug for til op i 1700rne, og de har daogså lavet bygningsbeslag og søm²⁾). Smedjerne lå et godt stykke fra andre bygninger³⁾, sikkert på grund af den brandfare, som man altid måtte have i tankerne i den strå-tækkede by. 1769 var der fire smede i byen⁴⁾, men da var håndværket delt mellem *grovsmede* og *klejnsmede*, der lavede finere smedearbejde. Begge håndværk gik tit i arv, men der findes eksempler på, at i en slægt blev nogle klejnsmede, andre snedkere. En sådan slægt var håndværkerslægten *Skårup*, der i mangfoldige år virkede i Nørregade. Den stammer fra Christen Kolds oldefar, snedker Anders Nielsen Skårup, født 1723 i Thisted. Af hans sønner var Niels Peiter snedker, men Jens og Simon var klejnsmede. Niels Peiter Skårups søn Peder

1) og 2) KR. 3) Taks 1761. 4) DA.

Myberg Skårup, født 1755, blev også snedker, men broderen Anders Nielsen Skårup, født 1787, der boede i Nørregade 24, »Skårups hus«, et af byens ældste og smukkeste huse, blev klejnsmed ligesom fætterten Anders Simonsen Skårup.

»Skårups hus«, Nørregade 24 med klejnsmedeskilt.

Den første *kobbersmed* i byen, Christen Sørensen Velger, nedsatte sig i byen 1743. Før den tid købte man sine kobberting hos *kedelførerne*, der kørte rundt og solgte nyt kobbertøj og opkøbte det gamle. 1638 nævnes Knud Pedersen Kedelfører, og efter ham kom hans svigersøn, Peder Christensen, der levede til omkring 1700. Kobbersmed Frands Eriksen *Rosenberg* i Storegade virkede fra 1760 til efter 1800. Han var vist barnebarn af byfoged Emmike Eriksens halvbroder, Frands Eriksen Rosenberg, hvis moder var af en kendt Rosenberglægt, og hans slægt levede siden her i byen.

Gørtlere fik Thisted også fra midt i 1700erne. Christen Mikelsen Krog blev gift 1751 og boede i Nørregade, hvor han døde 1768, kun 39 år. Den næste, Christen Andersen *Fuglsang*, boede på Knakken. Han blev heller ikke gammel, men døde 32

1) DA.

år gammel 1785, så sønnen Anders måtte tidligt i gang med håndværket, der igen gik i arv til hans søn. Den mest kendte af Thistedes gørtlere var Henrik *Bunch*, der har lavet fine tinkander til Vesløs, Arup, Hillerslev, Kåstrup og Hundborg kirker¹⁾, og smukke messing- og malmarbejder.

Til de lidt finere håndværkere hørte også *drejerne*. 1713 nævnes Niels Christensen Drejer²⁾. 1743 Peder Christensen Drejer³⁾. Han arbejdede 1735 ved kirkens orgel. I rokokkotiden gik drejede møbelben af mode, og 1769 er der ikke nævnt nogen drejer⁴⁾. Omkring 1800 blev der igen gang i håndværket. 1787 nævnes drejer Christen Jensen *Riis* og 1834 hans to sønner, Niels Christian Riis og Jens Peter Riis⁵⁾. De kaldes tit rokkedrejere, så det har nok været deres hovederhverv at dreje de uundværlige spinderokke. En søn af Niels Christian Riis, Christen Knakkegård Riis, førte håndværket videre.

Slægten Riis stammer måske fra en slægt af *farvere*, der i lang tid havde hjemme i farvergården ved stranden (senere dampmølle). Et lille stræde derved hedder endnu Farverstræde. Jens Mortensen Farver døde 1709, og efter ham fulgte sønnen, Frederik Jensen, født 1687. Han fik 1731 kongelig bevilling til at drive farveriet og har altså været virkelig professionel. 1743 svarede han 8 rdl. i formueskat. Hans søn, Jens Frederiksen, født 1718, drev farveriet videre og var en velstående og anset mand. Hans søn Frederik Jensen *Riis*, der var født 1749 og døde 1794, var den sidste farver af slægten. Farveriet blev overtaget af hans svigersøn, Christen Frandsen Hammergård, der døde 1823. Farveriet blev så nedlagt.

Farverne behandlede stoffer, der kom fra *vævere* i Thisted og i omegnens landsbyer. Skattelisterne fra Thisted nævner i regelen kun to vævere, men der er da tale om mænd, der havde vævning som hovederhverv. Kvinder, der vævede, er sjældent talt med, og der har nok været en del. 1802 var der foruden en drejlsvæver 13 linnedvæversker⁶⁾. I byen er der da især vævet stoffer af hør (bomuld var ikke kendt), og det kan også ses af et skifte efter to kvinder, der blev myrdet 1738⁷⁾.

1) DK. 2) og 3) Skm. 4) DA. 5) Ft 1834. 6) Åg, 175. 7) Årb. 1973.

Om *skrædderne* gælder det også, at skattelisterne i regelen kun nævner mænd, herreskræddere, og indtil midt i 1770'erne var der kun to ad gangen. Skulle de forsyne byens borgere med tøj, måtte det holde længe, og det gjorde det sikkert også for de jævne borgere. Der blev lappet og stoppet på det daglige tøj, og stadstøjet kunne vare en mands levetid og gå i arv til sønner, hvad man kan se af skifter. For nogle var byens skræddere ikke gode nok. Byfogeden skrev 1735, at den der ville have en skikkelig klædning, måtte have den fra Ålborg eller Viborg¹⁾. Måske blev det bedre, da byen blev større. 1769 var der fem skræddere²⁾, 1802 seks og desuden en dame-skrædder og seks syersker³⁾. Omkring 1800 virkede Henrik Hobolt, en degnesøn fra Nørup. Han giftede sig, da han var 66 år, med en pige på 27 og blev stamfader til en slægt *Hobolt*.

De håndværkere, der var flest af i byen, var *skomagerne*. 1696 nævnes der fire, 1743 fem, 1769 elleve og 1802 ni. Skoflikkere kaldes mange af dem, og det betyder vel, at der var mange reparationer. Træsko nævnes ikke før omkring 1800, og der nævnes heller ikke træskohandlere, og læderfodtøjet skulle først og fremmest være solidt. 1735 var byfogeden heller ikke tilfreds med skomagere⁴⁾. Deres arbejde kunne ikke anses for andet end det, der gøres af fuskere, mente han, og ville man have pæne sko, måtte man til de større byer. Skomageriet var et håndværk, der tit gik i arv. En slægt *Fruergård* blev ved læsten i et par hundrede år, og slægten *Kold* tæller også flere skomagere, således Christen Kolds forfædre i tre slægtled⁵⁾. De holdt til på Knakken, og dér (i Strømgade 12) blev Christen Kold født 1816. Dér mellem jævne borgerfolk sugede han til sig, hvad de fortalte, og det gav stødet til, at han som lærer ville fortælle for sine elever i stedet for blot at lade dem lære lektier udenad.

Før 1800'erne var der ingen rigtige *garvere* i byen, så læder til skosåler, puntlæder, måtte man have fra Ålborg eller Norge. Justitsråd Arnoldus Dyssel fik ganske vist 1734 privilegium på at drive et garveri⁶⁾, men kort efter rejste han fra Thisted, og planerne blev ikke til noget. Der var derimod altid *feld-*

1) H, 54. 2) DA. 3) Åg, 175. 4) H, 54. 5) Arb. 1970, 323 ff. 6) DA.

Christen Kolds fødested, Strømgade 12.

beredere i byen. De garvede ved hjælp af fedtstoffer, og resultatet blev blødt skind, som man brugte meget til bukser, veste og handsker. 1696 var der tre, 1743 og 1769 to feldberedere.

Modefag var også til tider repræsenteret i Thisted. 1696 var der en *hattemager*, 1713 også en *handskemager* og en *parykmager*, 1743 to hattemagere og to handskemagere, men ingen parykmager, 1769 tre hattemagere, tre handskemagere og tre parykmagere, men det var også i den pyntelige rokokotid. Efter den franske revolution blev påklædningen mere enkel. 1802 var der ingen parykmagere og kun én handskemager, men to hattemagere, og dette håndværk fortsatte op i 1800'erne. Det var de høje sorte hattes tid!

1735 omtaler byfogeden den første *bager* i Thisted, Peter Jonsen. Ham var byfogeden heller ikke tilfreds med, og hvis han ikke forbedrede sig, måtte der efter byfogedens mening beskikkes en anden¹⁾. Peter Bager blev dog ved, og han må have forstået at mele sin kage, for 1743 betalte han lige så

1) H, 54.

meget i formueskat som provsten, 6 rdl. Da var der kommet endnu en bager til, og 1769 var der også to. 1787 var der tre, 1801 fire, hvoraf den ene bagte sukkerbrød. De kunne vel ikke forsyne alle folk med brød, og man har også fået brød, før der kom egentlige bagere. I de større huse havde man vel bageovne selv, men der var mange småhuse på 5–7 m, og de har næppe haft ovn. 1696 var der en mand, der havde brødsalg, så nogle har vel bagt mere end til eget forbrug, uden at de kunne kaldes bagere, og hos nogle købmænd kunne man også købe brød. Noget af det kom vist fra Ålborg¹⁾.

For ernæringen betød brød måske ikke så meget, som man skulle tro. Der blev især avlet byg og havre, og der blev malet en mængde gryn²⁾, så folk har måske levet mere af grød end af brød, i hvert fald småfolk. Der blev også malet meget malt, og det hjemmebryggede øl kunne der også være meget næring i. Det kunne være kraftigt uden at være stærkt, så man kunne tåle at drikke flere liter om dagen – og det gjorde man!

Til at male mel og gryn var *møllerne* uundværlige. Resens billede af Thisted viser fire møller, to mod øst og to mod vest³⁾. Det må være de fire møller, der er nævnt 1661⁴⁾. Den ene lå da i Torp. 1698 kaldes de *østerste*, *næstøsterste*, *næstvesterste* og *vesterste* mølle⁵⁾. Det var stubmøller, hvis hele krop med vingerne skulle drejes efter vinden om en svær stolpe, stubben, og de kunne derfor ikke være ret store. En del korn blev da også malet på omegnens vandmøller, især når der kun var lidt vind. Indtil 1800 var det i regelen købmænd, der ejede møllerne.

De lette stubmøller var skrøbelige. Torp mølle, vesterste mølle, forsvandt omkring 1700. Østerste mølle var 1692 og 1699 forfalden og ubrugelig⁶⁾ og må være nedlagt kort efter. En tid har der været en mølle nord i byen. 1754 købte Niels Legind en hestemølle og en møllestub i Nørregade med mølletrettighed, men der kom ikke nogen ny mølle på stubben, og hestemøllen var eller blev nedlagt. Der var da kommet en ny mølle, Mellemmølle. Mølleren dér nævnes 1749⁷⁾ og siden. Noget før var Vestermølle (1698 næstvesterste mølle) blevet

1) Årb. 1973. 2) Konsumtion 1661 og 1672. 3) Se s. 119. 4) Konsumtionsbøger. 5) Konsumtionsligning. 6) Amtskontributionsregnskaber. 7) Skm.

flyttet. 1748 købte Frands Møller ved Vester mølle en ager vest for det sted, hvor den gamle mølle havde stået. Møllen lå siden ved Møllevej, og fra omkring 1800 og mange år efter ejedes den af en møllerslægt *Skårup*, også kaldet Tåbel. Deres møllerhus ligger endnu på nordsiden af Møllevej. Møllen lå ved sydsiden.

Omkring 1800 blev der bygget en ny mølle vest for byen i landsognet, Winthers mølle eller Lassens mølle, og den er sikkert bygget af købmand Christian Lassen Winther. På et kort fra 1789 kaldes den »Nye Mølle«¹⁾ og er tegnet som en hollandsk mølle, de andre møller ved byen derimod som stubmøller.

I 1800erne, da byen voksede stærkt, blev der bygget endnu et par møller. Nørremølle blev bygget ca. 1850 nord for byen af møllebygger Hald²⁾, og omkring 1880 var der en mølle ved Hundborgvej³⁾, men vindmøllernes store tid var da snart forbi. 1885 blev købmand Werners store bryggeri ved Strandgade omdannet til Thisted Dampmølle⁴⁾. Andre møller gik over til at bruge maskinkraft, og i første halvdel af 1900erne forsvandt de sidste vindmøller i Thisted. Mellem mølle holdt længst ud. Den mistede vingerne omkring 1940.

Mellemmølle, yderst til højre Winthersmølle.

1) Forarbejde til Videnskabernes Selskabs kort. TBA. 2) og 4) »Danske Møller«, Erhvervsforlaget 1934. 3) Ft. 1880.

Fremmede folk i byen

I gamle dage var det sjældent, at folk fra andre lande dukkede op i byen for at blive. Der kom nogle fra Norge, men de blev ikke regnet for udlændinge.

Den største invasion af fremmede havde Thisted i årene 1779–85, da soldater af det sjællandske infanteriregiment var indkvarteret i byen. Det var hvervede soldater, mest tyskere, men også svenske og danske. Nogle af dem havde kone og børn med, andre fandt sig en pige i Thisted, og det fik tit følger. Enkelte af dem blev gift med deres Thistedpige, og da deres tjeneste var forbi, blev de her. Mellem dem var en svensker, Carl Johan *Reenberg*, og en tysker, Caspar *Dollris*, som begge efterlod sig slægt på egnen. Garnisonen havde sin egen begravelsesplads syd for kirketårnet.

Efter 1800 kom en del tyskere hertil, både købmænd og håndværkere. Mellem dem var Johan Georg *Brinkmann*, der var født i Winterberg i Westfalen og blev gift med købmand Anders Hansen Møllers enke. Derved kom han i besiddelse af gården på Store Torv, hvor slægten siden havde forretning. Fra Winterberg kom også Johan og Christopher *Schütten*, der blev købmænd. Den første blev gift med enken efter købmand Jens Christian Schophuus og boede i Strandgade. Christopher Schütten boede i Storegade og havde en brodersøn, Rudolph Schütten, hos sig. Stadsmusiker Johan Heinrich *Zanzenberg* var født i Lüneburg og kom hertil omkring 1825, og siden kom flere tyske håndværkere og handlende.

Landbrug

Thisted havde en rigtig god, men ikke særlig stor bymark. Den blev 1688 ansat til 98 td. hartkorn, mens Tingstrup havde 88 og Fårtoft 46 td. Bymarken fik en god og tiltrængt tilvækst, da Christian den 3. 1546 skænkede byen Kronens mark til græsning, så den øvrige mark kunne bruges til kornavl. En lille fælle vest for byen, *Vestre Fælle*, blev vel også brugt til græsning, men et andet fællesareal, *Lerpøtter*, var som navnet siger et sted, hvor folk hentede ler til at kline deres bin-

dingsværkshuse med. Allerede 1638 blev en del af Lerpøtter dog opdyrket. Niels Kynde havde inddiget et stykke jord dér uden at spørge om lov, men bystyret gav ham tilladelse til at beholde en del af jorden¹⁾.

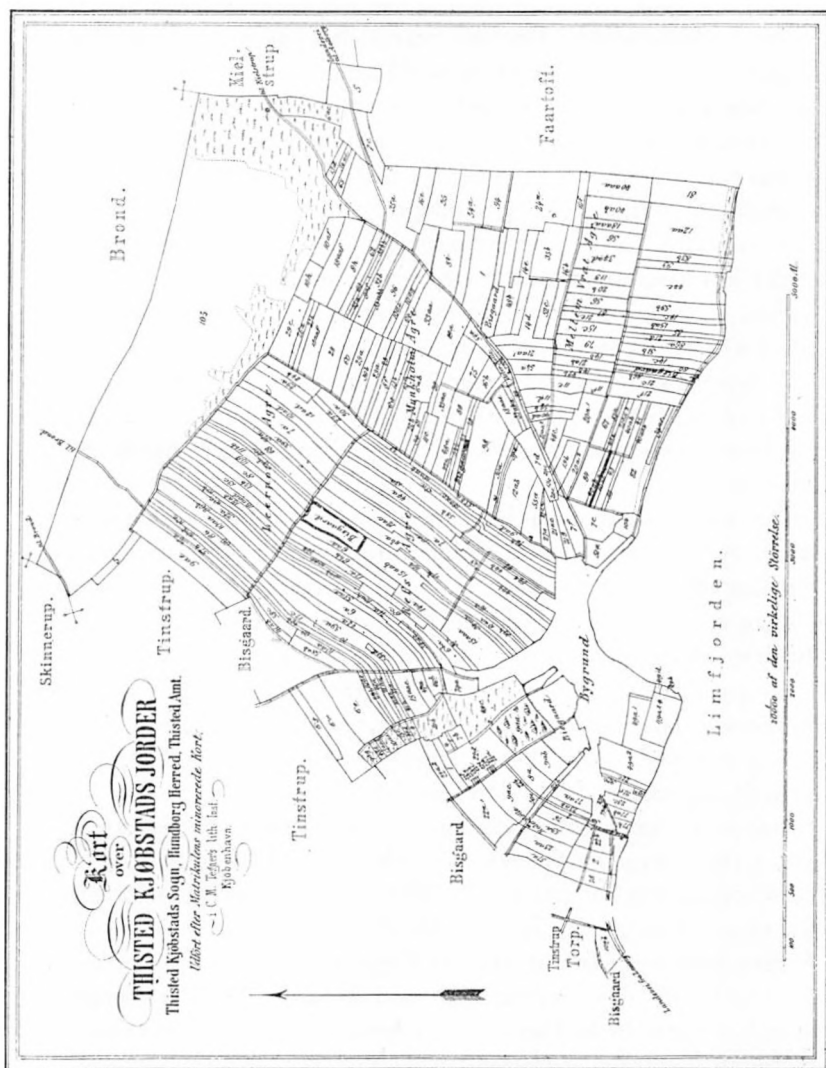
Den dyrkede jord var ligesom landsbyernes marker delt i større stykker, fald, der igen var delt i agre af forskellig længde og bredde. I landsbyerne på egnen er det ikke muligt at finde noget system for fordelingen af agrene, og det samme må være tilfældet i Thisted, alene fordi agrene var selveje og kunne handles frit med. Og der blev handlet meget. En stor del af skøderne i tingbøger og skødeprotokoller handler om agre. Det var også vigtigt for borgerne at have jord, så de kunne dyrke korn og holde husdyr og derved skaffe sig daglige fornødenheder som mel, gryn og malt, mælk, kød og uld uden at bruge af de tit surt tjente penge. 1688 var marken delt mellem 117 ejere²⁾. Kun 16 havde over 2 td. hartkorn. De fleste havde kun små jordstykker, men 1696 og 1743 var der dog mange, der levede som avlsbrugere³⁾, og mange håndværkere havde en del jord.

Der var dengang ingen huse på marken uden for byens grænser, så folk havde lader og stalde inde i byen, og køerne måtte trækkes ud og hjem gennem gaderne. Det blev man ved med i lange tider, og endnu i dette århundrede var der avlsbrugere, der boede i byen.

De enkelte fald havde navne. Mellem kirken og fjorden lå *Søndertoft* eller *Søndermarken*, vest for byen *Hulgårds agre* og i nordvest *Halden*, der skrånede ned mod engen. Nord for byen lå det største fald, *Refs agre*, og længere mod nord *Lerpøtter agre*, der grænsede op mod *Kronens mark*, byens gamle græsmark. Denne mark blev en tid lejet ud til forskellige, men 1848 forpagtede købmand I. W. Werner den og byggede gården Kronborg. Nordøst for byen lå *Munkholm* mellem Brundvej og Ålborg landevej. Øst for byen lå *Vegendal*, *Hove fald* og *Vibdal* ved fjorden, og længere mod nord *Lushede*, der ikke i lange tider har været hede. Her byggede købmand Peder Christensen Nordentoft gården Pedersrolighed. Ved Lushede lå Barrøgel,

1) Tb 1638. 2) Matrikel 1688. 3) Skm.

imellem Sennelsvej og Fårtoftvej *Mellem Vrat agre* og helt mod øst lå *Storodde agre*. *Galge fald* lå også øst for byen. Enkelte agre havde særlige navne som *Krabsager*¹⁾, *Gasehals*, *Tyrager* og *Byens ager*²⁾.

1) Tb 1638, 99 b. 2) H, 26.

Ved udskiftningerne omkring 1800 fik gårdene i landsbyerne større stykker jord nær bygningerne i stedet for de mange agre, de havde rundt om på bymarken, men Thisted bymark blev aldrig udskiftet på den måde. Den var stadig delt i fald og faldene i lange smalle agre, indtil folk selv fandt ud af at købe agre sammen. Det skete, da de fleste af de folk i byen, der endnu havde agre, opgav landbruget, mens andre avlsbrugere flyttede ud på marken.

Nu er en stor del af den gamle bymark blevet bebygget og er indgået i byen.

Fiskeri

Mærkeligt nok ser det ud, som om fiskeriet ikke betød ret meget for byen i gamle dage. Ved bækkens munding var der en lille havn, hvor folk kunne lægge deres både og joller ind¹), så nogle må vel have fisket, i hvert fald til husbehov, men der var kun få erhvervsfiskere. I kirkebogen 1650–1700 finder man kun seks, der kaldes med tilnavnet Fisker, og skattemandtallene nævner kun af og til en enkelt erhvervsfisker. 1769 siges det, at fiskeriet før har været godt, men nu i nogle år dårligt, men at der ellers var gedder, helt, aborrer, ål og ørreder i fjorden²). 1787 og 1801 var der ingen, der levede af at fiske³), og 1802 blev der ikke drevet fiskeri fra byen, måske fordi folk frygtede, at de eller deres børn kunne blive udskrevet til flåden, hvis de havde en båd⁴). Fjordfisk kom til byen fra Flade, og fra havkysten kom der torsk, kuller, skader og sild i rigelige mængder og til billige priser⁵).

Det var måske heldigt for byen, at så få levede af fiskeri. 1825 brød havet ind i fjorden ved Agger, og dens vand blev efterhånden salt. Ferskvandsfiskene døde, og det var en katastrofe for folkene i fiskerlejerne langs fjorden. De stod pludselig uden erhverv og måtte have hjælp.

Det varede nogle år, inden havets dyre- og planteverden bredte sig ind i fjorden, så der igen blev gode betingelser for fiskeri. 1834 nævnes tre erhvervsfiskere i Thisted⁶), og da byen 1840 fik en havn, blev der mulighed for at fiske med større

1) Købstadregnskab 1683. 2) DA. 3) Ft. 4) Åg, 37. 5) DA.
6) Ft 1834.

fartøjer, så fiskerne ikke længere behøvede at holde sig til Thisted Bredning.

Fiskeriet fik da et stort opsving, og det kom til at knibe med plads i havnen. Det hjalp først, da havnen 1907–08 fik en større udvidelse, og der blev anlagt en særlig fiskerihavn, der gav fiskerne gode arbejdsbetingelser.

Byens topografi

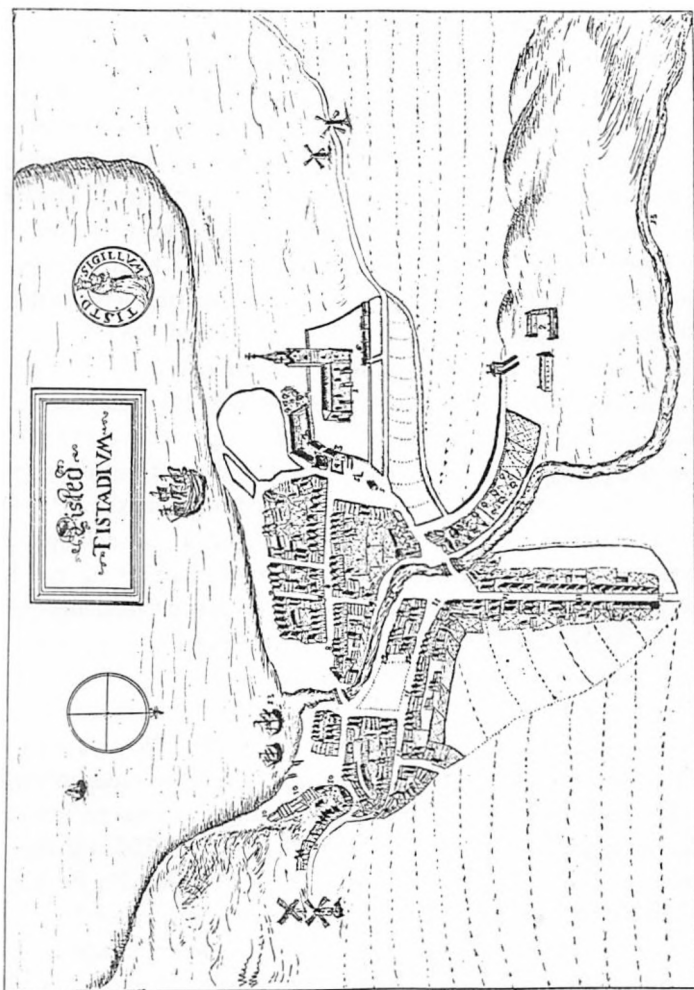
I gamle tingbøger og kirkebøger og i enkelte andre kilder finder man af og til navne på gader og torve, men noget tydeligt billede af, hvordan byen så ud, og hvor langt omkring den strakte sig i 1600'erne, får man ikke ud af det.

Det første billede af Thisted by blev tegnet til Peder Hansen Resens store værk om Danmark omkring 1670, men man må ikke regne med, at det er pålideligt i alle enkeltheder. Det er egentlig kun et primitivt kort, der er gjort levende ved, at der er tegnet bygninger og lidt natur på det. Som på andre af Resens bybilleder er de bygninger, der var mest karakteristiske, tegnet sådan, at man kunne identificere dem, men de andre huse på billedet er kun huse i al almindelighed. Hverken deres antal eller deres udseende svarer helt til virkeligheden. De viser blot så nogenlunde bebyggelsens udstrækning og tæthed.

Til billedet af Thisted er der kun få navne. Af gader er kun nævnt *Storegade* (8), *Nørregade* (11), der også omfatter *Østergade*, og *Peder Griises gyde* (9), nu *Havnestræde*. Så er der et par navne på bebyggelser, *Knakken* (12), hvoraf den østlige del ikke er bebygget, og *Bjerget* (10), hvor det ser ud, som om bebyggelsen gik længere mod øst og var tættere end i 1761, da der kun var tre huse ud ad *Østerbakken* og tre ved *Strandvejen*. *Vejen til Ålborg* slår her et stort sving, hvad den ikke har gjort længe, men på et kort over Thisted ca. 1800¹⁾ ser man det samme sving, så det har sikkert været der.

Ved *Store Torv*, som kun kaldes *Torvet* (5), ligger *Rådhuset* (3) og *Tinget* (4) syd for opgangen fra torvet til kirkegården, og syd for torvet ligger *sal. Peder Madsens gård og have* (2). Nordligt på torvet, måske egentlig ved nordsiden, ligger et en-

1) TBA.

Thisted ca. 1670. Efter Resen. 1. Kirken. 2. Sal. Peder Madsens gård og haven. 3. Rådhuset. 4. Tinget. 5. Torvet. 6. Skolen. 7. Bispesgård. 8. Storegade. 9. Peder Griises gyde. 10. Bjerget. 11. Nørregade. 12. Knakken. 13. Bækken, som løber gennem byen ud under to broer, som kaldes den store og den lille træbro.

ligt hus. Vestpå i byen ligger en lille række huse fra kirkegårdsporten til vestenden af kirkegården, derimellem *Skolen* (6), den latinske skole. Vejen ud af byen mod vest går et stykke norden for disse huse, og der er ikke huse på den anden side af vejen. Den mødes med en vej uden bebyggelse, måske Skovgades forløber. Ved stranden både syd for Storegade og øst for bækkenes udløb er der mange huse i modsætning til senere, og ud for bækkenes munding ligger et par små skibe, nok ikke tilfældigt, for strømmen fra bækken gravede her en rende i fjordbunden, så mindre skibe kunne gå ind, og i bækkenes munding er der tegnet en lille havn med bolværk. Den blev repareret 1683¹⁾.

Vil vi undersøge, hvor pålideligt Resens billede er, kan vi sammenligne det med en fortegnelse over byens ejendomme fra 1682, den såkaldte grundtakst²⁾, med kirkebogens oplysninger og med tingbogen 1670. Desværre er der meget få stedsbetegnelser i grundtaksten. Ikke et eneste gadenavn er nævnt. Der står kun, at man er begyndt østerst i byen, og at huse ligger ved stranden, ved bækken, ved Lille Træbro, ved kæret og ved kirken. Hvis man sammenholder husejernes navne med oplysninger fra kirkebogen, tingbogen og skattelisterne, kan man dog så nogenlunde finde ud af, hvor de har boet.

Det viser sig så, at 1682 lå der mindst 29 huse ved Østerbakken og Strandvejen, *på Bjerget* og *under Bjerget*, som det hedder. Det stemmer godt med Resens billede og med oplysninger fra kirkebogen. Der finder man mange stednavne i fortegnelserne over døbte, viede og begravede 1650–1700. *På Bjerget* er nævnt 34 gange, *Under Bjerget* 20, *Ved Kirken* 29, *På Knakken* 24, *Nørregade* 41, *Storegade* 13 og *Sønder i Byen* 33 gange.

Disse tal er naturligvis ikke udtryk for, hvor mange der boede de forskellige steder, da de samme folk tit er nævnt flere gange, men de giver dog et fingerpeg, og det er da påfaldende, at navnet *Østergade* mangler ligesom på Resens billede, og det er derfor sikkert rigtigt, at der dengang ikke var noget, der hed *Østergade*.

Den tætte bebyggelse langs fjorden syd for Storegade, som Resens billede viser, kan også svare til virkelige forhold. I kir-

1) Købstadsregnskab 1683. 2) TBA.

kebogen nævnes Sønder i Byen 33 gange. Navnet dækker vist også Søndergade, men på billedet er der ingen bebyggelse ved Søndergades vestside. Grundtaksten 1682 nævner da også mindst 15 huse og gårde, der må have ligget dér og desuden flere gårde ved stranden (Strandgade), men 10 grunde lå øde, så en tilbagegang var måske begyndt.

Det overrasker noget, at der ikke er bygninger ved den ene side af Vestergade, og her må der være noget galt, for i tingbogen 1670 er indført et skøde på en gård vester i byen, som lå øst for »gyden, som Tingstrup kirkevej igennemløber« (Amtsstræde) og havde en anden gård som nabo mod øst. 1682 nævnes der da også 13 gårde og huse (foruden skolen) ved kirken, og så mange kan der ikke have ligget på den strækning fra kirkeporten til vestsiden af kirkegården, hvor Resens billede viser bebyggelse. Kirkebogen nævner da også »ved kirken« 29 gange.

Resens billede har kun navn på ét torv, Store Torv, der simpelthen kaldes *Torvet*, men ved Lille Træbro er der en stor plads, som bækken løber hen over. Det er denne plads som 1670¹⁾ og 1682²⁾ kaldes *Lille Torv* og nævnes sammen med broen. Vest for dette torv lå en toft, der hed *Kringeltoft*, fordi man kunne køre rundt om den (kringel = kreds). Gyden vesten for hed 1761³⁾ *Kringeltofts gyde* (Bisgårdsstræde), og sidst i 1700erne begyndte man at kalde torvet *Kringeltorv*. Det navn beholdt torvet, indtil en privatmand lod lave et skilt med navnet *Nytorv* og satte det op 1908. Sådan fortælles der i hvert fald⁴⁾.

Mellem Kringeltorv og Store Torv blev der plads til et torv mere. Det kaldes en tid *Mellemtorvet*, men det ser ud, som om man somme tider var lidt i vildrede med torvenavnene, for torvet kaldes også *Lille Torv*, vel fordi det var det mindste. Det var måske derfor, man fandt på et andet navn til torvet ved broen.

Ved stranden ud for det sted, hvor toldboden blev bygget, var der omkring 1800 og måske længe før en brygge, som skibe kunne lægge ind til. På pladsen indenfor opstod et nyt torv, der 1761 kaldes *Grydetorv*⁵⁾, sikkert fordi skipperne fra Limfjords-

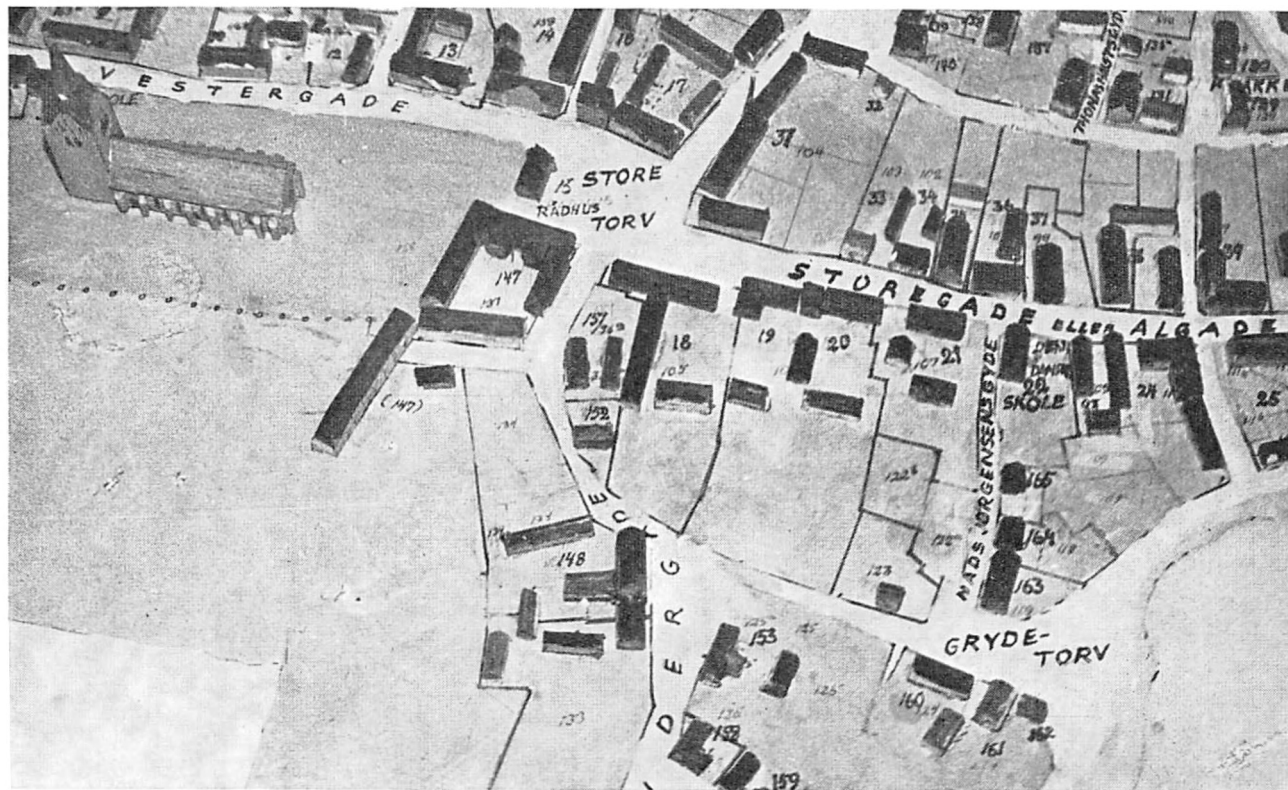
1) Tb 1670. 2) Grundtakst 1682. 3) Taks 1761. 4) Meddelt af C. Bruns-gaard. 5) Taks 1761.

egnene kom dertil med de uundværlige sorte lergryder (jydepotter), skrøbelige varer, der ikke godt tålte omladning eller lang transport ad knudrede gader og veje. Senere blev der bygget på en del af pladsen, og navnet Grydetorv blev da knyttet til den bredeste del af Søndergade (som dengang gik fra Store Torv sønder ud af byen). Måske blev navnet egentlig brugt om hele strækningen fra Søndergade til stranden. Navnet *Toldbodstræde* (nu Toldbodgade) kom først i brug, efter at den første toldbod var bygget.

Knakken var omkring 1850 navnet på den plads, der senere kom til at hedde *Hjultorv*, ingen ved rigtig hvorfor. Navnet Knakken er interessant. En knak betyder en tue, en lille forhøjning, og ordet *knakker* bruges på landet om tuet, ujævn jord, der aldrig har været under plov. I Thisted var *Vester Knak* og *Øster Knak* egentlig først navnet på bydele, begrænset af Lillegade, Lille Torv, Østergade, Korsgade og bækken, der løb mellem Vester og Øster Knak. Vester Knak lå mellem bækken og Vinkelstræde, Øster Knak øst for bækken. En del af denne bydel er ubebygget på Resens billede og var måske dengang virkelig knakker, udyrket, tuet, ujævn jord. De fleste huse på Øster Knak lå ved en vej, som gik i retningen øst-vest midt gennem bydelen, og navnet Knakken blev så brugt om denne vej, til sidst kun om den østlige brede del, mens det øvrige kaldtes *Strømgade*. Den østlige del kom så siden til at hedde Hjultorv.

Endnu et torv kom til sidste i 1880'erne, nemlig *Frederikstorv*, som byen købte 1861 til afløsning for byens gamle markedsplads ved Vestergade øst for Møllevej, hvor det såkaldte Toftmarked blev holdt. På Frederikstorv blev markederne så holdt, til de igen blev flyttet, og torvet blev udlagt som parkeringsplads.

De første gadenavne, vi kender fra Thisted, er *Storegade* og *Nørregade*, der begge er nævnt 1597 og 1652 i kirkeregnskaberne. Ellers brugte man i gammel tid ikke gadenavne for at fortælle, hvor folk boede. Man skrev *ved stranden*, *på bjerget*,

Model af Thisted 1761 udarbejdet på grundlag af brandtaksationer og matrikler TBA. Udsnit

sønder i byen og lignende, måske fordi der endnu ikke var egentlige gader, hvor husene lå ret tæt sammen.

I mange kilder træffer man betegnelsen *algaden* eller *alvejen*, når man beskrev en ejendom: »vender med siden til algaden«, »med enden til alvejen«. Det viser sig imidlertid, at ordene er brugt både om Nørregade, Østergade, Vestergade og Storegade, og de betyder egentlig offentlig, gennemgående gade eller vej. Således kaldes landevejene på landet *alveje*. Efter 1700 blev det almindeligt at bruge gadenavne, men først kun om hovedgaderne, Vester-, Øster-, Sønder-, Nørre- og Storegade. Den sidste kunne endnu 1761 kaldes Storegade eller Algade. De smalle veje, der var mellem nogle ejendomme, kaldte man *gyder*, men dem havde man sjældent navne til endnu. Man talte om »gyden vesten Bertel Bays gård« eller om *Mads Jørgensens gyde* (1761, nu Skolestræde), *Peder Griises gyde* (Resen ca. 1670, Fiskergyde 1829¹), nu Havnestræde), *Holsts gyde* (1761) eller *Duches gyde* (1781²), nu Vinkelstræde), *Smedegyde* (1761, senere Fjordstræde) og kaldte dem altså efter folk, der boede eller havde boet ved dem.

Omkring 1800 blev det nødvendigt at give flere af gyderne navne, måske fordi der blev bygget flere huse ved dem. Man kaldte dem nu *stræder*, og de beholdt siden de navne. Ældst er vist *Skolestræde* ved den Caspergårdske skole, *Kirkestræde* ved kirken, *Rådhusstræde*, der ligger lige ud for det sted, hvor det gamle rådhus stod, og *Bisgårdsstræde* (før Kringeltofts gyde), der førte ned til Thisted Bisgårds gamle plads (i plantagen). Da toldboden blev bygget, kom navnet *Toldbodstræde*, og amtsgården gav navn til *Amtsstræde*, Øster i byen fik *Farverstræde* navn efter det gamle farveri, senere Thisted Dampmølle, som gav navn til *Dampstræde*. Den øverste del af Havnestræde hed før *Strømstræde* efter bækken, som indtil 1908 løb åben gennem byen. Da havnen var kommet, fik hele strækningen fra Lille Torv til havnen navneforandring til *Havnestræde*. I nord kom *Alléstræde*, der fører op til *Kastet*, et godt gammelt navn, der en tid i fornemmere borgerkredse blev afløst af *Alléen*, men dette navn vandt heldigvis ikke hævd. Et *kast* betyder en grøft,

1) Havnekort 1829. TBA. 2) Taks 1781.

Storegade ca. 1900 set fra kirketårnet

hvorfra jorden er lagt op som et dige ved den ene side. Sådan et kast blev somme tider brugt som skel, og det blev det også her. Kastet eller »Byens kast« var skel mellem bygrundene og byens markjorder mod nordøst, og hver grundejer havde pligt til at holde sit stykke ved lige, også kirken¹⁾. Inden for Kastet var der en vej, som i gamle skøder kaldes *markvejen*, men senere gik navnet Kastet over til den. Som et minde om markvejen har vi endnu *Markstræde*.

Østpå langs fjorden gik en vej, som nogle en tid kaldte *Strøget*, en pudsigt misforståelse af *Østerodde* (på Thisteddialekt *astrojj* med tryk på sidste stavelse)!!

Betegnelserne på *Bjerget* og *under Bjerget* blev afløst af *Østerbakken* og *Strandvejen*, og *ved Stranden* kom til at hedde *Strandgade*. Da havnen var bygget, kaldte man bebyggelsen langs med den *Havnegade* eller blot *Havnen*.

Efterhånden blev næsten al jord inden for bygrænsen bebygget, men der var ikke tale om en forholdsvis åben villabebyggelse. Man byggede husene tæt sammen, så der opstod nye gader. Mod nord kom *Nygade*, *Mellemgade*, *Lillegade* og *Ågade*, der sammen med *Brogade* minder om bækken. Sydpå kom først *Frederiksgade*, da Frederikstorv blev markedsplads. Den drejede sønden om torvet ned til *Søndergade*, men senere fik det sidste stykke navnet *Asylgade* efter Dronning Louises Børneasyl. Tværgaden fra Store Træbro forbi Knakken tværs over *Østergade* kom meget naturligt til at hedde *Korsgade*.

Søndre Kirkegård blev anlagt 1857, og der blev da ført en ny vej til den fra *Søndergade*. Da banen blev færdig 1882, blev der anlagt en vej, *Stationsvej*, fra stationen til kirkegårdsvejen, som så delvis skiftede navn. Strækningen fra *Stationsvej* til Store Torv blev nu kaldt *Jernbanegade*, og den gamle *Søndergade* mistede derved sit øverste stykke. Et andet stykke af den – indtil *Grydetorv* – blev nu regnet med til *Toldbodstræde*, der så blev til *Toldbodgade*, og af hele det gamle, forhen så fornemme *Søndergade* blev der kun en lille stump tilbage syd for *Grydetorv*. »*Baggaden*« bag *Vestergade* fik efter plantagen navnet *Skovgade*.

1) KR.

Munkevej. Fattiggården ca. 1935.

Der blev nu også bygget på marken mellem banen og Vestergade. Langs med banen kom *Dronning Louisegade*, og mellem den og Vestergade blev der anlagt en tværgade på avlsbruger D. J. Knudsens toft. Gaden kaldtes i mange år *Knudsensgade*, men senere blev navnet officielt *Kongensgade*. Da der blev bygget en ny skole længere mod vest, blev *Skolegade* anlagt, og fra den til Kongensgade blev der ført en gade, den første, der fik navn efter en af Thistedes kendte sønner, nemlig *Christen Kolds gade*. Fra Kongensgade til Frederiksgade kom der også en gade, *Thorsgade*, der efter hvad gamle folk har fortalt, skal have navn efter en stor hund, der hørte hjemme i et af husene. Et andet ret nyt gadenavn er *Tordenskjoldsgade*. Det drabelige navn på den lille sjove smøge skal komme af, at der har været en buste af søhelten på et hus dér. *Rosenlundsgade* i østbyen har navn efter et lille hus, der hed Rosenlund.

Også nordvest for den gamle by begyndte byen at brede sig. Mellem Møllevej og Tingstrupvej kom først *Rosenkrantzgade*, opkaldt efter amtmand Rosenkrantz (1842–66), og derefter *J. P. Jacobsens gade* og *Elmegade*.

Det blev nu almindeligt at bygge husene i de nye kvarterer et stykke fra hinanden, så der blev plads til haver, og så holdt man op med at kalde de nye veje gader. De fleste kaldte man ligefrem og ukrukket *veje*.

Den betegnelse var allerede brugt om nogle ældre veje, der førte ud af byen til bestemte steder, *Møllevej* (til den gamle Vester Mølle), *Mellemmøllevej* (til Mellem Mølle), *Tingstrupvej* og *Plantagevej*. *Munkevej* har navn efter et led, Munkeled, der nævnes i kirkebogen 1782. Ved disse veje var den første bebyggelse også meget spredt.

Da byen bredte sig mod vest, nåede den snart det sted, hvor landevejene mod syd og mod vest skilles. Her var der en skråning, der hed *Hulgårdsbakke*, og sådan kaldes det øverste af vejen til Dragsbæk endnu 1880¹⁾. Først da der blev bygget længere ude, kom hele vejen til at hedde *Dragsbækvej*, mens *Hundborgvej* allerede dengang havde fået sit navn.

Siden er der kommet mange nye veje med navne, hvis oprin-

1) Ft 1880.

delse tit er glemt. Nogle af dem fik træer i begge sider og kom til at hedde alléer, og endelig besluttede man at hædre vor gode, gamle amtmand Faye ved at kalde en vej *Fayes allé*, ligesom man mindedes flere andre gode borgere ved at kalde veje op efter dem.

I de store kvarterer, der er bygget i de senere år, har det været noget af et problem at finde på navne til demange veje. Ved en revision af gadenavne i Thisted kommune har man nu søgt at bringe orden i navngivningen.

Forkortelser

- AB – Anders Bæksted: Besættelsen i Tisted 1696–1698.
 DA – Pontoppidan: Danske Atlas V, 1769, Thisted.
 DB&S – Danske Byer og Sogne, Thisted Amt.
 DK – Danmarks Kirker, Tisted Amt.
 DKc – Danske Kancelliregistranter 1535–1550.
 DM – Danske Magazin.
 Ft – Folketællingsliste, TBA.
 GDD – Kolderup-Rosenvinge: Gamle danske Domme.
 H – P. L. Hald: Af Thisted Købstads Historie, 1924.
 HF – Hofmans Foundationer.
 HfL – Håndbog for danske Lokalhistorikere, v. Johan Hvidtfeldt.
 JHB – Johan Hvidtfeldt: Bidrag til Tistedes Handelshistorie, Årb. 1939.
 JHS – – – Skudehandelen i det 17. Aarhundrede, JyS 5. række, 2. bind, 29 ff.
 JHT – – – Hvornaar er Thisted blevet Købstad, Årb 1937.
 JyS – Jyske Samlinger.
 Kb – Thisted kirkebog, TBA.
 KcB – Kancelliets Brevbøger.
 KiS – Kirkehistoriske Samlinger.
 KR – Thisted kirkeinspektions regnskaber 1585–1910.
 Pi – Præsteindberetning.
 Sk&P – Skøde- og panteprotokol for Thisted 1738–1764. TBA.
 Skm – Skattemandtal for Thisted, TBA.
 Taks – Hovedbrandtaksation for Thisted, TBA.
 Tb – Thisted tingbog, TBA,
 TBA – Kopi i Thisted byhistoriske Arkiv.
 Åg – Knud Aagaard: Beskrivelse over Thye, 1802.
 Årb – Historisk Årbog for Thisted Amt (Thy og Mors).

Thisted i nyere tid

Thisted skolevæsens historie efter 1814

AF BJARNE SØNDBERG

Thisted købstad havde tilsyneladende gode muligheder for at føre Frederik den Sjettes skolelov ud i livet. Det forholdt sig nemlig sådan, at den Caspergårdske skole, der var placeret på hjørnet af Skolestræde og Storegade, efterhånden var i en meget elendig forfatning, derfor havde et par af byens fremsynede borgere skænket to legater, som kunne danne grundlag for byens fremtidige skolevæsen. Det ene legat skulle bruges til at bestride de nødvendige driftsudgifter for en ny skole, det andet skulle finde anvendelse ved opførelsen af en ny skolebygning.

I 1812 oprettede købmand Niels Holst et legat til fordel for byens skolevæsen. Til legatet var knyttet en række bestemmelser, hvoraf det fremgår, at renterne af legatet først kunne bruges, når der var opført en ny skole. Legatstifteren indføjede en række bestemmelser for undervisningen i den pågældende skole. Skolen skulle være for både piger og drenge, der skulle undervises adskilt. Undervisningen skulle omfatte to eller flere sprog, drenge, som ønskede at gå til handelen, undervistes i italiensk bogholderi. Endelig opstillede legatstifteren bestemmelser om, at slægtninge af ham skulle have fortrinsret ved ansættelse i lærer- og lærerindeembeder, når øvrige ansøgere ikke var bedre kvalificerede. For lærerpersonalet skulle der i skolen være indrettet en lærer- og en lærerindebolig.

I 1811 havde købmand Niels Diderichsen skænket et legat, hvis formål var at skaffe byen en ny skolebygning. Købmanden skænkede sin gård, dens bygninger og have til en ny skole.

Købmandsgården var beliggende på hjørnet af Storegades sydside og Havnestræde. I statutterne forlangtes det, at den skænkede bygning indrettedes med de nødvendige skolestuer til børnene, der skulle også være den nødvendige bolig for en lærer med familie samt plads til en underlærer.

Gården var gammel og ret så forfalden, hvilket også fremgår af, at gaven fra købmanden også omfattede: 10 nye vindueskarme og 300 ruder hvidt glas. På et senere tidspunkt kunne der af boets midler udtages 3000 rigsdalere.

En betingelse for at gaven blev givet var, at man lod det gamle forhus nedrive, og i stedet lod opføre en ny og smuk bygning med facade ud mod Storegade. Over hovedindgangen til denne bygning skulle anbringes en sort tavle med indskriptionen: »Dette hus er skænket af købmand Niels Christian Diderichsen og hustru Charlotte Calundan til skole for Thisted by«.

På trods af ovennævnte legater fik man ikke opfyldt et stærkt og længe næret ønske fra byens befolkning om en bedre skole, ej heller efterkom man den pligt, som skoleordningen af 1814 pålagde byen om at få en bedre organisation af byens skolevæsen. Tiden efter Napoleonskrigene var økonomisk vanskelig, og byens borgere klagede sig over dårlige indtjeningsmuligheder, som følge heraf ophørte byens råd og skolekommission hurtigt med talen om udgifter til opførelse af en ny skole. En årrække kom til at hengå inden byen fik en ny skole.

I den følgende periode blev byens i forvejen dårlige skoleforhold endnu ringere, og borgerne begyndte at reagere med kraftige angreb på skolekommissionen, der beskyldtes for ligegyldighed og forsømmelighed. I 1834 havde skolekommissionen modtaget en skrivelse fra cancelliet med påbud om at opføre en ny skolebygning i løbet af to år. Nu søgte byen om udsættelse indtil 1837, hvor arbejdet skulle påbegyndes.

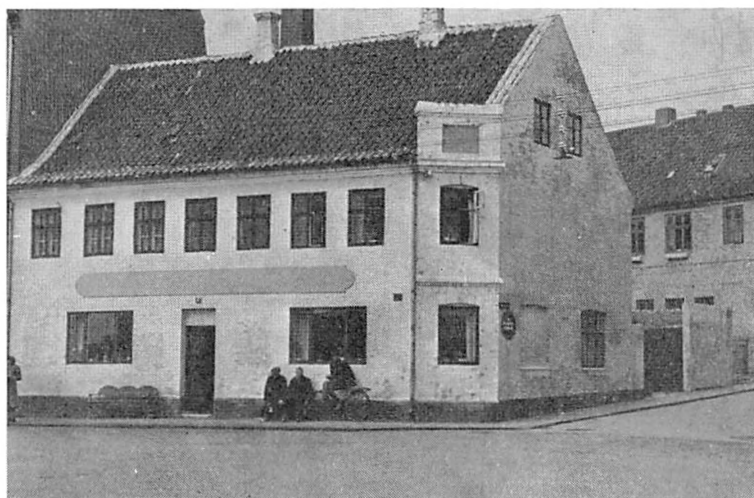
Herefter kunne den nye skole indvies 5. januar 1838. Ved skolen var ansat: en førstelærer, en andenlærer og en håndgeringslærerinde. Efter den nye skoles start blev der meget snart forårsaget af stærke ønsker hos befolkningen indført undervisning i en realklasse. Undervisningen i denne klasse blev besørget af en kapellan.

I 1847 satte man en ny skoleplan i kraft, i følge denne fore-

toges en deling i en »friskole« og en betalende »borgerskole«. Forældrene til børnene i borgerskolen skulle betale et beløb i skolepenge, og ved undladelse af betaling ville der ske overflytning til friskolen, overflytning kunne også ske i forbindelse med for mange skoleforsømmelser, der bevirkede idømmelse af mulkt. Såfremt påklædningen blev for ringe, kunne man også foretage en flytning. I de to afdelinger var der forskel på undervisningens indhold, således foregik sprogundervisningen udelukkende i betalingsskolen.

Meget hurtigt opstod der problemer omkring pladsforholdene, skolen var for lille til at rumme det stadig stigende antal børn. Efter havnens anlæggelse var byen inde i en stærk vækst, der nødvendiggjorde en udvidelse af skolen.

Skolen udvidedes ved en bygning, der blev opført på en grund mellem skolebygningen og havnepladsen. Denne bygning stod færdig i 1848 og var indrettet med klasseværelser for pigerne, en lærerindebolig og bolig for overlæreren.

Udvidelse af Borgerskolen i Storegade 1848. I baggrunden hovedbygningen ud mod Storegade.

Pladsproblemerne fortsatte imidlertid i de følgende år, og mange forslag blev forelagt kommunalbestyrelsen, der dog ikke

kunne akceptere de fremsatte forslag. Problemerne fik deres foreløbige løsning ved oprettelsen af en realskole i byen i 1856.

Den 16. februar 1856 vedtog rigsdagen »Lov om en realskole i Thisted«. Loven var blevet fremsat af kammerråd C. A. H. Hansen, der var folketingsmand for Thisted amts 2. valgkreds. Økonomien klaredes ved et tilskud fra kommunen og amtet på tilsammen 1000 rigsdalere, hertil kom så et beløb af tilsvarende størrelse, der skulle udredes af Sorø Akademis midler. Disse beløb skulle være tilstrækkelige til at klare de årlige udgifter.

Efter at økonomien var bragt i orden, manglede man det meget væsentlige at fremskaffe lokaler til undervisningens udførelse. Dette problem løstes af købmand Fjeldgård, der tilbød at bygge skolen på en grund nordøst for skoven, udover selve skolebygningen skulle der indrettes bestyrerbolig, gymnastikplads og legeplads. Skolen lejede sig så ind i disse bygninger, som i 1859 blev købt for 10.000 rigsdalere.

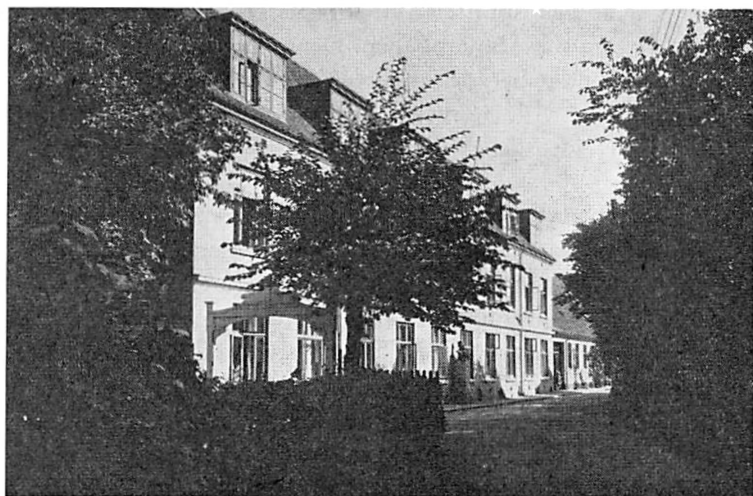
Den gamle realskole på Plantagevej ca. 1890.

Den første bestyrer for skolen blev udnævnt den 1. august 1856, det blev rektor i Tønder, Niels Viborg Müller. Den 27. november 1856 indviedes skolen, og undervisningen blev straks

påbegyndt, den måtte i den første tid foregå i bestyrerboligen, da de øvrige lokaler endnu ikke var færdige.

Skolen havde straks stor søgning, forøget støtte fra stat, amt og kommune gjorde, at man blev i stand til at oprette flere klasser, herved var klassetallet i 1857 øget til 5 mod de oprindelige 3. Væksten i elevtallet fortsatte stadig, og allerede i 1863 måtte man foretage en udvidelse af skolebygningen. Herved forøgedes de oprindelige 4 klasseværelser med: et klasseværelse, et lærerværelse, et særlokale til naturhistorie- og naturlæreundervisning samt en gymnastiksal. Endelig omdannedes et tidligere særlokale til naturfag til biblioteksværelse.

Efter ansøgning opnåede skolen fra 1869 tilladelse til at dimittere elever af både lavere og højere grad. Ved at optage eksamen af højere grad opnåede skolen ret til, at dens elever kunne indstille sig til adgangseksamen ved universitetet. Bestyrer Müller blev i 1886 udnævnt til undervisningsinspektør for samtlige landets realskoler, i den stilling forblev han til 1897. 1898–1899 blev skolen helt ombygget, herved kom skolen til at bestå af 2 etager med 8 klasseværelser, et særlokale og et biblioteksværelse.

Realskolen efter ombygningen i forbindelse med branden 1924.

I 1903 gik skolen over til at blive mellem- og realskole i henhold til mellemskoleloven af 1903.

Ved en ildebrand den 31. juli 1924 brændte øverste etage af skolebygningen. Gennem den følgende genopbygning tog man hensyn til det voksende elevtal, idet der blev indrettet 4 klasseværelser i den nye 2. sal, og skolen fik indlagt centralvarme.

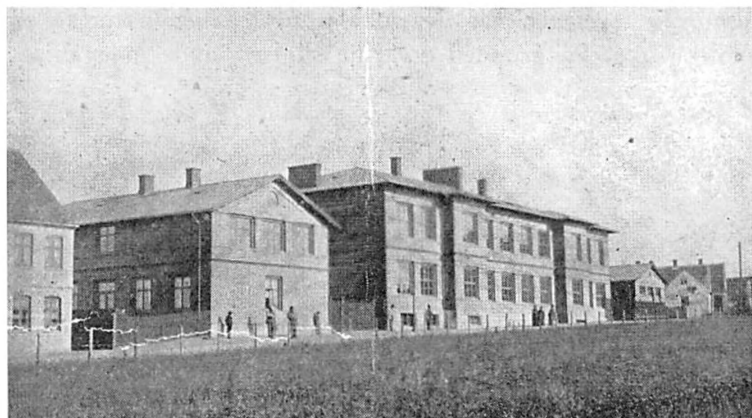
Den udvidelse af skolen i Storegade som fandt sted i 1848 viste sig hurtigt at være ganske utilstrækkelig, og man var nødt til at se sig om efter mere plads. Ved køb af en tilgrænsende ejendom i 1857 forøgedes antallet af klasseværelser og hermed var det bygningskompleks, som udgjorde »Borgerskolen i Storegade« samlet.

I perioden 1840–1880 steg byens indbyggertal med ca. 3000, hvilket naturligvis mærkedes på antallet af skolesøgende børn, som følge heraf var man igen i pladsnød.

I 1881 fremkom et forslag om køb af en grund, hvor en fremtidig skole kunne placeres. Dette medførte øjeblikkelig store diskussioner om den bedst mulige placering af skolen. Skoleudvalget ønskede, at den nye skole skulle placeres på Knudsens Toft. Herimod talte, at man netop var i færd med at anlægge jernbanen Struer–Thisted, der ville komme til at ligge tæt op af den nye skole, hvis denne placeredes på Knudsens Toft. Mange var af den opfattelse, at skolens arbejde ville blive generet af røg og støj fra jernbanen. Denne placering ville på daværende tidspunkt betyde, at skolen fik en beliggenhed i byens udkant, hvilket ville være en ulempe for børnenes færden til og fra skole, idet de så måtte færdes på de mest befærdede gader.

Et andet forslag gik ud på, at man skulle vælge en placering ved Tingstrupevej, men denne placering ville være generet af skygge fra plantagen fremhævede modstandere.

I 1882 vedtog byrådet, at skolen skulle placeres på Knudsens Toft. Opførelsen af skolen påbegyndtes i foråret 1882, og indvielsen fandt sted den 27. maj 1883. Byggeriet havde kostet 80.000 kr., heri var grundprisen indbefattet. Den nye bygning indeholdt 16 klasseværelser, en gymnastiksal og en overlærerbolig. Befolkningstilvæksten fortsatte, og allerede i 1892 måtte man på samme område opføre pigeskolen, der rum-

Vestre skole på Knudsens Toft (Skolegade), indviet 1883.

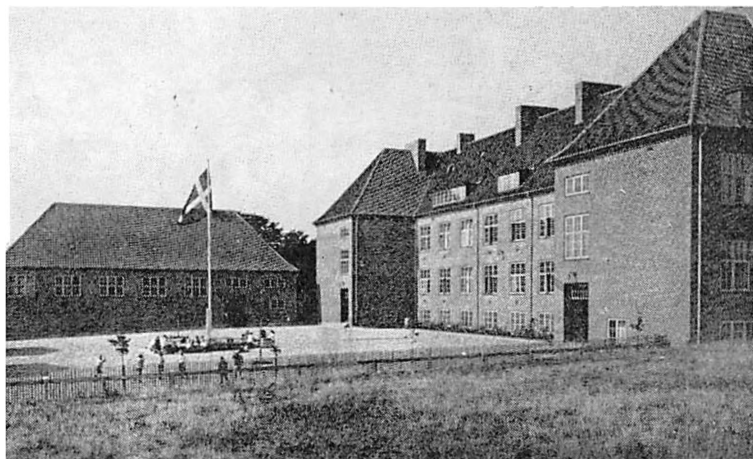
mede 8 klasseværelser. Herved havde man fuldendt skolebyggeriet ved Skolegade, og dette skolekompleks stod i uændret skikkelse indtil tiden efter 2. verdenskrig.

Man bevarede delingen i betalingskole og friskole, men der indførtes mange forbedringer: bedre klassedeling og forbedrede undervisningsmidler. Denne fremgang gjorde, at flere og flere hjem benyttede skolen. De mange privatskoler nedlagdes efterhånden, den sidste bestod dog indtil 1920.

Da man debatterede Borgerskolens placering ved Skolegade, udtalte et byrådsmedlem, om det ikke ville være rigtigst at købe noget mere grund, når man tog byens hurtige vækst i betragtning, kunne man meget vel risikere at stå overfor pladsmæssige problemer i løbet af forholdsvis få år. Dette forslag blev fra mange sider tilbagevist, idet man pegede på, at sådanne vanskeligheder burde afhjælpes ved opførelse af en helt ny skole i den østlige bydel.

Problemerne omkring det stigende børnetal blev akutte i perioden 1910–1920, elever fra Borgerskolen måtte således undervises i lokaler på teknisk skole og i et lokale på realskolen. Vanskelighederne klaredes ved, at byrådet i 1919 vedtog at opføre en skolebygning samt gymnastiksal ved Munkevej. Bygningen indviedes i 1921, og herved rådede skolevæsenet yderligere over 14 klasseværelser i 2 etager med lærerværelse og

kontor, i tagetagen var der lokaler til tegning, naturfag og skolekøkken. På grunden omkring skolen havde man anlagt skolehaver.

Østre skole, indviet 1921. I udvidet skikkelse anvendt som gymnasium siden 1948.

Indvielsen af den nye Østre skole medførte, at forholdene på skolen i Skolegade kunne forbedres, der blev således mulighed for at indrette lokaler til tegning og naturfag.

Samme år, som indvielsen af Østre skole fandt sted, indførtes en ny skole- og undervisningsplan. Man ophævede delingen i betalings- og friskole, elevtallet i klasserne nedsattes, der oprettedes en 7.-klasse, og fællesundervisningen af drenge og piger indførtes. Skolen tilbød nu undervisning i: kvindelig husgerning, sløjd, skolehave; fremmedsprog bibeholdtes i nogle klasser. Brusebad var efterhånden også en del af skolens dagligdag.

I besættelsestiden 1940–1945 blev skolen i Skolegade beslaglagt af tyskerne, skolens 20 klasser blev i april måned 1940 overflyttet til Østre skole. Under trange pladsforhold lykkedes det at gennemføre undervisningen med en mindre beskæring i timetallet.

Efter krigen kunne man i 1945 konstatere, at Vestre skole havde lidt meget under tyskernes benyttelse af bygningerne.

Man måtte igang med en omfattende restaurering af hele bygningskomplekset, i forbindelse hermed byggede man en ny etage på skolen. Først i marts 1947 var arbejdet tilendebragt, og man kunne igen begynde undervisning i skolebygningerne.

I det foregående har beretningen især været koncentreret om Borger skolens forhold. I den periode fortsattes undervisning i Realskolen og mange elever fik en god uddannelse i denne skole, men efterhånden mærkedes savnet af en videregående uddannelse i form af et gymnasium. Thisted amt var det eneste amt i landet, der ikke havde et gymnasium. Det var meget besværligt og dyrt at sende de unge til uddannelse i fjerntliggende gymnasier, og det var kun de færreste forældre, der var i stand til at bære de økonomiske byrder i forbindelse med en sådan videregående uddannelse.

Man fik nedsat et amtsudvalg, som skulle søge at løse problemet. Udvalget, som havde repræsentanter fra amtsrådet og i øvrigt bestod af borgmestrene fra de to købstæder, søgte foretræde for ministeren, og forelagde et ønske om et gymnasium. Man fik at vide, at man kunne sende en ansøgning. Det gjorde man så både i 1937 og i 1939, men herpå blev der ikke givet noget svar.

Imidlertid begyndte man at røre på sig i Nykøbing, hvor man ikke uden videre kunne godkende oprettelsen af et gymnasium i Thisted. Ved besøg i ministeriet opnåede repræsentanterne fra Nykøbing tilsagn om, at man kunne få godkendt oprettelsen af et kommunalt gymnasium i Nykøbing. Fra Thisted sendte man også repræsentanter til ministeriet, og man fik tilsagn om et statsgymnasium i Thisted amt, såfremt man i amtet kunne nå til enighed om placeringen.

På et møde arrangeret af amtmanden drøftede man ministeriets tilbud, som dog blev forkastet af Nykøbing, der fastholdt ønsket om et kommunalt gymnasium. I 1941 vedtog Nykøbing byråd at oprette gymnasiet.

I Thisted skred man også til handling, i 1942 fik man vedtaget oprettelsen af et kommunalt gymnasium. Som hjemsted for gymnasiet havde man udset sig Østre skole, der dog som tidligere omtalt på dette tidspunkt på grund af krigen måtte rumme det meste af byens undervisning.

Først efter krigen fik man endeligt fastsat starttidspunktet til august 1947, dette skete dog først efter megen diskussion, idet der rejste sig en protestbølge mod, at den østlige del af byen skulle miste sin skole. Efter nogen tid faldt sindene dog til ro.

Som leder af det nye gymnasium udpegedes Gunner Rosholm, der havde været adjunkt i Randers. Skolens start skulle forbedres, og rektors opgave var i første omgang at skaffe lærere til skolen, her kunne man bygge på lærerstaben ved den gamle realskole, herudover skulle der ansættes et antal adjunkter. Ved Gunner Rosholms tiltræden som rektor den 1. april 1947 overtog den tidligere leder af realskolen, Aage Jørgensen, stillingen som skoleinspektør ved Borgerskolen, senere blev han stads-skoleinspektør og således leder af byens samlede skolevæsen.

Ved at samle hele byens folkeskoleundervisning på Borgerskolen blev denne skoles lokalesituation meget hårdt presset. En overgang var det på tale, at man skulle inddrage den gamle realskole for at lette på lokalesituationen, dette frafaldt man dog. I stedet projekterede man en større udvidelse af Borgerskolen, der blev bragt til udførelse i perioden 1951–1953. Herved forøgedes antallet af klasseværelser betydeligt, endvidere fik man en række faglokaler og en gymnastiksal. Den sidste udvidelse af Borgerskolen bl.a. omfattende en hal foregik i 1965, hermed var mulighederne for byggeri på den disponible grund også på det nærmeste udtømte. Ved gymnasiets oprettelse overlodes undervisningen i eksamensmellemskolen til denne skole. På Borgerskolen oprettedes efterhånden adskillige 8. klasser og der opstod også et behov for undervisning i 9. klasse. Skolevæsenet udnyttede således 1937-loven på bedste måde og stod derfor godt rustet da den nye lov af 1958 skulle føres ud i livet.

Forårsaget af lokaleproblemer på gymnasiet oprettede man pr. 1956 eksamensmellemskole ved Borgerskolen, herved littedes lokaleproblemerne på gymnasiet, og lærerkræfterne her kunne i højere grad få undervisningstimer i gymnasieklasserne.

I løbet af 1960'erne opbyggedes en specialklasserække ved skolevæsenet i Thisted; herved kunne man tilbyde elever med indlæringsvanskeligheder en passende undervisning.

Både ved Borgerskolen og gymnasiet var der stadig lokale-

problemer. Borgerskolens problemer søgtes løst ved opførelse af en ny Østre skole ved Kronborgvej, denne skole toges i brug i 1969, men færdiggørelsen af skolen er endnu ikke tilendebragt. Samtidig med Østre skoles opførelse udarbejdede man tegninger til en udvidelse af gymnasiet, disse planer er dog aldrig ført ud i livet, idet man ved kommunalreformen af 1970 lagde gymnasieundervisningen ind under amterne. Som følge heraf har amtet indledt opførelsen af et nyt gymnasium ved Lerpøttervej, efter planen skulle undervisningen kunne begynde her i efteråret 1974. Det nye gymnasium skulle komme til at indgå som et led i et skolecenter bestående af teknisk skole, handelskole og sportsfaciliteter, et projekt, der når det er færdiggjort vil være enestående i sin art. Når denne endnu ikke færdiggjorte plan omtales, må det også omtales, at en udflytning af Borgerskolen gennem de seneste år har været stærkt på tale. Man har planlagt en placering i det nye kvarter mellem Sennelsvejen og fjorden.

Sluttelig skal nævnes, at skolevæsenet forandrede voldsomt pr. 1. april 1970, idet man denne dato oprettede den nye Thisted storkommune med næsten 30.000 indbyggere, som leder for det samlede skolevæsen ansattes en skoledirektør. Det blev stadsskoleinspektør Orla Nielsen, der på denne nye post skulle søge at samarbejde disse mange skoler.

Kilder: P. L. Hald: Af Thisted købstads historie (1924).

P. L. Hald: Thisted skolevæsens historie (1953).

Thisted Gymnasium 1947-72.

Danske byer og sogne.

Forhandlingsprotokoller for Thisted skolekommission -og udvalg.

Den erhvervmæssige udvikling i Thisted i nyeste tid

AF MOGENS BJERREGAARD

Af de klassiske næringsveje: landbrug, fiskeri, håndværk, handel og industri, har Thisted gennem tiderne været præget af mangel på industri i større udstrækning, hvilket har medført flere beklagelige tendenser for by og egn, ikke mindst set i relation til udviklingen i andre egne af landet.

De mest iøjnefaldende kendetegn har været høj ledighedsprocent – ikke mindst i vinterhalvåret – og fravandring af den ungdom, som under gunstigere forhold havde haft mulighed for at blive eller vende tilbage efter endt videreuddannelse. Kort sagt tilbagegang eller stagnation. Det sidste er i sig selv tilbagegang set i relation til et ekspanderende samfund i øvrigt.

I erkendelse af, at man selv måtte gøre noget for at søge denne tendens ændret, etableredes i 1960 på foranledning af Thisted Handelsstandsforening og i samarbejde med Thisted Byråd et erhvervsråd, Thisted Erhvervsråd, der ifølge sine vedtægter er sammensat af repræsentanter for: Byrådet (økonomiudvalget), Arbejdernes Fællesorganisation, Arbejdsgiverforeningen, Håndværkerforeningen, Handelsstandsforeningen og Turistforeningen samt Thisted Journalistklub.

1. Industri

Den 7. april 1961 åbnedes Erhvervs- og Turistkontoret i Thisted med Mogens Bjerregaard som erhvervs- og turistchef. Erhvervsrådets og bestyrelsens formand har siden starten været direktør Knud Homann.

Set i relation til, at den første lov om egnsudviklingsstøtte kom i 1958, og at loven om bygning af Hanstholm Havn blev vedtaget i 1960, var tidspunktet for oprettelsen af kontoret rigtigt valgt.

Thisted var på dette tidspunkt allerede igang med det første projekt med egnsudviklingsstøtte, nemlig A/S Synopal, som opførtes ved en ny havn ved Storodde i den østligste udkant af den daværende Thisted kommune. Efter indstilling fra erhvervrådet erhvervede kommunen et areal på ca. 14 ha mellem Aalborgvej og Kronborgvej og udlagde det som industriareal. I 1962 udskrev man en arkitektkonkurrence om bebyggelsesplan for dette areal samt opførelse af et industrihus. 1. præmien blev tildelt arkitektfirmaet Friis, Moltke Nielsen og Noach i Århus, som fik til opgave at bygge det første industrihus med egnsudviklingsstøtte. Efter planen skulle der opføres 3 sammenbyggede huse, men kun ét blev opført. Huset har siden færdiggørelsen været benyttet af Rie Konfektion.

I forbindelse med byggemodningen af industriarealet anlagdes Østre Ringvej, der forbinder Aalborgvej med Kronborgvej.

Ved senere tilkøb er dette industriareal udvidet til ialt 18,6 ha, der i dag i realiteten er udbygget.

Det er interessant at notere, at i modsætning til det næste industriareal, som jeg skal komme tilbage til, var det fra starten overvejende allerede bestående, lokale virksomheder, der etablerede sig på dette areal. Senere kom så tilflyttede virksomheder.

Egnsudviklingsrådet, som var repræsenteret i bedømmelseskomiteen ved arkitektkonkurrencen, viste overordentlig stor forståelse for at følge kommunens initiativ op, hvilket gav sig kontant udtryk i støtte til en del af de første virksomheder – også lokale – der etablerede sig, hvilket fik den tilsigtede virkning, at flere hurtigt fulgte efter.

Også Specialarbejdernes Centralskole placerede sine nye bygninger på dette areal, en institution, som også nye virksomheder har haft betydelig gavn af ved omskoling af ufaglært arbejdskraft efter de enkelte virksomheders behov.

Med den fortsatte udbygning af industriarealet stod det klart, at der måtte skaffes mere industrijord, og i 1970 erhver-

vede Thisted kommune til dette formål gården »Vilhelmsborg« med tilhørende jorder, beliggende mellem Aalborgvej og Sennelsvej. Her er i dag udlagt og byggemodnet 40,6 ha, hvoraf der i dag – fire år efter erhvervelsen – kun er ca. 14 ha disponibelt, idet resten er bebygget eller erhvervet til bebyggelse.

På dette areal var det en tilflyttende virksomhed, Hellesens A/S, der startede bebyggelsen og efter ønske blev vejen, hvorved den er beliggende, døbt »Tigervej«. Det samme navn har den vej i Køge, hvor hovedfabrikken er beliggende.

Meget hurtigt fulgte flere efter, og også her er et antal lokale virksomheder flyttet ud, således at der som nævnt nu kun er et mindre areal disponibelt. Der er dog sikret mulighed for yderligere udvidelse mod øst, efterhånden som behov herfor opstår.

Det vil føre for vidt i denne forbindelse at gå i enkeltheder om alle disse virksomheder, men en række af de større kan dog nævnes.

Det drejer sig bl.a. om A/S Dansk Colo-Plast, Glostrup Møbelfabrik, Thisted Aluminium Industri, Hellesens A/S, A/S Joran Bor, A/S Stiholt, Fast Plast, Søgaard Køkkenelementer, H. M. Mortensen, samt under opførelse Stålgården A/S, Viking Yachtværft, Nørgaard & Viksø Tæppefabrik, og Chr. Sørensens Tømmerhandel A/S. Et par nye virksomheder har man måttet placere udenfor industriarealet af specielle hensyn. Det er Den Danske Mælkekondenseringsfabrik A/S, som er placeret ved havnen, da den skal bruge fjordvandet som kølevand, og Oticon Electronics A/S, som er placeret i Tilsted.

Produktionen på denne virksomhed (høreapparater) forudsætter, at man er fri for rystelser, støj og støv. Endelig er der A/S Delta, som er etableret i forbindelse med A/S Cimbria af hensyn til produktionsgangen.

Det bør sluttelig nævnes, at en del lokale virksomheder i forbindelse med den industrielle udvikling har foretaget betydelige udvidelser. Det gælder således f.eks. A/S Cimbria, I/S Sjørring Maskinfabrik og I/S Licentia Møbler i Nors.

Det er vanskeligt at opgøre helt konkret i tal, hvad den industrielle del af udviklingen har betydet, men det kan oplyses, at der i egnsudviklingsstøtte under forskellig form inden-

for de sidste 10 år er ydet mere end 20 mill. kr., og at der er skabt ca. 1500 nye arbejdspladser.

2. *Thisted Lufthavn*

I den erhvervsmæssige udvikling af egnen fortjener Thisted Lufthavn en særlig placering.

Ud fra erkendelsen af, at der som forudsætning for industriel udbygning må tilvejebringes de bedst mulige trafikforbindelser til og fra området, opstod tanken om at få etableret en lufthavn til afløsning af flyvepladsen – eller luftlandepladsen – ved Sennels. Interesserede indenfor erhvervslivet havde i stilhed undersøgt forskellige muligheder og kontaktede erhvervsrådet, som udarbejdede et foreløbigt projekt, der blev forelagt byrådet i Thisted samt Hanstholm og Nors-Tved kommuner og endvidere amtsrådet.

I juni 1969 nedsattes et etableringsudvalg under erhvervsrådets auspicer med 9 underudvalg, og derefter tog begivenhederne fart.

Arealet i Tved blev erhvervet og godkendt af myndighederne, tilsagn om koncession til en indenrigsflyverute fik man fra trafikministeren, og de forskellige arbejder til baneanlæg, lufthavnsbygning og teknikken blev udliciteret.

Stor hjælp fik man i oplægget fra direktør Ingolf Nielsen, Cimber Air, overingeniør O. Vind-Jensen, A/S Phønix, og luftfartsdirektoratet. Senere, da indkøring skulle finde sted, fik vi en strålende hjælp fra vort bysbarn, pastor Ejlif Krogger, Tjæreborg, og direktør Anders Helgstrand fra Sterling Airways og deres medhjælpere.

Lufthavnen blev åbnet den 13. september 1970 af prins Henrik, og indenrigsflyveruten startede 1. november med SAS som koncessionshaver – og som en stor støtte i bestræbelserne for at følge udviklingen op.

Lufthavnen fik ved etableringen et kontant tilskud fra Thisted amt på kr. 700.000,-, medens resten blev finansieret af Thisted og Hanstholm kommuner, der ejer og driver lufthavnen i form af et andelsselskab mellem de to kommuner.

I første omgang var de samlede omkostninger ca. 4,5 mill.

kr., og i 1973 udvidedes og forbedredes lufthavnen for yderligere ca. 4,5 mill. kr.

Resultatet er altså i dag, at vi for mindre end 10 mill. kr. har en lufthavn med et af de fineste landingsudstyr (ILS) i Danmark, en bane på 1600 m længde og 45 m bredde, værkstedshangar m.v. – ubetinget landets billigste lufthavn set i relation til faciliteterne.

Man kan ikke ud af Thistedes Lufthavns årlige regnskab eller passagerantallet drage nogen slutning, om lufthavnen giver »underskud« eller ikke, idet man i høj grad må se på de afledede virkninger for egnen.

Det er f.eks. et faktum, at flere af vore store nye virksomheder, der beskæftiger flere hundrede mennesker, ikke havde etableret sig her, hvis vi ikke havde haft lufthavnen.

3. Byggeri

Vi gør alle den erfaring, at når der begynder at ske en udvikling på et område, virker det ind på andre områder. Således også i dette tilfælde. Omkring det tidspunkt, da det første industriareal blev etableret, var den mangeårige ejer af gården »Vinterly«, hvis jorder strakte sig fra den østlige ende af Spangbergsvej og til Synopalområdet, interesseret i at sælge, og byen var interesseret i at skabe boligkvarter i dette område.

Ved personlig forhandling blev arealet i 1962 solgt til et konsortium, der udstykkede og solgte ca. 90 parceller, medens et andet konsortium opførte 40 rækkehuslejligheder samt et supermarked.

Ved samme lejlighed erhvervede kommunen et tillægsareal til campingpladsen i den østlige del. Med denne disposition var der både byplanmæssigt og i realiteten åbnet for hele den udvikling i Thistedes østlige bydel, som siden har taget et meget stort omfang, og som langt fra er sluttet. Det er faktisk både nu og på længere sigt en helt ny by, der skabes her, og som allerede nu rækker sin arm helt ud mod Sennels. Det andet store byggeprojekt, som jeg vil omtale, er hele området ved Grydetorv og Toldbodgade. Ligeledes i 1962 blev vi kontaktet af en højesteretssagfører, som bad os finde en køber til de

tomme bygninger langs Grydetorv og Fjordstræde, som tilhørte A/S Odense Ægforretning. På den anden side af Fjordstræde stod de store pakhuse, som tilhørte FDB, ligeledes tomme, og det var nærliggende at forsøge at søge det hele afhændet under et.

Gennem forskellige forhandlinger kan kontakten med direktør Mogens Baungaard, og resultatet blev, at han for godt 1 mill. kr. erhvervede ikke alene disse bygninger, men en række andre tilhørende Andelsbanken, kommunen og private.

Der blev udarbejdet projekt til butiksfloje, bank og hotel i 9 etager, og der blev mageskiftet med Andelsbanken. Partiel byplan blev tinglyst og licitation udbudt. Så kom desværre forskellige ting på tværs, og resultatet til i dag er, at kun Andelsbankens byggeri er gennemført – indtil nu. På det sidste arbejdes der atter på en løsning, men sted og tid er ikke her til at komme nærmere ind på det.

Ved dette projekt slog man hul på selve bykernen, hvilket senere resulterede i erhvervsbyggeri i netop dette område, og fra tid til anden hører man kritik af denne disposition, hvor noget karakteristisk forsvandt.

4. Turisme

Turisme er i dag et af landets store erhverv og bør derfor ganske kort nævnes her.

I 1963 tog Turistforeningen for Thisted og Omegn under den daværende formand, sparekassedirektør Gunde Linvald, initiativet til et samarbejde med 33 sognekommuner i Thy og skabte dermed et regionalt turistarbejde. Samtidig ændredes foreningens navn til Turistforeningen for Thisted og Thy. Turistforeningen var både på dette og andre felter foran i arbejdet på at skabe et regionalt, professionelt turistarbejde. Thisted Amtsråd honorerede dette ved som det første i landet at give tilskud til turistarbejdet, ligesom man ved adskillige opgaver tog turistforeningen med på råd. Eksempelvis kan nævnes, at amtsvejsinspektøren, overklitfoged P. Skarregaard (nuværende formand for turistforeningen) og undertegnede i samråd med de enkelte plantører i klitplantagerne har gennemtravet plan-

tager og klitområder i Thy for at fastlægge anlæggelse af rastepladser, parkeringspladser, stier og toiletforhold for turister. Et af de seneste initiativer fra turistforeningen er oprettelse af en golfklub og golfbane i Nystrup plantage.

I 1968 udarbejdede amtsrådet en rapport over sommerhusbebyggelsen i Thisted Amt, og en god dispositionsplan over hele dette ømtålelige problem har været medvirkende til at hindre for mange vildskud. Turismen i Thy har taget et enormt opsving i de sidste 10 år. På godt og ondt står det fast, at den er en betydelig indtægtskilde.

Det er realiteten umuligt helt konkret at måle omsætningen, men turistforeningen har med års mellemrum ved udsendelse af spørgeskemaer, anvendelse af officiel statistik og et forsigtigt skøn beregnet, at turistomsætningen i vort område nu beløber sig til min. 40 mill. kr. pr. sæson.

5. Konklusion

I en så begrænset redegørelse er det kun de større tildragelser, som kan omtales, og kun en begrænset omtale af de opgaver, som erhvervsråd, turistforening og byråd arbejder med.

En udvikling er igang, som allerede nu har rettet en del op på de alvorlige skævheder, økonomisk, arbejdsmæssigt og befolkningsmæssigt, der satte sit præg på Thisted og Thy.

Ved udflytning af mange virksomheder fra bykernen åbnes der nu mulighed for sanering og planlægning for den fremtidige struktur, herunder også bestræbelser for at bevare de egnede miljøer i byen.

Thisted ændrer profil og karakter, men målet må være en levende og levedygtig by og kommune. Ofte får man stillet spørgsmålet: Hvordan turde I – hvor tør I?

Efter min opfattelse er svaret: Turde eller kunne man lade være? Selv om det uundgåeligt vil medføre, at noget må forsvinde?

I så fald tror jeg, at digterens ord ville have fået aktuel baggrund: »Det bødes der for ... «

Skibsfart, handel og industri

AF ROBERT SVALGAARD

Skibsfart

Skibsfarten på den vestlige del af Limfjorden havde indtil forrige århundrede flere besværligheder at kæmpe med. Fjorden var kun åben mod øst, men ved Løgstør havde sandvandringen skabt en forhindring – Løgstør grunde – der til tider næsten fuldstændig spærrede for lastede skibe. Hertil kom, at området – herunder Thisted – manglede havne, hvorfor losning og lastning af skibe ofte måtte ske ved anvendelse af kåde med hvilke man sejlede varerne til og fra skibene, der lå så nær land, som dybdeforhold og skibets sikkerhed tillod det. Senere afløstes denne besværlige metode af losning ved primitive anløbsbroer, brygger. Man savnede havne, men betingelserne for anlæg af sådanne var endnu ikke til stede. På Løgstør grunde svingede vanddybden til stor gene for sejladsen og flere forsøg blev gjort på at bedre på forholdene. I 1637 lod kongen indkalde til et møde, hvor deltagerne var repræsentanter for de forskellige stænder: adel, gejstlighed, borgere og bønder fra området oven for Løgstør grunde. Både dette og et senere møde endte imidlertid uden praktiske resultater, idet man ikke kunne skaffe sagkundskab, der kunne garantere et varigt resultat af et uddybningsarbejde.

For at opretholde den livsvigtige søvej mellem den vestlige og østlige del af fjorden måtte man derfor foretage lægtning af skibene for at lette dem så meget, at de kunne flyde over barren. Denne proces var besværlig og dyr. Arbejdet var afhængigt af vejr og vind, og der kunne opstå lange ventetider,

når mange skibe samtidig skulle ekspederes. Arbejdet med lægningen var bortforpagtet. Forholdene gjorde, at varerne til og fra den vestlige del af Limfjorden blev belastet med udgifter til lægning, et forhold, der stillede byerne i denne del af fjorden dårligere i konkurrencen med Ålborg.

I 1720-erne lod borgmesteren i Thisted, Enevold Bjerregård, bekoste en undersøgelse af forholdene ved Løgstør grunde. Man havde dannet sig den teori, at sandet kom fra vejlerne, men noget bevis herfor forelå ikke. En tilkaldt sagkyndig, overskipper Stavanger fra Holmen, foreslog en rende gravet gennem barren, et arbejde der dog ikke kom til udførelse. Omkring 1768 var vanddybden på barren nede på $2\frac{1}{2}$ fod, og regeringen bevilgede da penge til anskaffelse af en muddermaskine, men den kunne ikke magte sagen. Da den oven i købet fik skylden for et svigtende sildefiskeri i fjorden, blev uddybningsarbejdet stoppet.

Imidlertid løste naturen selv problemet. Natten mellem den 28. og 29. marts 1775 flyttede en storm sandbarren flere hundrede meter mod øst og gravede en 6 fod dyb rende i denne. Nu var der adgang for skibene, men glæden varede kun i ca. 20 år, da var det galt igen. Man måtte atter til at foretage lægning af skibene for at få dem over Løgstør grunde. Der udarbejdedes regler og tariffer for lægningsarbejdet, det blev givet i koncession til et interessentskab i Løgstør.

Forholdene var utålelige, og til sidst måtte regeringen beslutte at lade grave en kanal fra Løgstør til Lendrup strand. Loven herom blev vedtaget den 18. marts 1856 og kanalen indviedes den 13. juli 1861. I tiden frem til 1913 benyttedes kanalen. Den blev lukket for trafik efter at man ved hjælp af nutidens tekniske hjælpemidler havde fået etableret et stabilt sejløb over Løgstør grunde.

Den naturskabte forhindring ved Løgstør havde såvel for Thisted som for de øvrige byer ved fjordens vestlige del sat en grænse for størrelsen af de skibe, man kunne anvende. Som følge heraf var kravene til havneanlæg ikke af tilsvarende format som i vor tid. De ældste spor af noget, der ligner en havn i Thisted, ses i tingbogen for 1670, hvor et tingsvidne omtaler, at varer blev losset på »bryggen« 1656.

I 1695 var søkortdirektør Jens Sørensen i Thisted for at tegne et søkort, og han beretter 13. juli herfra: »I Thisted havn 50 favne ude er 3 favne dybt på skibsrheden. I gattet mellem odderne (Østerodde og Sønderodde) er 7 favne dybt mellem revene. Fra østre hag (Østerodde) går det ene stenrev ud i sydvest, 200 favne ud. Imellem revene er gattet (åbningen) 300 favne bredt og 7 favne dybt. Sønder hag ligger ret syd for kirken. Østre hag ligger sydøst for Thisted bys ende.«

Denne naturhavn, som her beskrives, var ikke nogen egentlig havn og ydede ikke skibene megen beskyttelse i tilfælde af storm og isgang. Havarier og skibsforlis forekom derfor også. Om vinteren måtte skibene derfor oplægges andetsteds – ved Hovsør, Vildsund, Nykøbing Mors eller Kvols i nærheden af Viborg.

Inden for de af søkortdirektøren beskrevne rev var der sidst i 1700-tallet blev bygget en brygge udfor Toldbodgade. Her var der planer om at bygge en vinterhavn for skibene med muligheder for losning og lastning. I 1798 besøgte Poul Løvenørn (leder af søkortarkivet) Thisted og tegnede et kort over havnen. Planen om en vinterhavn kom ikke til udførelse, og de næste planer opstod i 1823, hvor kommandør Henne, Ålborg, udarbejdede en skitse til et havneanlæg, hvori den gamle brygge indgik som en bestanddel.

2 år senere – i 1825 – indtraf imidlertid en begivenhed, som fik stor indflydelse på forholdene i den vestlige del af Limfjorden – herunder også i Thisted. Det var en naturbegivenhed – en stormflod natten mellem den 4. og 5. februar 1825. Denne stormflod hærgede Europas kyst helt ned til Holland. På Aggertangen brød havet flere steder igennem og forbandt hav og fjord. En ny storm den 27. november samme år uddybede de allerede dannede løb gennem landtangen. En senere storm i 1834 lavede nye ulykker på Aggertangen, men var medvirkende til at uddybe det sejlløb – Aggerkanalen – der i de kommende år skulle få så stor betydning for handelen i Limfjordsområdet.

Vender vi os igen til Thisted var situationen den, at storm og sø havde hærget den gamle brygge så meget, at den var blevet nærmest uanvendelig for skibsfarten. To af byens borgere fremsatte da i 1836 et tilbud om at istandsætte bryggen for egen

regning og lade bygge en mole, mod at de fik eneret på opkrævning af afgifter af skibene, som benyttede anlægget. Planen blev anbefalet af byens eligerede mænd, men kom ikke til udførelse.

Ved Agger kanalen udviklede situationen sig i løbet af en halv snes år således, at kanalen blev sejlbar. I 1831 fik man det første større skib ind gennem kanalen. Det var en smakke, som købmand Jens Andersen Grønlund, Thisted, havde købt efter en stranding på kysten i nærheden af kanalen. 4 år senere – i 1835 – gik det samme skib i lastet stand ud gennem kanalen i overværelse af flere honoratiores. Købmanden opfordrede limfjordsegnens købmænd til at bekoste opstilling af sømærker til vejledning for skibsfarten på kanalen. Denne gennemsejling af kanalen var begyndelsen til en rivende udvikling. Resten af året 1835 passerede ialt 19 skibe, men år efter år steg besejlingen af kanalen.

Havnespørgsmålet i Thisted måtte nu finde en løsning. Her havde agent H. D. Lützhøft henvendt sig til kollegiet med anmodning om, at byen nu fik et tidssvarende havneanlæg. Som følge heraf undersøgte i 1838 forholdene af kaptajnløjtnant C. A. Leth, der i december samme år fremsendte et forslag til en havn. Han benyttede Løvenørns opmåling, men foreslog at bygge en mole ud fra den gamle brygge. Han skrev i sin indstilling, at savnet af en havn var stort i Thisted efter dannelsen af Aggerkanalen. Det var så sandt, som det var skrevet. Det lykkedes at få regeringens godkendelse af planerne samt tilsagn om et lån på 8.500 rdl. Borgerrepræsentationen valgte den 21. februar 1840 en havnekommission, der kom til at bestå af agent H. D. Lützhøft, købmand P. C. Nordentoft, konsul F. C. Bendixsen samt byfoged N. Nellemann. Der kom nu gang i arbejdet og en havnetakst approberedes den 30. marts 1841. Gennem den takst skulle havnen have sine indtægter.

Nu var de tekniske muligheder (kanal og havn) til stede for at handel og skibsfart kunne trives, men forinden skulle dog fjernes nok en forhindring. Det var en afgift, som Ålborg siden 1826 havde fået ret til at opkræve af skibe, der passerede forbi byen – uanset om de kun ankrede op på strømmen for at klarere – altså ikke benyttede den egentlige havn i Ålborg. Nu da byerne i den vestlige Limfjord selv havde bekostet havne, der

skulle betales ved afgifter på skibe og varer, følte afgiften til Ålborg stærkt generende.

Ikke blot denne afgift, men også toldforhold generede handelen på Limfjorden. For Thisted vedkommende var sagen den, at byen kun havde fulde toldstedsrettigheder for så vidt angik trafikken over kysten ved Vesterhavet (skudefarten), medens Ålborg dominerede varetransporten forbi denne by. Varer, der skulle tilskrives et kreditoplag i f.eks. Thisted, måtte hvis de kom østfra, først tilskrives et kreditoplag i Ålborg. Herfra kunne de så tiltransporteres et kreditoplag i Thisted. Det bevirkede afhængighed af Ålborg.

Nu da Limfjorden var blevet åbnet for trafik gennem Agger kanal i vest syntes toldforholdene for skibsfarten, der passerede Ålborg på vej til den vestlige del af fjorden, helt uacceptable, hvorfor byerne her protesterede, for Thisted vedkommende i en skrivelse af 6. april 1840 til det kongelige toldkammer i Thisted. Heri præciserede man kravene til følgende: at al klarering af forbisejlende skibe skulle ophøre ved Ålborg, at alle ved Hals indkommende skibe skulle klarere ved det toldsted, hvortil de var bestemt, at skibe til flere toldsteder skulle erlægge lastepenge og andre afgifter ved det toldsted, hvorfra de afgik fuldtlastede, og hvis der skulle ske lægtning ved Løgstør, burde kontrollen hermed påhvile toldvæsenet i Løgstør.

Tilsvarende henvendelse rettedes til Stænderforsamlingen i Viborg fra alle købstæder vest for Ålborg. Det lykkedes herigennem at opnå en ændring af forholdene, og ved placat af 10. august 1841 opnåede byerne fulde toldstedsrettigheder. Afgiften til Ålborg havn for de forbipasserende skibe bortfaldt endvidere.

PLACAT
angående

at Købstæderne Viborg, Thisted, Skive, Nykjøbing, Lemvig, Holstebro, Nibe og Løgstør oprettes til fuldstændige Toldsteder.

Kjøbenhavn, den 10de August 1841.

Paa Collegiets allerunderdanigste Forestilling har det behaget Hans Majestæt Kongen under 6te dennes allernaadigst at resol-

Han og andre greb den chance, som kanalen og havnene her gav byen, og i de kommende år skete der en kraftig udvikling i byens erhvervsliv. Denne udvikling kan illustreres med angivelse af nogle enkelte tal, der viser fordelingen af skibe på Thisted by og handelspladser ved den nærmeste hav- og fjordkyst:

	1834	1840	1851
Thisted by	6	14	27
Vestkysten 1)	24	13	18
Fjorden 2)	7	5	7

1) Agger, Klitmøller, Vigsø, Thorupstrand og Slettestrand.

2) Hovsør, Sennels og Vildsund.

Denne udvikling fortsattes støt og roligt således, at tolddistriktets voksende handelsflåde efterhånden helt var hjemmehørende i Thisted, (1876 = 62 skibe på 1618 commercelæster, men officerer og mandskab hertil rekrutteredes for en stor dels vedkommende fra sogne som Vester Vandet (Klitmøller) og Vang (Vangså). Det var altså skudehandelens pladser, der leverede meget mandskab til byens skibe.

Som byens handelsflåde udvidedes, opstod der behov for skibsbyggere til nybygninger samt vedligeholdelse af skibene.

Endvidere fik byen tilgang af sejlmagere. Andre håndværkere, der fik forøget arbejde gennem skibene var rebslagere og smede. Skibenes forsyning med proviant og stores krævede endelig, at byen havde en velassorteret skibsprovianteringshandler.

I Thisted var i 1851 den største skibsreder købmand P. C. Nordentoft, der ejede følgende skibe:

Skonnertgaliot »Ane Maria Dorthea«	44 ¹ / ₂	commercelæster
Skonnert »Jens Nordentofts Minde«	34 ¹ / ₂	”
Galease »Ora & Labora«	14 ¹ / ₂	”
Jagt »Peter & Ane«	14	”
Dæksbåd »Fiskeren«	3 ³ / ₄	”

Af disse fartøjer forliste »Ora & Labora« i 1854 og »Jens Nordentofts Minde« i 1875.

Derefter fulgte agent H. D. Lützhøft med følgende skibe:

Kuf »Alida«	30	commercelæster
Jagt »Aggercanal«	22 ¹ / ₂	”
Skonnert »Peter & Ane«	17	”
Jagt »De tvende Brødre«	8	”

På listen over skibsredere i toldbogen for året 1851 følger navne som Chr. Jacobsen (J. P. Jacobsens fader), der på dette tidspunkt endnu kun ejede 2 skibe, kuf »Maria« samt skonner-ten »Christine Marie«.

Videre fulgte købmand A. Fjeldgaard, A. Lund, S. Møller samt skipper J. Fischer, der med 3 skibe bl.a. opretholdt paket-rute til København. Herudover figurerer på 1851-listen navne på enkelte skippere, der selv ejede deres skibe.

I de kommende år udbyggedes byens handelsflåde stærkt. Nu var det imidlertid ikke alene byens købmænd, der investerede i skibe. Også byens andre handlende, håndværkere etc. satte penge i søfart.

Til illustration af ejerforholdene i et sådant partrederi an-føres et af de skibe, der anskaffedes til Thisted-flåden, skonner-ten »Sleipner.« Dette skib blev bygget i Thisted af skibsbyg-mester P. Hald i året 1865 og var på 99 tons brutto. Efter bil-brevet (byggeattesten) bestod partrederiet af følgende borgere i byen og en enkelt udenbys boende:

Mægler Hans Vilhelm Jørgensen	1/20	part
Købmand P. C. Hundahl	1/20	”
Skrædder N. Andersen	1/20	”
Bryggeribestyrer H. Brønderslev	1/20	”
Postfører L. Carstensen	2/20	”
Snedkermester N. C. Skaarup	2/20	”
Havnefoged J. P. Kløvberg	2-20	”
Skibsfører N. Hansen («Skjold-Hansen«)	2/20	”
Skibsfører N. P. Jacobsen	2/20	”
Skibsfører H. A. Hermansen	2/20	”
Skibsfører A. C. Kløvborg	2/20	”
Skibsreder J. Badstue, Vildsund	2/20	”

I mange tilfælde var skibene stykket ud i endnu mindre parter, der var spredt mellem byens erhvervsdrivende m.v. og land-mænd fra byens opland. Blev skibene bygget udenbys gik den pågældende skibsbygger ofte ind i partrederiet for en tid.

Byens handelsflåde bestod – for at begynde med de mindste skibe af: dæksbåde, jagter, slupper, skonnerter og galeaser. Hertil kom andre skibstyper som everter, tjalke, og kuffer – ofte skibe, der var købt efter stranding på Thy-kysten, og som blev udsat fra kysten og bjerget ind gennem Agger kanal for istandsættelse ved værft i Thisted. Senere begyndte man at bygge eller købe større skibe såsom skonnertbrigger, brigger og barkskibe. I den seneste fase af byens storhedstid som søfartsby blev det til enkelte mindre dampskibe.

Grundlaget for en handelsflåde i Thisted som i flere af limfjordsbyerne var korneksporten. Fra Danmark udførtes til flere lande, især Norge og England, store mængder byg og havre, hvortil krævedes tonnage.

Udførsel af korn fra Thisted toldsted:

	1853	1854	1855
Byg	24.735 tdr.	22.102 tdr.	20.005 tdr.
Havre	68.091 tdr.	57.355 tdr.	70.185 tdr.
Rug	90 tdr.	146 tdr.	2.638 tdr.

På returrejserne medbragte skibene varer som trælast, kul, koks, råjern m.m.

Thisted skibene var imidlertid ikke blot beskæftigede i de nærmeste farvande. Nej rundt i verden kunne man træffe dem. Der lastedes korn i Arkangelsk, mahognikævlér på Mississippi, huder i Montevideo, fosfat i Nordafrika, svovl på Sicilien, rækken af varer og steder er lang.

Konkurrencen fra dampskibene blev imidlertid efterhånden hård. Langsomt men sikkert presseses sejlskibene ud fra marked efter marked. Efterhånden var kun Nord- og Østersøtrafikken tilbage tilligemed skibsfart på Limfjorden. Disse vilkår smittede også af her i byen og skib efter skib gled ud af byens handelsflåde. Mange blev solgt til udlandet, men adskillige skibe mistede byens redere ved forlis – i mange tilfælde omkom hele besætningerne ved forlisene.

Fra århundredskiftet og ind i 1930-erne var der endnu en del skipperne hjemmehørende i byen. Deres fartøjer, sejlskibe med hjælpemotorer (som den officielle betegnelse ofte var), gik i fart på Nord- og Østersø, eller var beskæftiget i den såkaldte limfjordsfart – de sejlede grovvarer som cement, foder-

stoffer m.v. fra Ålborg til byer og handelspladser (f.eks. Gudnæsstrand, Visbyå, Doverodde og Krik) i Limfjorden. Sådanne mindre skibe var hjemmehørende i alle limfjordsbyer – man kan vist godt betegne dem som fjordens husmænd.

Konkurrencen mellem skibene og de andre trafikmidler – især lastbilerne blev hårdere i tidens løb. Konkurrencemæssigt havde bilerne den fordel, at de kunne transportere varerne fra dør til dør, hvorved der sparedes omkostninger til indladning, losning samt havneafgifter. Disse og andre forhold har bevirket, at limfjordsfarten langsomt og sikkert skrumpede ind, og i dag er så godt som alle skibe af denne størrelse forsvundet. Deres arbejde er overtaget af lastbilerne.

Vender vi os igen til Thisted havn, så er denne undergået store ændringer. Det første anlæg viste sig hurtigt at være uhensigtsmæssigt og der måtte foretages tilbygninger for at skærme skibene mod sø og vind. Havnens første del var den såkaldte vesterhavn, så fulgte videre østerhavn og dampskibshavn, der i dag danner et hele omgivet af ydermoler.

I 1962 sattes fabrikken »Synopal«, der fremstiller et syntetisk vejmateriale af samme navn, i drift. Til brug for virksomheden anlagde Thisted havn 1961–62 en annekshavn, der besøges af mange skibe, der dels lossers brændselolie og råvarer til fabrikken, dels laster det færdige produkt til danske og udenlandske havne.

Den mest iøjnefaldende ændring af havnen i nyere tid er den, der blev foretaget i forbindelse med anlæggelsen af kystvejen. Dette vejanlæg bevirkede store indgreb i inderhavnen og fjernelse af den gamle midtermole, der udgik ved dampskibspakhuset.

Betragter man trafikken og livet på havnen, er meget ændret gennem tiden. I dag besøges havnen af moderne motorskibe, hvoraf mange er hjemmehørende i Tyskland. Opholdet i havnen er ikke af så lang varighed som tidligere som følge af ændrede losnings- og lastningsmetoder. To af havnens store artikler i dag er vejmaterialerne »Synopal« og »Luxovit«, der udskibes til ind- og udland. Tidligere blev der i havnen losset mange ladninger kul og koks – et arbejde, der gav beskæftigelse til mange hænder. Før 2. verdenskrig lå der meget ofte en

kuldamper i havn lossende til »Sørensens Kulhandel A/S«, »Kulkompagniet A/S« eller »P. O. Poulsen A/S«, der i dag er det eneste firma, der i Thisted importerer fast brændsel. Store partier af kullene var bestemt til byens elværk, gasværket samt til industrivirksomheder og mejerier.

Losningen skete i mange år på den måde, at kullene i tøn-der blev hejst op fra lastrummene i skibene. På stilladser i ca. 3 meters højde stod havnearbejderne parat til at tage mod tøn-derne, tippe indholdet over i trillebører og løbe med dem ind over kuldyngeerne på pladsen og tippe indholdet ud her. Arbej- det heroppe på løbebroerne i al slags vejr, vinter og sommer, var opslidende.

En stor lettelse var det imidlertid, da havnen fik sin første kran, men det skabte megen polemik, idet man fra arbejderside hævdede, at kranen tog arbejdet fra dem. Dette problem eksis- terer ikke i samme omfang i dag, hvor havnen ikke har den store direkte beskæftigelsesmæssige betydning som tidligere, hvor en stor styrke af havnearbejdere daglig mødte op for at blive antaget til arbejde ved skibenes losning og lastning. Los- ningsarbejde er i dag meget mekaniseret og udføres som regel af virksomhedens egne folk.

Inden omtalen af havnen afsluttes, må man ikke forbigå ruteskibstrafikken på havnen. Denne trafik med dampskibe begyndte tidligt for Thistedes vedkommende, idet et aktiesel- skab med deltagere fra den vestlige del af Limfjorden i 1843 anskaffede et lille dampskib »Hebe«, der gik i fart mellem Thisted, Nykøbing Mors og Ålborg. Samtidig hermed satte købmand Poul Pagh i Ålborg sit dampskib »Limfjorden« i drift i samme rute. Disse to små hjuldampere konkurrerede herefter på livet løs, men efterhånden fandt man ind i et sam- arbejde, men da havde driften af skibene givet så store under- skud, at farten måtte indstilles. »Hebe« blev solgt på en auk- tion i Thisted i 1846. Køberen var staten, og skibet blev i nogle få år anvendt under kongens feriebesøg på øen Føhr.

Byen var herefter uden dampskibsforbindelse. I 1851 sattes en lille hjuldamper »Odin« i fart mellem Thisted, Nykøbing og Ålborg, men også denne drift måtte indstilles efter få års forløb, men da var et nyt dampskib »Limfjorden« sat i drift.

Senere kom dampskibet »Aalborg«. Ruten overgik til skibsreder H. P. Prior og videre til DFDS. I tiden op til 2. verdenskrig havde byen egentlig dampskibsforbindelse med København. Disse skibe fragtede mange af de varer, som byen og egnen skulle bruge, fra København til Thisted. I sommertiden var der også en del passagerer med skibet, og det var en yndet aftentur at gå til havnen, når damperen ankom fra København.

I årene op til omkring århundredskiftet opretholdt DFDS både en rute fra Ålborg til visse Limfjordsbyer – herunder Thisted samt den ugentlige tur fra København. Mange af DFDS's mindre dampskibe har i årenes løb gjort tjeneste på disse ruter og mange Thisted-sømænd har været forhyret på skibene.

Endelig skal nævnes, at lokale rederier har forsøgt sig med dampskibsfart med skibene »Knud« og »Thor« – før rutebilernes tid anløb skibene pladser som Fæggesund, Amtoft og Gullerup.

På handelens og skibsfartens område skete der efter åbningen af Aggerkanalen for sejlads en drejning fra den åbne kyst til Thisted havn. Udviklingen gik imidlertid videre og mange aktiviteter er senere forsvundet fra havnen. Ændringer i landets energiforsyning fra kul til olie har decimeret havnenes omsætning af fast brændsel. Både olie, benzin, cement, foderstoffer og andre varegrupper, der tidligere blev sejlet til Thisted, ankommer i dag til byen og oplandet i tankbiler og på lastvogne, men det er en udvikling, der har ramt de fleste danske havne som følge af tendensen til at koncentrere importen i få store havne – for Limfjordens vedkommende i Ålborg.

Et nyt indslag i havnebilledet er de mange danske og udenlandske lystfartøjer, der om sommeren besøger byen. Også byens egne sejlsportsfolk har efterhånden taget hele den gamle fiskerihavn i anvendelse.

På trods af, at havnen har mistet omsætningen af store vare-mængder hævder den sig stadig fint som følge af udskibningen af vejmaterialerne »Synopal« og »Luxovit«.

Handel

Betragter man byens forretningsliv i dag ser man en række forretninger i alle brancher, der er indstillet på at betjene by

og opland med fødevarer, beklædning, fodtøj, isenkram, møbler, bøger, biler m.m.

Engang var det anderledes, da var byen præget af de store købmandsgårde, hvor oplandets landmænd holdt ind, når de kom til byen. Her holdt senere også de fragtmænd fra så godt som hele Thy, der bragte varer ud til egnens handlende. Ved ankomsten til købmandsgården spændte gårdskarlene hestene fra vognen og førte dem til stalden, hvor de blev passet, indtil landmanden skulle hjemad igen. De mange hestevogne kunne ses i bybilledet til bilerne fortrængte dem i 1930-erne.

Købmandsgården (datidens supermarked) handlede med mange ting spændende fra butiksvarer, kolonial, isenkram, tekstil, til grovvarer som trælast, brændsel, korn og foderstoffer samt jern og cement. Lidt længere tilbage i tiden fandtes der også brændevinsbrænderi og bryggeri i flere købmandsgårde. I købmandsgårdens pakhuse modtog man korn, smør, æg, huder, skind, uld og hvad landmanden iøvrigt bragte til byen. Kornet eksporteredes f.eks. til Norge og England, medens varer som huder og skind blev eksporteret pr. skib til Altona. Der var adskillige af sådanne købmandsgårde i Thisted. F. eks. hvor supermarkedet »Kvickly« ligger i dag. I Østergade, hvor Mejerigården ligger, fandtes Nordentofts købmandsgård.

Som tiden gik skete der en brancheopdeling frem til nutidens antal af butikker. Købmandsgårdenes grovvarerafdelinger blev til virksomheder som: »Sørensens Kulhandel A/S« og »Kul-kompagniet A/S«, der begge er ophævet inden for de seneste år. Andre, der findes i dag, er Sørensens Tømmerhandel A/S, »P. O. Poulsen A/S« og Hedegård & Hilligsøe's Tømmerhandel. Stifteren af Nielsens Tømmerhandel på Frederikstorv beskæftigede sig også med skibsfart, idet han var parthaver i tjalken »Poul & Anna« af Thisted.

Mange forretninger er kommet og gået i tidens løb, og det vil føre for vidt at trække dem alle frem – det kan kun blive til enkelte glimt fra fortiden.

På Storetorv fandtes indtil 1937 Brinkmanns ejendom. På dette sted havde der været manufakturforretning fra 1829 – stiftet af J. G. Brinkmann, der var indvandret fra Tyskland. Ejendommen måtte vige, da parkeringspladsen blev anlagt på

Storetorv. På torvets modsatte side havde agent Werner sin gæstgivergård (hotel Royal) og sin manufakturforretning, der senere blev overtaget af A. Tachau, som flyttede forretningen til Vestergade, hvor den stadig findes – firmaet Chr. Søndergaard.

Byens forretningsliv består ikke alene af detailhandelsvirksomheder og allerede omtalte grossister m.v.. Firmaet Spangbergs Eftf., der er grundlagt af grosserer N. L. Spangberg i 1887, har forsynet by og egn med kaffe i et par generationer. Han var en af byens kendte mænd, meget velhavende og skænkede byen store midler til administrationsbygning og bibliotek. Efter hans død blev villaen i Jernbanegade overdraget til Thisted Museum. Videre blev der oprettet legater. En anden gammel virksomhed i byen er firmaet Nicolai Møller & Søn, der i dag er det eneste tilbage af flere kolonialengrosforretninger. Virksomheden »Thisted Jernhandel A/S«, der er flyttet til det tidligere Koopmanns Svineslagteri, er egnens største i denne branche.

Endnu en grossistvirksomhed bør omtales, for selv om den ikke eksisterer mere i byen, lever dens minde videre gennem dens mest kendte mærke: »Helstrups den blå« (portvin). Virksomheden, Helstrups Vinimport, blev grundlagt af konsul Wilh. Helstrup i 1868. Ved en senere indehavers død, blev den overtaget af firmaet P. Weile & Søn, Ålborg, der flyttede den til Ålborg. I sin storhedstid var denne Thistedvirksomhed landskendt og beherskede markedet i store dele af Jylland.

Endelig bør nævnes, at byen har 3 brugsforeninger, hvoraf »Arbejderforeningen« er landets ældste, stiftet af provst Sonne i 1867.

Industri

Thisted har ikke alene gjort sig gældende som handelsby, men der har også gennem årene været en del industri her. Disse virksomheders opgave har været at bearbejde oplandets (landbrugets) produktion samt at forsyne by og land med sine varer: øl, brændevin, malt, brød, margarine, smør, is, mel, slagteriprodukter, mineralvand, tekstil, tobak, støbegods, kalk, møbler m.v. At beskrive alle virksomhederne ligger uden for ram-

merne af denne opgave, hvorfor kun skal trækkes enkelte frem, som engang gav beskæftigelse til mange mennesker i byen.

I den gamle farverigård i Strandgade indrettede agent Werner i 1846 et brændevinsbrænderi, som i 1875 blev overtaget af et interessentskab under navnet Thisted Spritfabrik. I årene indtil 1864 gik en del af den fremstillede brændevin til eksport – pr. skib til Altona. Som følge af konkurrenceforholdene og formindskelsen af forbruget af brændevin måtte virksomheden opgive. I stedet blev der etableret møllerivirksomhed i lokalerne. Denne mølle blev senere overtaget af et aktieselskab under navnet Thisted Dampmølle A/S. Denne mølle og flere andre her i landet blev senere nedlagt, da tendensen til koncentration trængte frem i branchen. Tilbage af fabriksbygningerne i Strandgade er en gammel pakhusbygning, der tilhører firmaet Vald. Smiths Søn.

Medens snapsen var billig, var forbruget stort af hvidtøl. I Thisted har der været flere bryggerier, hvoraf kan nævnes Gjørups (senere Sørensens) på Lilletorv, Nordentofts i Nygade (nu Brødfabrikken) og »Carocsminde« på Munkevej. I dag er det Thisted Bryghus A/S, der forsyner byen og egnen med øl og mineralvand. Startedes oprindeligt under navnet Thisted Aktiebryggeri, men dette selskab trådte i likvidation, og det nuværende blev dannet.

I 1930 kom en af byens største virksomheder i vanskeligheder og måtte træde i likvidation. Det var maskinfabrikken og jernstøberiet »THY«. Det var en stor arbejdsplads, der her forsvandt, og det betød at mange formere, forniklere, smede, maskinarbejdere etc. måtte finde anden beskæftigelse, hvis de ville blive i byen. Jernstøberivirksomhed i Thisted blev grundlagt i 1844. I 1854 overdrog Ballin virksomheden til W. Bonne, der i 1875 solgte virksomheden til et aktieselskab. Støberiet blev senere flyttet til Kastet, hvor fabrikationen videreførtes. Herfra blev mange hjem forsynet med kakkelovne og komfurer og mange landmænd med tærskværker og halmpressere m.v. Den sidste produktion, der blev optaget i virksomheden var vejtrømler.

I Skovgade, hvor byens tekniske forvaltning i dag har til huse, var der tidligere industrivirksomhed. Det var F. C. Ben-

dixsens Tobraksfabrik. Virksomheden blev grundlagt i 1834 af købmand F. C. Bendixsen, og der blev fremstillet røgtobak og kardus. Senere optoges fremstillingen af cigarer og virksomheden opkøbte Th. Damborgs Cigarfabrik i Nykøbing Mors. Omkring 1910 startedes cigarfremstilling i København, og efterhånden flyttedes hele cigarfremstillingen fra Thisted til den nye fabrik i København, medens røgtobak og kardusfremstillingen fortsattes i Thisted. Fabrikken kendte mærke »Koooh I Noor« var i mange år et af landets mest solgte. På fabrikken var beskæftiget mange drenge, der gik i skole den halve dag i den såkaldte »fabriksklasse«, hvis leder var lærer Møller. Fabrikken i Thisted blev nedlagt efter fabrikant Carl Bendixsens død i 1958, og også fabrikationen i København er ophørt.

Endnu en gammel Thisted-virksomhed, der bør nævnes er tekstilvirksomheden Thisted Uldspinderi- og Tæppefabrik A/S, der viderefører den af G. Undén startede klædefabrik. Undén påbegyndte sin virksomhed i 1880 og kunne få år senere opføre en ny fabriksbygning. Virksomheden udvidedes og en ny bygning måtte opføres i 1906. I sommeren 1919 hærgedes virksomheden af en brand. Omkostningerne ved genopførelsen og anskaffelse af maskiner var store, hvilket i forbindelse med konkurrenceforholdene i branchen bevirkede, at virksomheden måtte standse efter nogle års forløb. I 1930 blev der optaget produktion af gulvtæpper. I 1968 blev aktiemajoriten overtaget af grosserer Gabriel, Fredericia, og virksomheden fremstiller i dag møbelstoffer og Rya-tæpper.

Teater- og musikliv

AF JØRGEN MILTERSEN

På den tid, da grever og fyrster under sydlige himmelstrøg havde åbne døre for musikere og dramatikere, var et teater- og musikliv endnu ikke spiret frem i Thisted.

Men det vides, at kirken fik sit første orgel i 1616, og at den berømte Anne Søe på Kjølbygård oprettede et legat, hvorefter katekisationen i Thisted Kirke skulle begynde og ende med en salme. Efter hendes død 1736 blev det bestemt, at legatrenter, hensat til ziir og prydelse for kirken, skulle gå til istandsættelse af det allerede forfaldne orgel. Det havde 12 stemmer.

I 1800-årene groede teater- og musiklivet frem, og da et par århundreder var forløbet efter Anne Søes død, lagdes grunden til en kirkemusikalsk tradition, som gjorde Thisted kendt i vide kredse. En teatersal med ny scene blev en attraktion. En blomstrende musikforening havde sin store andel i, at Thisted blev udpeget til at være »musikkens by«. Et nyt friluftsteater blev berømmet af kunstnere fra den kongelige scene. Fra udlandet kom organister for at få lejlighed til at spille på kirkens ny instrument.

Gøglere og taskenspillere var forløbere. I det tidligere rådhus, der lå omtrent midt på det nuværende Storetorv, optrådte en taskenspiller i 1807, og nogle år senere skal en mekanicus Thomsen have præsteret det kunststykke at skære hovedet af et menneske og sætte det på igen!

Da rådhusalen – dengang byens eneste større lokale – ikke var velegnet til teaterforestillinger, nedsattes en komité til at sørge for et teater i byen. Det lykkedes. Den 9. maj 1852 åb-

nede »Thalia« i en bygning ved Markstræde ud mod Kastet. Ifølge Den Nord-Cimbriske Tilskuers overgik det smagfuldt indrettede teater publikums dristigste forventninger, især når der blev taget hensyn til de ubetydelige hjælpemidler. Åbningsforestillingen var en vaudeville i to akter af Chievitz og Recke »For alvor«. Endvidere opførtes et lystspil i én akt »efter det franske« ved Overskou: »Tjeneren sin Herres medbejler.«

Få år senere brændte »Thalia«, og byen stod igen uden teater. Det blev derfor hilst med glæde, da ejeren af gæstgiveriet i Thy tog initiativet til oprettelse af et nyt teater mellem Storegade og Toldbodgade, nu J. P. Jacobsens Plads.

Åbningen var fastsat til 17. oktober 1875, men der skete et uheld. Damperen »Hamlet«, der skulle bringe D. Hansens teaterselskab fra Struer til Thisted, strandede ved Doverodde. Først den 25. oktober nåede selskabet til Thisted. Dagen efter åbnedes teatret med en opførelse af Bjørnstjerne Bjørnsons »En fallit«. Selskabet blev i byen et par uger og opførte flere forskellige stykker.

Mange selskaber spillede teater i Thisted i de kommende år. Efter århundredskiftet var den berømte skuespillerinde Anna Larssen Bjørner på afskedsturné med Alexandre Dumas »Kameliadamen«. Fra en opførelse 14. juni 1909 har en københavnsk skuespiller givet følgende beretning:

»Dagen havde vi tilbragt om bord på en lille damper, der førte os fra Ålborg ad Limfjorden til Thisted. Det var det skønneste sommervejr, og humøret var højt fra morgenstunden. Vi ankom til den lille fjordby hen mod aften, og efter en hastig, højst animeret middag begav vi os hen på det gamle Thisted Teater for at sminke os til aftenens forestilling.

Teatrets gård var stuvende fuld af brægende får – der skulle være kreaturmarked i byen den følgende dag – men på forespørgsel gav man os det beroligende svar, at dyrene ville være fjernet længe før forestillingens begyndelse.

Da tæppet kl. otte gik op, brægede ikke desto mindre de utålmodige får med uformindsket kraft. På scenen satte vi tempoet op, skuespillerne bogstavelig talt råbte i munden på hin-

anden, ingen pauser respekteredes. Johannes Meyer tampede i klaveret, men end ikke de overstadigt larmende selskabs-scener kunne tage kampen op med fårehordens klage. Slutningsscenen i første akt mellem Marguerite og Armand, hvor Anna Larssens sublime kunst gav vidunderligt skønne udtryk for Marguerites vågnende kærlighedslykke, druknede ganske i larmen.

En ulidelig hede herskede overalt – på scenen og i den lavloftede teatersal. Alle vinduer og døre var ved forestillingens begyndelse med stor omhu blevet lukket i håb om at lydisolere teateret. I første mellemakt var man ved at opgive det hele og aflyse forestillingen, men ved fornyede henvendelser fra både publikum og skuespillere lykkedes det omsider at få hjorden drevet andet steds hen, og efter en længere pause kunne anden akt begynde i fornyet atmosfære.«

Så gik det godt lige til scenen i femte akt mellem den døende kameliadame og hendes trøstende læge, spillet af Viggo Wiehe. Hotellets foxterrier kom op på scenen:

Da alle forsøg på at lokke hunden bort mislykkes, beder den febertrætte Marguerite sin kære doktor om at lukke den lille hund ud. Doktoren rejser sig og bærer hunden ud. Først da kan spillet ende med, at den skønne Marguerite udånder i sin elskede Armands arme!

En bedre atmosfære for Thistedes teaterpublikum blev der i Hotel Aalborgs store sal. Thisted Håndværkerforening overtog hotellet i 1929, netop som grosserer N. L. Spangberg havde skænket 120.000 kr. til en fond med henblik på opførelse af et teater. Hotellets sal var velegnet efter en ombygning, der blandt andet omfattede balkoner, men der manglede en scene. Håndværkerforeningen skænkede den grund, hvorpå Kr. Kolds barndomshjem havde ligget, og af teaterfondens midler blev stillet godt tres tusinde til rådighed, så ønsket om en scenebygning kunne opfyldes.

Indvielsen af scenen fandt sted den 4. oktober 1933. Den kongelige Opera gæstede Thisted for første gang og opførte Mozarts »Figaros bryllup«. Rollen som Figaro havde et af

byens børn, Einar Nørby. Scenen var rummelig og veludstyret, akustikken i salen særdeles god, og Thisted Teater blev betegnet som et af de bedste i provinsen.

I årene derefter kom Det kongelige Teater og private selskaber jævnlige til Thisted og gav forestilling for fulde huse. Efter befrielsen og først i halvtredserne bidrog lokale kræfter inden for Thisted Amatørteater med forestillinger på højt plan. Maxwell Andersons »Vintersolhverv«, Eugene O'Neills »Anna Christie«, Gustav Wiedes »Skærmydsler«, Jules Romains »Knock« G. K. Chestertons »Magi«, Richard B. Sheridans »Bagtalelsens skole« og Henning Kehlers »Biskoppen« var blandt de skuespil, der blev opført. Instruktør var oftest Hans Otto Jørgensen, en enkelt gang Emil Stougaard og Niels Henrik Poulsen.

Men efterhånden dalede teaterinteressen. Nye stykker faldt ikke altid i publikums smag. Fjernsynet blev en konkurrent til det levende teater. Forsøg på at skabe bredere basis for teaterforestillinger er ikke rigtig lykkedes.

En medvirkende årsag er de ydre forhold. 40 år går ikke sporløst hen over en teatersal. Forhandlinger med teaterrådet og repræsentanter for kulturministeriet om hjælp til nye tekniske installationer og stole har endnu ikke ført til et resultat, og udsigterne er ikke blevet lysere, efter at håndværkerforeningen i november 1972 solgte hotellet. Scenebygningen kunne dog ikke sælges med. Den er en selvejende institution.

Et supplement til teatersalen er friluftsteatret, anlagt i plantagen Christiansgave af kommunen på initiativ af landinspektør Poul Boe. Friluftsteatret åbnede den 13. juli 1946 med Carl Gandrups skæmtespil »De tre skalke«, der blev opført af skuespillere fra Odense Friluftsteater. Året efter kom Den kongelige Opera med »Liden Kirsten« af J. P. E. Hartmann. Det blev indledningen til en lang række forestillinger med kongelige skuespillere. Også private selskaber optrådte på friluftsscenen i Thisted, og der var indtil tre forestillinger i løbet af en sommer.

Men Det kongelige Teaters sommerturneer er forlængst op-

Shakespeare: En skærsommernatsdrøm, opført 15. juli 1957 på Thisted Friluftsteater.

hørt, og tilbuddene fra de private selskaber er blevet sparsomme. Friluftsteatret, der har siddeplads til 2600, bliver nu kun brugt til en enkelt forestilling om året. I heldige tilfælde også til en koncert som i de gode, gamle dage, da Thisted Byorkester eksisterede.

Det musikkorps, der blev oprettet af Borgervæbningen, var sandsynligvis det første i Thisted. Omkring 1820 kom en tysk musiker til byen: Johan Heinrich Friedrich Hartvig Zangenberg, født i Lüneburg 1793. Han blev antaget som stadsmusikant og oprettede et musikkorps med tilknytning til Borgervæbningen. Der blev øvet om søndagen. Efter gudstjenestetid om eftermiddagen gik Borgervæbningen med musik i spidsen fra Storetorv til Kapelsten vest for byen, hvor der var øvelsesplads. Når øvelserne var overstået, kom koner og børn med madkurve, og ved aftenstid gik turen tilbage til torvet med fanen i spidsen.

De første koncerter i plantagen fandt formentlig sted i midten af 1800-årene. Da Johan Zangenberg var død i 1849, sørgede sønnen Vilhelm Zangenberg for musik i plantagen,

hvis der da ellers var penge til det. Vilhelm Zangenberg bekendtgjorde i 1852:

»Da abonnenternes antal ikke har været tilstrækkeligt til at dække den bestemte sum for hornmusik i plantagen, har jeg herved den ære at underrette de herrer, som godhedsfuldt har tegnet sig, at hensigten ikke kan opnås, og at der således ikke vil blive leveret musik i sommer«.

Efterhånden trådte kommunen hjælpende til, og det blev almindeligt at holde koncert i plantagen hver torsdag aften i sommertiden. Kornettist Hans Nielsen, Viborg, der i 1888 blev antaget som musikdirektør, forpligtede sig til at give seks offentlige friluftskoncerter. Han tegnede endvidere bidrag til private koncerter.

Musikpavillonen i plantagen Christiansgave blev opført 1894 og nedrevet 1960. Billedet er fra omkring 1945. I midten musikdirektør Axel Hansen.

Da F. C. Zorn var musikdirektør, blev der arbejdet på at få opført en pavillon i plantagen, blandt andet med den begrundelse, at det i dårligt vejr var vanskeligt at spille udendørs i petroleumslampers skær, eller mangel på skær. Den 4. maj 1894 holdt musikdirektør Zorn den første prøve i pavillonen, og den 12. maj var følgende annonce indrykket i Thisted Amtsavis:

Thisted Byorkester omkring året 1900. Stående i midten: musikdirektør Andersen-Raastrup.

Pintsemorgen!

Koncert i den nye musikpavillion i plantagen fra kl. 6–7 af hele musikkorpset under direktion af musikdirektør Zorn. I »Sommerlyst« og plantagen serveres kaffe og chokolade fra kl. 6. *S. Poulsen.*

2. pinsedag holdtes den første ordinære koncert i pavillonen. Thisted Amtsavis skrev den 15. maj:

Koncerten i plantagen – den første i år – i går eftermiddags fra kl. 5–7, havde samlet et talrigt publikum, da det smukke vejr viste sig, efter at der var faldet en tæt regn fra kl. 2–4. Udførelsen af programmet gjorde musikdirektør Zorn og hans orkester al ære, og musikken lød brillant fra den nye musikpavillion, der nu, da alt er grønt omkring, tager sig rigtig godt ud, om end det må siges, at der nok kunne være valgt en plads, hvor beliggenheden havde været betydelig skønnere.

I over tres år blev denne musikpavillon brugt. Efter Zorn var det musikdirektør Andersen-Raastrup, der sørgede for musikken i plantagen. Han rejste fra byen i sommeren 1910 og blev afløst af musikdirektør Chr. Petersen, der kom fra Herning. Han tog senere navneforandring til Ryming. Chr. Ryming, der var musikdirektør til sin død i 1938, efterlod sig musikalske sønner. Emil fik ansættelse i radioens symfoniorkester, Carl og Aage i Thisted Byorkester.

Axel Hansen, der trådte til som musikdirektør fra 1. januar 1939, oplevede ikke mindst i besættelsestiden og de første år derefter, at der kom mange i Skoven. Byorkestret var da på godt en snes medlemmer, og antallet af koncerter kom op på 27 i løbet af en sæson.

Men flere fik bil. Det blev lettere at komme ud. Publikum svandt ind. Axel Hansens sidste koncert i Skoven fandt sted i sommeren 1958. Byorkestret indskrænkede sig i de næste to år til at spille på kongens fødselsdag og grundlovsdag. Nogle af musikerne fortsatte desuden i nogen tid traditionen med at blæse fra kirketårnet juledag, påskedag og pinsedag.

Opgaven at spille på festdage blev overtaget af Thisted Garden, oprettet af Axel Hansen i 1957. Siden 1970 har Axel Hansens søn, Erik Hansen, været leder af garden.

Ved andre lejligheder har unge i FDF's orkester leveret blæsermusik. FDF-kredsen blev oprettet i 1908, orkestret formentlig et års tid senere. Den første leder var postekspedient Nørgaard, Landbolyst. Derefter øvede lærer, museumsleder P. L. Hald med orkestret, og af efterfølgende dirigenter kan nævnes Frederik Michelsen, N. Chr. Grube Overgaard, Preben Visby og fra 1963 Vagn Erik Nørgaard. Et højdepunkt var en turné i Grønland 1970, da orkestret gjorde Thisted kendt under nordlige himmelstrøg.

Kendt er Thisted også blevet for sin musikforening. Den første blev stiftet den 30. august 1901 på initiativ af en lægefrue, Ingeborg Tolderlund. Da hun havde været formand i 25 år, blev hun afløst af direktør Richard Hove – forfatter til bogen om J. P. E. Hartmann. Musikforeningen gik ind på grund af manglende tilslutning i 1932, men blev genoplivet 1. april 1943 med musikpædagog Edith Larsen som formand. Åbningskoncerten var med kongelig kammersanger Einar Nørby.

Landinspektør Poul Boe, søn af kongelig operasanger Lars Boe, blev formand i 1945. Han oplevede i 1949, at Thisted Musikforening blev Danmarks største med et medlemstal på 1035. Da en meget stor del af medlemmerne mødte op til koncerterne, slog de ca. 500 siddepladser i teatersalen på Hotel Aalborg ikke til, og tilstødende lokaler måtte tages i brug. Det gik, når en trio eller et kammerorkester gav koncert, men det kneb, når Aalborg Byorkester kom på besøg.

Efterhånden blev byorkestret så stort, at det ikke lod sig gøre at presse musikerne sammen på scenen og interimistisk opstillede bordplader. Da en ny hal var indviet 3. oktober 1958 ved Thisted Gymnasium – den tidligere Østre Skole – blev de akustiske muligheder undersøgt af teknisk fagkundskab, der affyrede pistoler og foretog målinger. De viste, at hallen udmærket kunne anvendes til både idræt og musik, og siden har musikforeningens årlige koncert med Aalborg Byorkestrets ca. 60 musikere fundet sted i gymnasiehallen. Her foregår også skolekoncerter for elever fra hele Thisted Kommune med byrådets støtte.

En aften i Thisted Musikforening. Sangerinde fra »Stars of Faith«
begejstrer publikum 12. september 1973.

Mange danske og internationalt kendte kunstnere har i årenes løb givet koncert i musikforeningen. Aalborg Byorkester, der blev oprettet i 1943 med Jens Schrøder som leder, tegner sig for de fleste orkesterkoncerter. Ved musikforeningens 25 års jubilæum i 1968 blev det gjort op, at der i løbet af 25 år havde været 88 koncerter med 977 medvirkende, heraf 116 udenlandske. Festlige højdepunkter har været besøg af Studenter-sangforeningen med modtagelse foran rådhuset og indkvartering hos borgere i »musikkens by«.

Det var udvalget for »Den danske propagandauge for den levende musik«, der i 1951 udpegede Thisted til at være »musikkens by«. Komponisten Svend Erik Tarp, født i Thisted 1909, komponerede i den anledning en festhymne »Preludio festivo«. I løbet af en uge – 16. til 23. september – blev gennemført over firs arrangementer, og Thisted blev kendt over det ganske land gennem mange radioudsendelser, blandt andet fra kirken.

*

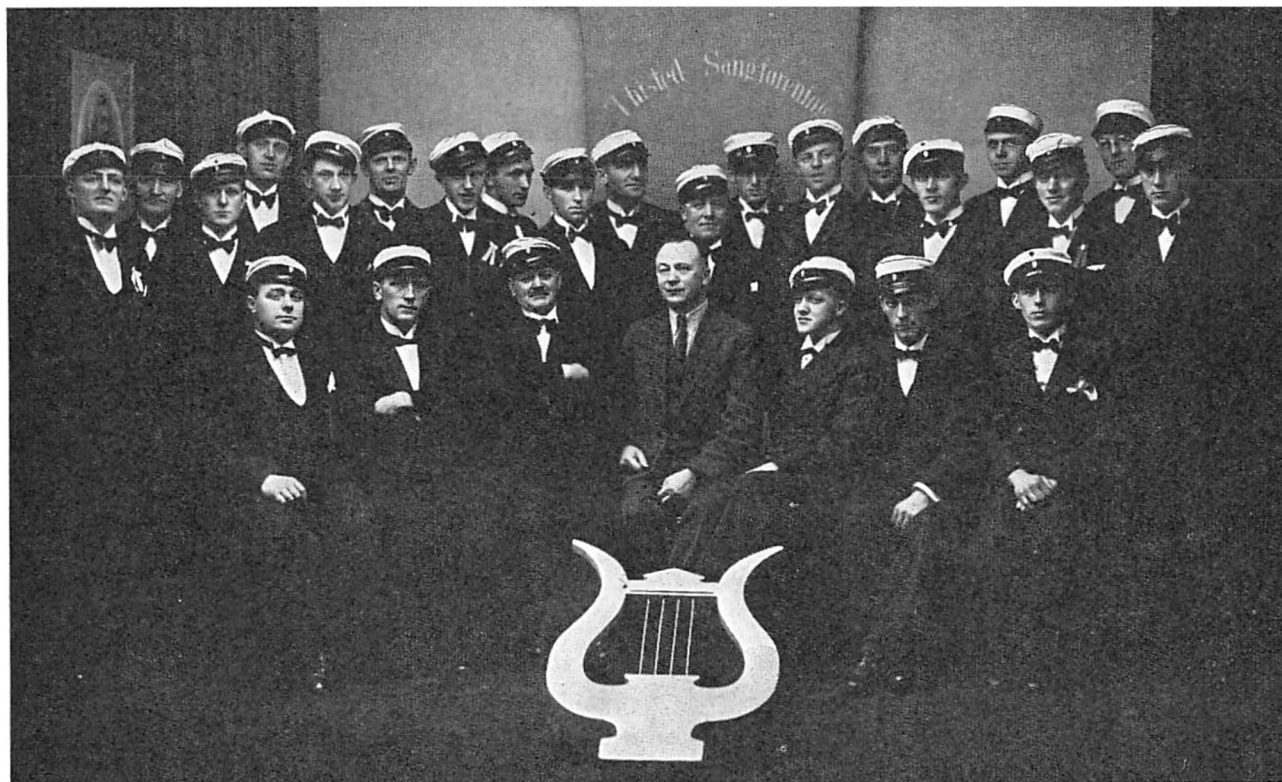
For organist Aksel Munk, der i 1927 afløste senere domorganist i Århus, Georg Fjelrad, var det ikke tilfredsstillende blot at

gennemføre koncerter i kirken. På grundlag af gammel, dansk højmesse-tradition skabte han en kirkemusik-andagtsform, der gav menigheden mulighed for at samles om kirkens ældgamle, værdifulde sang og musik. Aksel Munks udgangspunkt var, at kirkemusikken skal være menneskets tjener i dets gudsdyrkelse, i lovsang, bøn og tak.

Den første kirkemusikandagt fandt sted den 28. februar 1930. Formen vakte efterhånden opmærksomhed landet over. Radioen sendte programsekretær Palle Alsfelt til Thisted, og det blev indledningen til et samarbejde, som resulterede i 19 radio-udsendelser fra Thisted Kirke – én af dem til den engelske radio, BBC, der ønskede dansk salmesang udsendt ved juletid 1953.

Til at medvirke ved kirkemusikandagterne oprettede Aksel Munk et motetkor på ca. 25 medlemmer. Det sang første gang langfredag 1945, sidste gang ved kirkemusikandagt nr. 135 den 4. marts 1956. Thisted Motetkor nåede at medvirke ved 40–50 kirkemusikandagter i Thisted og ved opførelser i mange andre kirker på egnen. I Aalborg Domkirke sang koret flere gange sammen med Aalborg Byorkester, blandt andet ved 400 års stiftsjubilæet i 1954.

143 kirkemusikandagter nåede Aksel Munk op på, inden han stoppede i januar 1958. Senere skabte han igen nye former, blandt andet ved at gennemføre faste serier af kirkemusik-aftener. Konfirmanderne har haft hans bevågenhed, og ved tilrettelæggelse af katekismusaftener har han skelet til, hvad Anne Søe anviste i sit katekismuslegat. Ved disse aftener har Thisted Folkekor under ledelse af overlærer Per Knudsen og Thisted Gymnasiums kor under lektor Jørgen Munks ledelse medvirket. Tidligere var det kantor J. K. Fredskild, der løste koropgaver i kirken. Han kom til Thisted som lærer i 1907 og oplevede det usædvanlige at fejre 50 års jubilæum, inden han i 1957 trak sig tilbage. Foruden skolekor ledede kantor Fredskild Thisted Sangforenings kor fra 1913 og fra 1926 Thisted Folkekor, der begyndte som et damekor. Lærer Henning Kjeldstrup ledede folkekoret, indtil sygdom i 1961 tvang ham til at holde op. Siden har lærer Per Knudsen ledet folkekoret, der nu er et blandet kor.

Thisted Sangforenings medlemmer ved 25 års jubilæet i 1938. Over lyren kantor J. K. Fredskild.

Biskop Erik Jensen og organist Aksel Munk ved indvielsen 19. marts 1972 af Thisted Kirkes nye orgel fra Th. Frobenius & Sønner. Det har 3300 piber fordelt på 44 stemmer og fire værker: hovedværk, brystværk, pedalværk og svelleværk.

Fra 1946 til 1969 eksisterede Thisted Håndværkerforenings kor – et mandskor, som under ledelse af Børge Christensen gennemførte store, årlige koncerter med bistand af Thisted Privatorkesters medlemmer og solister ude fra. Fra dette orkester er flere fortsat i Thisted Kammerorkester, som under ledelse af dirigenter fra Aalborg har nået overraskende resultater.

Mest markant inden for de sidste 25 års musikliv i Thisted står musikforeningens koncerter og kirkemusikandagterne. Efter 47 års virke ved Thisted Kirke har organist Aksel Munk taget sin afsked, men der er håb om, at den rige kirkemusikalske tradition kan fortsætte. Kirken fik i 1972 et nyt Frobenius-orgel, som organister i ind- og udland har vist stor interesse for. Dette orgel og det kirkemusikalske liv i Thisted virkede så tiltrækkende på den 31-årige organist og lærer ved musik-konservatoriet i Århus, Jesper Jørgen Jensen, at han besluttede at søge til Thisted. Han afløste Aksel Munk den 6. maj 1974.

Det ny orgel har kostet omkring en million. Det er betegnet som enestående for en by af Thistedes størrelse. Det har 44 stemmer. Kirkens første kun 12. Der er sket store fremskridt, siden bælgetræderen i renæssancens og den gryende baroks første dage bidrog til, at orgeltoner kunne lyde i Thisted Kirke.

Kilder:

Den Nord-Cimbriske Tilskuer, Thisted Amtsavis, Thisted Amts Tidende, Dagens Nyheder, Berlingske Tidende.

P. L. Hald »Af Thisted Købstads historie« 1924.

»Landet mod Nordvest« 1946, redigeret af C. Brunsgaard og Henry E. Pedersen.

A. C. Svalgaard: »Teaterforhold i Thisted« (Thisted Amts Tidende 20. september 1933).

»Minder fra barndoms- og ungdomstiden« ved telegrafbestyrer J. C. Møller, Maribo (Thisted Amts Tidende 30. december 1924).

»En parodisk teateraften« (Dagens Nyheder 6. august 1922, Berlingske Tidende 31. marts 1943).

C. Brunsgaard: »Omkring Thisted Plantage« 1968 og »Thisted Håndværkerforening 1927–1952«.

Torsten Balle: »Thisted kirkes gamle orgler« (Historisk Årbog 1972).

Musikforeningen for Thisted og omegns 25 års jubilæumsprogram 31. marts 1968.

Thisted Motetkor 1945–1955, trykt oversigt.

Personlige optegnelser samt oplysninger fra organist Aksel Munk, landinspektør Poul Boe, musikdirektør Axel Hansen, radiotekniker Henning Christensen med flere.

Idrætten i Thisted

AF MARIUS JØRGENSEN

Alle mennesker har en stærk trang til at bruge de kræfter, som naturen har nedlagt i kroppen. Hos børn er trangen særlig stærk og får udløsning i leg. Ældre mennesker nøjes som regel med adstadig motion og forfalder ofte til lediggang og fedme.

Men ungdommen dyrker idræt i stort tal. Dansk Idrætsforbund havde 1973 næsten en million aktive medlemmer. Lægger man hertil de Danske Skytte- og Gymnastikforeningers medlemstal, når man op på omkring halvanden million. Idrætten er blevet en folkebevægelse.

Thisted er pænt med. Det begyndte med skydning. I 1862 stiftedes Thisted Skytteforening med selveste amtmand Rosenkrantz som formand. Han mindes endnu med en gade opkaldt efter ham. Der var endnu en skytteforening i Thisted, Det Broderlige Skyttelav, der nærmest havde selskabelige formål.

Til at begynde med var skytteforeningens formål vel nærmest at styrke forsvarsviljen hos Danmarks ungdom, men efterhånden trængte konkurrencemomentet frem, og der afholdtes store skyttestævner med folkefester.

Thisted by og amt havde dygtige skytter. En af dem, dyr-læge Thomsen, blev endda verdensmester i knælende skydning ved et stævne i Viborg 1914.

Det er naturligvis kun uegenligt, at skydning kan kaldes idræt. Derfor blev skydningen de fleste steder på landet drevet sammen med gymnastik.

Thisted by støttede skytterne med anlægget af moderne smukt beliggende skydebaner ved Kronborg i 1948. Der øves også sportsskydning i roklubbens gamle hus på Dragsbækvej.

Thisted Idrætsklubs sejrnde mesterhold i atletik. Århus 7. juni 1925.

Der har været dyrket gymnastik og fodbold i Thisted så langt tilbage som i slutningen af forrige århundrede, men der kom først form over det, da Thisted Idrætsklub blev stiftet i 1904 med gymnastik om vinteren samt fodbold og cricket om sommeren.

Cricket døde snart ud, mærkeligt nok, eftersom nabobyen Nykøbing var og stadig er en af Danmarks bedste cricketbyer.

Gymnastikken var til at begynde med redskabsgymnastik, og klubben fik efterhånden et virkeligt godt hold af idrætsgymnaster, men de stadig voksende krav til dygtighed og dermed følgende anstrengende træning samt mangelen på uddannede lærere i redskabsgymnastik har bevirket, at denne smukke form for gymnastik næsten er forsvunden i klubben.

Motionsgymnastikken derimod blomstrer. Der er en mængde af pige-, drenge-, dame- og herrehold.

Tilskuerinteressen er desværre aftaget stærkt. I tidligere dage var opvisningerne samt konkurrencerne med Nykøbing og Skive virkelige publikumsbegivenheder.

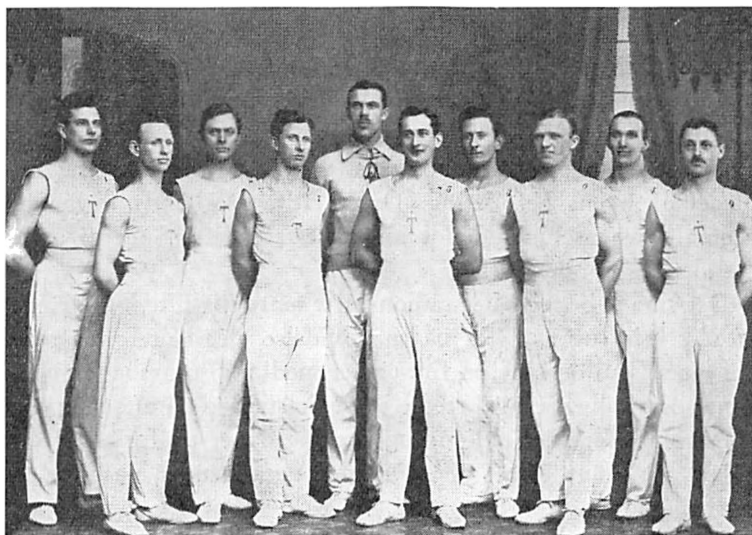

Fodbold er i Thisted som overalt i landet den populæreste idrætsgren med et utal af puslinge-, drenge-, junior-, ynglinge-

og seniorhold. I det sidste par år har man endogså forsøgt sig med damehold.

Indtil 1919 trillede man med bolden på banen ved grusgraven i Dragsbæk. Den var forfærdelig, og glæden var stor, da man kunne flytte op på Vestre Dyrskueplads på et hjemmelavet stadion. Forholdene var bestemt heller ikke gode her, men begejstringen overvandt alle hindringer, og der blev efterhånden spillet udmærket fodbold på den temmelig lille bane, der var alle besøgende klubbers skræk. Det gik endda så godt, at man turde invitere et så fremragende engelsk amatørhold som The London Caledonians i juni 1935 og spille et par udmærkede kampe med dem.

Ellers var det særlig Skive, der leverede os de store publikumskampe med op til 2000 tilskuere. Det gav mange penge til klubben. Det store mål var at komme i mesterrækken, hvad der endelig lykkedes i 1943 efter mange års forgæves forsøg med »lige ved«. Året efter vandt holdet den jyske mesterrække, men det glippede i Odense i kampen om oprykningen til den fornemste top i dansk fodbold, divisionsrækkerne.

Thisted Idrætsklubs sejrnde gymnastikhold 1919.

Thisted Idrætsklubs mesterrækkehold 1943.

I 1937 indviede TIK det nye stadion med opvisningsfodboldbane, løbebaner og springgrave, træningsbane til fodbold samt kastegård. Byen planerede anlægget i tre etager som nødhjælpsarbejde, og TIK betalte anlægget af baner samt klubhus.

Indvielsen blev en stor folkefest med 3000 tilskuere, en trediedel af byens befolkning. Dansk Idrætsforbunds formand, general Castenschjold, holdt indvielsestalen efterfulgt af amtmanden og borgmesteren.

Det smukt beliggende stadion blev snart for lille, og i årene efter krigen tog man fat på en udvidelse, der helt forandrede anlægget, som nu blev på fire etager med opvisningsbane, løbebaner og springgrave på tredje etage, kastegård på anden etage, håndboldbaner på fjerde sal og træningsbaner på første. Dette anlæg blev helt betalt af byen, der også betaler pasning og vedligeholdelse.

Men interessen for idræt er stor. Også dette stadion er blevet for lille, og man har planer om et helt nyt og kæmpemæssigt idrætsanlæg andetsteds.

I efteråret 1918 blev lærer Marius Jørgensen ansat ved Thisted kommunale Realskole. Han var dansk mester og havde sat rekorder i både fem- og tikamp, så han kunne lære fra sig i næsten alle atletikkens øvelser. Der var gode folk at undervise på, og de gik op i sagen med begejstring. Det var netop i foråret 1919, at man opgav den umulige plads i Dragsbæk og indrettede fodbold- og atletikbaner på Vestre Dyrskueplads. Det gamle klubhus blev båret til den nye plads af stærke idrætsfolk i skøn forening. Atletikdyrkerne anlagde selv cindersrundbane og gravede springgrave. Iveren var stor, og det var fantastisk, så mange udmærkede emner der fandtes dengang i Thisted. Det helt store navn blev Johannes Broch, som blev dansk mester både i 100 m, 200 m og 400 m løb samt en enkelt gang i femkamp. Viggo Andersen blev dansk mester i hammerkast, og dynastiet Hansen, faderen Frederik og sønnerne Erik og Olaf, blev udmærkede kastere. En særstilling indtog Poul Bunk og Henry Søndergaard, der udmærkede sig både i atletik, gymnastik og fodbold.

Den jyske holdkamp i atletik i mesterrækken havde nordens kostbareste sølvpokal, Bylowpokalen (7 kg), som sejrstrofæ. Allerede i 1921 blev vi nr. to ved slutkampen i Århus, og i fire år i træk fra 1923–1926 blev TIK jyske mestre.

Så gik det ned ad bakke. Der var nok stadig gode atletikfolk som Aage Larsen og Peter Smith samt Frederik Borgaard, der blev dansk juniormester i 80 m løb og længdespring, men de nåede ikke mere toppen.

Vi fik dygtige pigehold under ledelse af Aage Christensen, fin sprinter og kaster. De vandt den jyske holdkamp for kvinder en enkelt gang. Else Thomsen og Betty Mikkelsen blev i årene omkring 1950 jyske mestre i højdespring og mangelkamp, og Kamma Rægaard blev dansk mester i diskoskast.

Det er desværre ikke gået, som der står i visen: For de gamle, som faldt, er der ny overalt«. Nu til dags dyrkes atletikken i Thisted i alt væsentlig kun i skolerne, specielt i gymnasiet.

Under og efter krigen blev der på initiativ af Holger Hebsgaard afholdt idrætsuger med meget stor publikumstilslutning. I en sådan idrætsuge i 1943 løb Aksel Pedersen, nu kommunaldirektør i Nykøbing, 3000 m på 8 m. 28 s., hvilket var ver-

dens bedste tid på distancen i det år. Han startede sin glørværdige tid som mellemdistanceløber som medlem af TIK.

I 1933 indførtes håndbold som disciplin indenfor TIK. Man havde nok dyrket den i meget lille målestok sammen med gymnastik i de alt for små gymnastiksale, men nu blev den taget op som udendørs idræt.

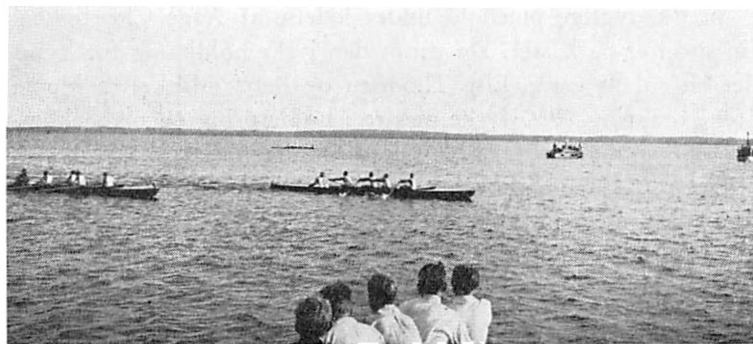
Allerede i 1934 afholdtes der håndboldturneringer arrangeret af Thisted Amts Boldspil Union. Så længe turneringerne blot kunne afvikles udendørs, vandt spillet kun moderat tilslutning inden for klubben, men efter at vi har fået gymnasiehallen og hallerne i oplandet, har håndbold fået en meget stor fremgang, både for herre- og dameholds vedkommende.

Umiddelbart efter krigens slutning tilmeldte man sig Jydsk Håndboldforbunds turnering. I begyndelsen var resultaterne sløje, men efterhånden har man nået en pæn standard.

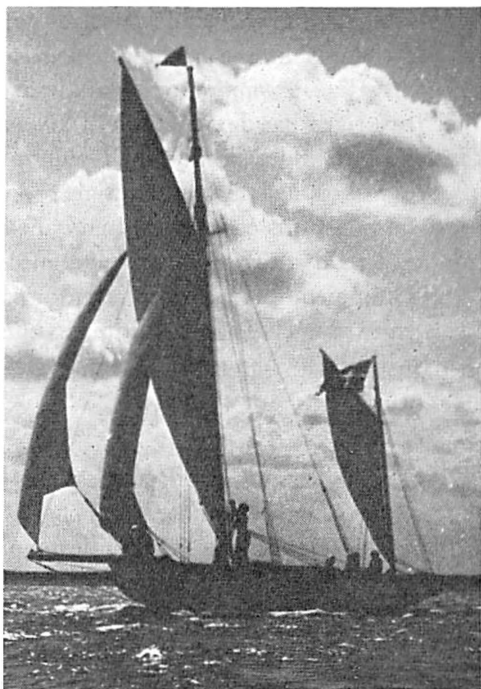
Husvant fra Arilds tid dansken plasker til søs. Det gør han også i Thisted på den dejlige bredning, ideel til al slags idræt, der har med vand at gøre.

Thisted Roklub er lige så gammel som TIK og har altid haft en betydelig tilslutning af både herrer og damer. Der har været afholdt årlige kaproninger, ofte som kredskaproninger, uden

Kaproning ved Dragsbæk i trediverne.

For fulde sejl
på Thisted Bredning.

at klubben rent konkurrencemæssigt har udmærket sig. Den har lagt mere vægt på motions- og langtursroning.

Byen har altid været venlig mod rosporten og har foræret klubben det smukke rocenter i Dragsbæk som erstatning for det gamle rohus, der blev ubrugeligt ved anlægget af kystvejen.

*

Sejlsporten har naturligvis ideelle betingelser på bredningen. Et betagende syn er det, når sejlklubbens både i almindelig træning eller under konkurrence med både udefra med alle sejl sat stryger hen over vandet under en strålende sol.

Sejlklubben har nogenlunde pladsforhold i fiskerihavnen, men med den voksende tilslutning sprænges rammerne.

*

Svømmesporten er den rene ynk. Der findes ingen svømmeklub, men byen afholder svømmekursus for ungdommen som supplement til skolernes svømmeundervisning.

Selvfølgelig har vi mange dygtige svømmere, der med idrætsmæssig træning kunne nå langt, men forskellen på den almindelige dygtige svømmer og den idrætstrænede er meget stor. Lige før krigen havde vi Ragnhild Hveger heroppe til en opvisning. Blandt andet skulle hun svømme 200 mod et stafehold af fire raske unge mænd, dygtige svømmere, der hver skulle klare 50 m. Hun slog dem med en banelængde. Ganske vist var hun verdens dygtigste svømmepige, men alligevel.

Det kommende storbyggeri af idrætsanlæg skal jo også omfatte en svømmehal. Så får idrætssvømningen en chance, som den forhåbentlig benytter.

Omkring århundredskiftet blev der rent privat anlagt en tennisbane ved siden af keglebanen i Royals have, det senere Esplanaden. Der kunne man spille tennis som motion, der var ingen klub. Det blev der dannet senere, og da det var småt med pladsforholdene, flyttede man op på Vestre Dyrskueplads.

Det rent idrætsmæssige med konkurrencer har aldrig haft nogen stor plads i klubbens historie; men ledelsen har været særdeles virksom og har sammen med badmintonklubben afholdt basarer, der under krigen gav meget store overskud, således at man havde en kapital på omkring 80.000 kr. plus et rentefrit lån på 50.000 kr. fra Dansk Idrætsforbund, i alt 130.000 kr., som man kunne tilbyde byen som hjælp til opførelse af en idrætshal ved gymnasiet. Dette satte i virkeligheden fart i byggeriet, og man sikrede sig ved dette bidrag retten til at benytte hallen uden for skoletid.

Hallen var stor nok til at rumme en håndboldbane, der samtidig var streget af som tennis- og badmintonbaner.

Badminton blev før opførelsen af hallen spillet i skolernes gymnastiksale under dårlige forhold. Nu tog spillet et mægtigt opsving og blev i modsætning til tennis dyrket som konkurrenceidræt.

Badminton er en forholdsvis ny idræt. Den ligger måske i særlig grad for os danske. Det er i alt fald den idræt, vi klarer os bedst i internationalt set. Danmark har haft flere verdensmestre og står holdmæssigt set kun tilbage for det fjerne østen, hvor spillet er nationalsporten.

Thisted har ganske vist hverken haft verdensmestre eller danske mestre, men har dog haft spillere, der rangerede blandt de bedste i landet.

Cyklesporten er blandt de idrætsgrene, hvor Danmark fra gammel tid har klaret sig bedst, med adskillige verdensmestreskaber.

Også i Thisted dyrkede man denne sport med iver helt fra tiden før århundredskiftet indtil omkring 1910. Så døde interessen hen, men den er blevet vækket på ny i de sidste år, hvor man har dannet foreningen Thy Cyclering, der har arbejdet flittigt med gode resultater.

Brydning var engang en populær idræt i Thisted og opland, men det er nu mange år siden, at der har været foreninger på disse kanter. Der blev også drevet vægtløftning og fægtning; men det er alt sammen forsvundet.

En form for brydning er Judo, en østerlandsk idræt, der har vundet indpas i Vesten og også dyrkes i Thisted.

Boksning, »den ædle selvforsvarskunst«, som den så smukt, men ikke altid med rette, kaldes, har været dyrket med stærkt vekslende tilslutning. Der har næsten altid eksisteret en bokseklub; men den har ofte ligget i dvale. I øjeblikket er der temmelig god gang i foreningen.

En forholdsvis ny idrætsgren i Thisted er volley ball, som har vundet betydelig tilslutning og har opnået gode resultater i turneringen for ungdomsgrupper.

Ny på egnen er også ridesporten og golf. Det er dyre idrætsgrene, hvis udbredelse hæmmes stærkt af de høje kontingenter og det meget kostbare materiel, som udkræves.

Knyttet til idrætten er også kondi- og motionsklubben »Fodslav«, Flyveklubben, Svævethy og Modelflyveklubben samt KFUM og KFUK's idrætsafdelinger. Lægger man dertil de mange spejderkorps og andre ungdomsafdelinger, vil man erkende, at idrætten også i Thisted har meget stor tilslutning.

Byens styre

AF MARIUS JØRGENSEN

I jubilæumsåret 1924 bestod byrådet af 15 medlemmer. Borgmesteren var redaktør Aaberg, 70 år gammel. Han var en frisindet, afholdt og højt anset mand. Det havde han ikke været altid. Da han kom til byen som ung venstreredaktør, spyttede borgerskabet efter ham. Thisted var dengang en yderst konservativ by.

Selv i byens opland var der mange højrebønder, og det var kun langsomt, at Venstre og Socialdemokratiet vandt frem i byen.

Aaberg blev dog valgt til borgmester i 1917, da loven om folkevalgte borgmestre trådte i kraft. I 1921 blev han genvalgt ved socialdemokraternes hjælp.

I 1925 ville han ikke mere, og den konservative gruppes formand, dommerfuldmægtig S. Bjerregaard blev valgt til borgmester.

Man siger ofte, at valg til byråd ikke har noget med politik at gøre. Det er egentlig ganske ulogisk, eftersom politik, et ord af græsk afstamning, netop betyder bystyre. Det er da også sådan, at et byråd i det store og hele vælges efter rent politiske linier.

Det hænder, særlig i landkommunerne, at der opstilles borgerlister; men selv i så fald skeler man ved opstillingen af kandidater i høj grad efter, at få de forskellige partier repræsenteret.

I Thisted har der tid efter anden været sådanne borgerlister, støttet af utilfredse vælgere, der mente, at skatterne var for høje. De har ofte fået en enkelt kandidat valgt; men vedkommende gled som regel ud ved næste valg, når det viste sig, at

skatten alligevel ikke blev mindre. Thisted har altid været en fattig by med høje skatter.

Indre Mission har mange tilhængere på vore kanter, så mange, at man tidligere opstillede en særlig missionsliste, som også fik en kandidat valgt. Senere så man sin fordel i at få opstillet kandidater på de forskellige politiske lister. Det gav bonus. Man fik på denne måde valgt indtil tre kandidater ved at stemme personligt.

Thisted har altid haft borgerligt flertal. Når byen alligevel tre gange har haft socialdemokratisk borgmester, skyldes det særlige omstændigheder.

I 1937 blev der for første gang valgt syv socialdemokrater mod syv Venstre – konservative. Tungen på vægtskålen blev den radikale fabrikant Støjberg, der fik en mængde utilfredse borgeres stemmer. Han ville gerne i gruppe med socialdemokraterne, men ville afholde sig fra at deltage i valget af borgmester. Følgelig blev der lodtrækning mellem den siddende borgmester Bjerregaard og lederen af den socialdemokratiske gruppe, Chr. Iversen. Rådets kvindelige medlem, frk. Aaberg, trak lod, og det blev Iversen. Det var hun bestemt ikke glad for. Socialdemokraterne havde jo ord for at være ødsle, så hvordan skulle det nu gå med den stakkels fattige by? Det viste sig, at det gik faktisk lige så godt som tidligere.

Byrådsperioden blev på grund af besættelsen over seks år i stedet for de normale fire. Ved næste valg i 1943 var Støjberg rejst fra byen, og den borgerlige gruppe fik igen otte mandater mod syv socialdemokrater. Bjerregaard blev igen valgt til borgmester for den følgende periode, der kun blev på tre år med valg i 1946.

Efter atter at være valgt til borgmester blev Bjerregaard syg og døde midt i perioden.

Nu skulle der altså vælges ny borgmester, og det var oplagt, at det ville blive direktør Aksel Mikkelsen, den nye gruppeformand for de konservative; men så blev der uro i Venstre-gruppen, hvis flertal mente, at partiet havde for få pladser i det fornemste udvalg, kasse- og regnskabsudvalget.

Det blev der en grusom ballade over, og enden blev, at kun ét Venstre-medlem, plus naturligvis de konservative, stemte

for Mikkelsen, således at Iversen blev valgt. Han blev genvalgt i 1950, da læge Prior Larsen, der var valgt på en borgerliste, gjorde det modsatte af Støjberg, nemlig stemte på Iversen som borgmester, men sammen med de borgerlige ved udvalgsbesættelserne.

I 1954 blev det endelig Mikkelsens tur. Han blev valgt og sad som en dygtig og myndig borgmester i 16 år til 1970, da han trak sig tilbage, 71 år gammel.

Der har været krummer og kræfter i vores borgmestre. Bjerregaard døde i seletøjet. Aaberg og Mikkelsen var begge over 70, og skønt Iversen endda var 76 år, da han sluttede som borgmester, syntes han, at han havde mange kræfter endnu og forsøgte sig med en særliste ved valget i 1954, da partiet ikke ville genopstille ham.

Det gik dog ikke. Skønt alle anerkendte hans ubestridelige dygtighed, flid og indsigt, var hans mange gamle vælgere enige om, at det skulle være slut.

Det vakte naturligvis ikke så lidt opsigt, at Socialdemokratiets førstemand gik imod partiet; men sådan har der jo været lidt vrøvl hist og her.

I 1929 revnede Venstre-gruppen. Flertallet ville ikke stå på liste sammen med en anden Venstre-kandidat. Rent partimæssigt gavnede spektaklet Venstre, idet de tog et mandat fra de konservative ved valget, og senere blev de to fløje da også forligte og optrådte i enighed ved næste valg.

Det hændte engang for den konservative gruppe, at et medlem trak sig tilbage på grund af uregelmæssigheder inden for et udvalgsarbejde, og i valgperioden 1962–66 blev et medlem af den socialdemokratiske gruppe utilfreds med samarbejdet og dannede sin egen fraktion. Han er for resten den eneste, der har kunnet klare sig som løsgænger gennem flere valgperioder.

Man tør vist sige, at alle, der er blevet valgt til byrådet, er mødt med de bedste forsætter om at gøre et godt stykke arbejde for deres by, og samarbejdet har i det store og hele været godt.

Dog var debatten i rådet skarpere for 40–50 år siden end i dag. Det forhøjede velstandsniveau har virket udglattende og formildende.

Der var stor arbejdsløshed i trediverne, skatterne var høje

og indtægterne små. Det gav megen debat om iværksættelse af nødhjælpsarbejder. Socialdemokraterne trængte på, de borgerlige holdt igen. Det kunne godt gå hedt til.

Særligt ved den årlige budgetbehandling var veltalenheden stor. Når ordførerne havde talt, skulle de menige medlemmer jo også gerne vise, at de eksisterede.

Et stridsspørgsmål var i mange år værkernes budget. De borgerlige partiet gennemførte meget store overskud, kraftigt bekæmpet af socialdemokraterne, der særligt heftede sig ved, at det fordyrede gassen og gjorde det svært for småfolk at betale regningerne.

Ville man spørge, om borgerne har været tilfreds med de siddende byråd, vil svaret vel blive: »Ja, så nogenlunde«. Det har vist sig, at vælgerne ved valg efter valg i det store og hele har genvalgt medlemmerne. Borgerne klager nok over mangt og meget; men man ulejliger sig ikke i almindelighed op for at overvære forhandlingerne i rådet, og borgermøder på grund af utilfredshed har været sjældne.

Engang var der dog ved at blive oprør. Det var, da vi skulle have kommunalt gymnasium og bestemte den daværende Østre Skole til formålet. Da blev der revolution i byen, specielt i den østre ende. Man ville gerne have gymnasiet; men man ville ikke af med Østre Skole.

En rask mand i byrådet satte sig i spidsen for modstanden, og der blev sat en protestliste i gang. Det kostede jo ikke noget at skrive under, så listen fik en umådelig mængde navne, op imod 4000, næsten to trediedele af byens stemmeberettigede indbyggere, og så var det endda lige før et kommunalvalg. Hele byrådet kunne væltes og erstattes med bedre mænd og kvinder.

Det skete nu ikke. Da det kom til stykket, var de fleste ligeglade og genvalgte i det væsentlige det gamle byråd. Der kom kun to modstandere ind foruden ham, der sad der i forvejen, og de forsvandt igen ved næste valg.

Thisted fik efterhånden ikke så lidt forstadsbebyggelse, spe-

cielt mod vest, hvor der voksede betydelige villakvarterer op. Der havde tid efter anden været tale om indlemmelse; for eksempel havde beboerne i Torp rørt på sig et par gange, og der havde da også været møder om sagen, uden at der kom noget ud af det.

Men så kom den store kommunalreform. Man fandt, at den gamle opdeling af landet i ca. 1300 landkommuner og 80 købstadkommuner havde overlevet sig selv. De moderne krav om et udbygget socialvæsen og skolevæsen, vejvæsen og sundhedsvæsen kunne ikke opfyldes af kommuner med helt ned til under 200 indbyggere.

Man tilstræbte en frivillig sammenlægning til storkommuner med mindst 4000 indbyggere, et tal der faktisk er alt for lille. Hvor et byområde kunne knyttes sammen med sit opland, ville det blive det helt ideelle.

Det skulle altså helst ske på frivillig basis; men om fornødent kunne der blive tale om tvangssammenslutning.

Loven vakte voldsomt røre. De små kommuner havde jo allesammen deres eget sogneråd med sognerådsformand. De ville forsvinde ved sammenlægning. Det var en mængde små ærgerligheder, der ville blive skuffet. Desuden var der jo en vis hygge ved småkommunerne. Man kendte hinanden og kom hinanden ved.

Indenrigsministeriet sendte embedsmænd ud, der skulle forklare lovens virkninger og agitere for den.

Her i Thisted var vi interesseret i at få indlemmet Tilsted og Thisted Landsogn, resten kunne man tale om.

Der blev lavet landsplaner. Ved et købstadsmøde i København med indenrigsministeren som hovedtaler, lagde vi fra Thisted især mærke til en skitse, der omfattede Thisted med opland plus Hanstholm.

Det blev jo altså ikke til noget. Hanstholm ville selv være centrum for en storkommune, men ønskede dog nært samarbejde med Thisted.

Modstanden fra landet var udpræget. Ved et stort møde i Thisted med alle sognekommunerne i amtet uden for Mors talte alle repræsentanterne mod sammenslutning på nær en enkelt repræsentant fra Sydthy.

Så skete det mærkelige. I løbet af et par år vendte stemningen, og sammenslutningen blev en realitet fra 1970.

I Sennels var røret særlig stærkt. De fleste var imod, enkelte for. I en familie, hvor manden var amtsrådsmedlem og konen medlem af sognerådet, var manden stemt for sammenslutning med Thisted. Konen var stærkt imod. Ved et borgermøde var der overvældende flertal mod at komme til Thisted. Kort tid efter vedtog sognerådet at søge om tilslutning. Det viste sig nemlig, at alle de omliggende kommuner søgte til Thisted, og så var Sennels naturligvis tvunget til at gå frivilligt med.

Thisted blev således centrum for en storkommune omfattende de hidtidige sognekommuner: Øsløs-Vesløs-Arup, Østerild, Hundstrup, Hillerslev-Kaastrup, Sennels, Nors-Tved, Skinnerup, Tilsted, Thisted Landsogn, Sjørring-Thorsted, Hundborg-Jannerup, Vang-Tvorup, Skjoldborg-Kallerup, Harring-Stagstrup, Vester- og Øster Vandet samt Sønderhaa-Hørsted.

Det blev landets største kommune i flademål med et indbyggerantal på ca. 28.000.

Sammenlægningen medførte naturligvis mange forandringer og mange besværligheder. Administrationen, som allerede før havde haft meget trange kår i grosserer Spangbergs gave, administrationsbygningen på Nytorv, sprængte nu fuldstændig rammerne og måtte fordeles på otte forskellige steder, hvad der naturligvis er overordentlig uheldigt.

Det er man selvfølgelig klar over, og der søges med lys og lygte efter et passende sted for opførelse af en rummelig centralbygning til administrationen.

Det er et held, at man har de nødvendige penge til foretagendet grundet på de meget store regnskabsoverskud i de sidste finansår.

Storkommunernes byråd blev på 21 medlemmer, fordelt med ni Venstre, seks socialdemokrater, fire konservative, en radikal og en løsgænger.

Den vanskelige post som borgmester tilfaldt venstremanden Holger Visby, som dog mødte med gode forudsætninger til at klare opgaven i kraft af sin mangeårige virksomhed som sognerådsformand i Sjørring-Thorsted.

Arbejdet blev ikke let for det ny styre. Selv om adskillige af

medlemmerne var prøvede kræfter, et par af dem endda som tidligere sognerådsformænd, var der dog flere nybegyndere, og mødernes antal samt arbejdets størrelse og uoverskuelighed var betydeligt mere krævende end under de gamle former. Dette bevirkede sammen med dødsfald, bortrejse og manglende tid, at der skete en hel del nybeståttelser af pladserne, hvad der naturligvis ikke var heldigt.

Arbejdet er blevet gjort efter bedste evne, men der vil nok gå lang tid, før storkommunen virker og føler sig som en helhed.

Samtidig med oprettelsen af storkommunerne forsvandt det gamle Thisted Amt, som blev slået sammen med Viborg Amt til et nyt storamt.

Amtmanden, Martensen-Larsen, blev stiftamtmand i Viborg, hvad der var os en trøst i sorgen over, at vi ikke mere var amtscentrum.

Thisted by har altid haft et udmærket forhold til amtet og de forskellige amtmænd, bortset fra at disse jo boede i amtsgården, der lå i Tingstrup, og følgelig unddrog byen en hårdt tiltrængt skat.

Med oprettelsen af storamterne forsvandt amtmanden fra amtsrådene, hvis formand nu blev valgt af rådet og fik titel af amtsborgmester, medens amtmanden blev ministeriets repræsentant med særlige opgaver.

Det gamle Thisted Amt blev yderligere lemlæstet ved, at storkommunen om Fjerritslev gik til Nordjyllands Amt og Thyholm til Ringkøbing Amt.

Det egentlige byrådsarbejde foregår i de mange udvalg, hvor sagerne gennemdrøftes og udarbejdes til forelæggelse i byrådet.

Det fornemste og vigtigste, økonomiudvalget, hed tidligere kasse- og regnskabsudvalget med borgmesteren som formand og første og anden viceborgmester plus et par andre af rådet som medlemmer. Dette udvalg har ansvaret for kommunens styrelse og økonomi. Det udfærdiger forslag til det årlige budget. Alle sager fra de forskellige udvalg går gennem økonomiudvalget til byrådet.

Det sociale udvalg er udvalget med de største udgifter og de betydeligste statsrefusioner. Dets formand har fast løn. Før 1933 var det opdelt i flere udvalg: fattigudvalget, alderdomsudvalget og hjælpekasen.

Gamle og svage mennesker, som ikke længere kunne klare sig selv, kom på aldersdomshjemmet »Kristianslyst«, der til at begynde med var indrettet til 16 beboere. Det udvidedes senere, så at der efterhånden blev plads til ca. 60 gamle.

Der var somme tider ret betydelige ventelister, hvad der gav anledning til, at man byggede en pensionistbolig, Thybohus, med 24 små lejligheder. Senere har man i samme kvarter fået pensionistlejligheder i andelsboligkomplekserne ved Grønningen og Thylandsvej.

For de helt svage og hjælpeløse skal der være plejehjem. I Thisted arbejdede man med planer om et sådant i fællesskab med amtet, og i 1973 indviedes det smukke og velindrettede plejehjem nord for sygehuset og i nøje forbindelse med dette, både lægeligt og administrativt.

Dette er altsammen storartet, og Danmark kan med rette være stolt af sine sociale forsorg, men det er dyrt. For Thistedes vedkommende med sine 28.000 indbyggere drejer det sig om ca. hundrede millioner kroner, hvoraf staten refunderer godt halvfems millioner.

De kommunale værker

AF MARIUS JØRGENSEN

Det ældste af de kommunale værker er gasværket, som blev anlagt 1883. Ved driften opnåede man to goder: gas til belysning og til brug i husholdningen samt restproduktet koks, der er et udmærket og renligt brændsel.

Byens olielygter blev erstatet med gasblus, der gav et lys så strålende, at man nu virkelig kunne se, når man gik på gaden, og kunne undgå de mange huller i vejbelægningen.

Gasfremstillingen blev en stor succes. Alle huse fik efterhånden indlagt gas i køkkenet. Det var en uhyre lettelse fra det besværlige komfur, og selv om det i alt væsentlig kun var butikkerne, der brugte gas til indre belysning, steg forbruget så stærkt, at værket måtte udvides gang efter gang, sidst i 1958. Det blev efterhånden en betydelig arbejdsplads med mange arbejdere, selv om fremstillingen af gassen blev mere og mere automatiseret.

Nu er det hele ved at være forbi. Gasværket er udslidt og forbruget gået stærkt tilbage. Elektriciteten erobrede først gadebelysningen og har senere i høj grad fortrængt gassen fra køkkenet. Der er heller ikke megen brug for koksene mere, efter at kakkellovne og centralvarmefyringen er blevet erstattet af de store fjernvarmeværker og olieanlæg.

Gasværket, der for mange år siden gav meget store overskud til glæde for de betrængte skatteydere, giver nu betydeligt underskud. Det nedlægges i 1975 efter op imod hundrede års virke. Det er en skæbnens ironi, at man i øjeblikket i Nordsøen finder meget store gasforekomster, der måske skal føres i rør til Danmark og sælges her.

Sliddet i gasværkets retorter.

I 1906 fik Thisted sit kommunale vandværk i engen ved Kristianslyst. Det var tiltrængt. Det var dyrt og besværligt med de mange hundrede brønde, der som regel svigtede, når der var særligt brug for vand, f.eks. ved ildebrand.

Man havde næret frygt for, at der ikke var tilstrækkeligt med vand i engen; men det viste sig, at der ikke alene var rigeligt, men at vandet også var af fineste kvalitet.

Nu var det altså bare at lukke op for hanerne, så strømmede vandet. Der var endda også havevanding, hvor det dog var forbudt at bruge turbiner. Der skal jo være måde med alting.

En vandværkshøj med reservoir blev anlagt ved Langdyssen. Herfra havde man en pragtfuld udsigt over Thisted.

Byen voksede, industrien brugte mere og mere vand, haveejerne fik lov til at bruge turbine, og der blev udført wc-anlæg i alle ejendomme samt badeindretninger i flere og flere lejligheder. Det kneb med at holde trykket og skaffe vand nok. Der måtte nye borer til, og et stort og flot vandtårn blev opført med et neonløg på toppen, der lyser som en bavne og ses langvejs fra som en hilsen fra Thisted.

Fra kildepladsen i Øster Vandet med fire borer i 1972 pumpes der nu tre og en halv million m³ vand om året. Men

storkommunen kræver endnu mere vand, så at man i 1974 tager endnu en kildeplads i brug i Vang til forsyning af oplandet.

Vandet i Thisted er udmærket. Det er billigt, og der er nok af det. Når der alligevel i tørre somre undertiden påbydes indskrænkning af havevanding, skyldes det ikke mangel på vand, men mangel på ledningskapacitet.

I 1890 afholdtes der en stor to-dages håndværkerfest på Vestre Dyrskueplads. Et af glansnumrene var det elektriske lys, der fra store buelamper strålede over pladsen. Det var som et blændende forvarsel om en ny tid. Det varede dog alligevel 16 år, før der ved privat foranstaltning blev bygget et jævnstrøms elektricitetsværk. Kapaciteten var meget lille, og efterspørgselen voksede hurtigt. I 1914 købte byen værket, men solgte det igen i 1919 til Interessentselskabet Thisted Elektricitetsværk, hvis to ejere var byen og Nordthy Strømforsyning, der i løbet af nogle år omdannede det til et højspændingsanlæg med en kulfyret damp turbine som drivkraft. Dermed begyndte elektricitetens fantastiske sejrsgang.

Gasbelysningen blev efterhånden erstattet af elektriske lyskilder, og elektriske installationer af mangfoldige slags indførtes overalt. Selv i køkkenet blev gasapparater og gasbageovne afløst af elektriske apparater. I de nye kvarterer af byen blev der slet ikke lagt gasledninger.

Værket fik hurtigt et nært samarbejde med Nykøbing, der havde dieselmotorer som drivkraft, hvorimod amtets tredje storværk, Bedsted, der også var et dieselværk, holdt sig for sig selv, indtil krigen og besættelsen i 1940 tvang det med i samarbejdet, som fik navnet Thisted Amts Elektricitetsforsyning.

Olietilførslen gik helt i stå, hvorimod det lykkedes at skaffe de nødvendige kul og brunkul til driften af Thistedværket, der blev hovedkilden for amtets elektricitetsforsyning under hele krigen.

Oprindeligt havde hver by i Danmark sit elværk. Det var hyggeligt, men dyrt. Efterhånden som man blev klar over, at højspændt vekselstrøm kan sendes uden større tab selv over

meget lange afstande, vandt planerne om virkelig stordrift fremgang. De lokale værker blev nedlagt som producenter og blev fordelingscentraler i stedet. For Thistedes vedkommende skete det i 1953.

Amtet tilsluttede sig Nordjyllands Elforsynings område (Nefo), som fik sin strøm fra Aalborgværket.

Efterhånden var alle fynske og jyske værker blevet forbundet, så at man kunne støtte hinanden i et fællesskab, det såkaldte Elsam; men storværkerne konkurrerede alligevel om kunderne. Det forårsagede en sprængning af TAE, idet Nykøbing og Bedsted så deres fordel i at slutte sig til Vestkraft i Esbjerg, medens Nordthy Strømforsyning og Thisted efter megen diskussion brød med Nefo og på elektricitetsrådets anbefaling knyttede sig til Nordkraft i Aalborg, hvor vi har været siden 1963 og har befundet os godt.

Strømmen sendes med 150.000 volts spænding til den store transformatorstation i Frøstrup, hvor fra der går 60 kw. ledninger til transformatorstationerne i Torp og Flintborg øst for Thisted. Herfra går der en 60 kw. ledning til Hanstholm og 10 kw. ledninger til de mange mindre transformatorer, der omformer strømmen til de 380/220 volts spænding, som er normen i Danmark.

Det er altså vældige anlæg til flere hundrede millioner kroner, men elforbruget er også vokset kolossalt fra en halv million kw. i 1919 til ca. hundrede millioner kw. i indeværende år.

Sygehuset

AF MARIUS JØRGENSEN

Sygehusvæsenet undergik i Thisted som i det øvrige land en kolossal udvikling siden tyverne, da det ældgamle sygehus blev erstattet med en meget smuk bygning, som dog snart blev for lille og utidssvarende.

Der skulle altså bygges et nyt og meget større sygehus med alle moderne faciliteter og specialer. Det ville blive dyrt, meget dyrt, og det skulle betales af Thisted Amt i forbindelse med byen.

Amtet havde den største belægning, omkring 75 pct., men ville ikke betale i dette forhold og forlangte, at byen betalte halvdelen, eftersom Thisted havde betydelige fordele af denne store arbejdsplads. Det ville byen ikke gå med til. Skatterne var høje og tiderne ikke for gode.

Sygehusbestyrelsen talte to medlemmer fra byen og tre fra amtet med amtmanden i spidsen som formand. Desuden var der et byggeudvalg med repræsentanter fra by og amt.

Man mødtes og skiltes, årene gik. Amtet holdt på de 50 pct. Det havde man opnået i Nykøbing, da der blev bygget nyt sygehus der. Byen strakte sig til 37¹/₂ pct., men så skulle det også være slut, sagde borgmester Mikkelsen. Det blev formanden, den ellers så rare og velmenende amtmand Egedorf, meget fortørnet over, og det hele gik i stå.

Omsider mødtes man dog igen, og så hændte det, at en repræsentant fra byen og en fra amtet gik på toilettet sammen, og da de kom tilbage, var de blevet enige om at foreslå 40 pct. til byen og 60 pct. til amtet. Dette forslag vandt almindelig tilslutning, og så blev der taget fat.

Den nye vestre fløj af Thisted Sygehus.

Der blev udarbejdet tegninger og planer af sygehusspecialisten Salling-Mortensen fra Århus, og i 1962 stod den store seksetagers vestfløj færdig med operationsstuer, fysiurgisk afdeling, røntgenafdeling og 90 medicinske senge.

Den gamle hovedbygning blev moderniseret med fødeafdeling og kirurgiske senge, øjenafdeling og afdeling for øre-, næse- og halssygdomme samt kantine for personalet.

Appetitten kommer, mens man spiser. Ikke så snart var man færdig med den nye vestfløj, før man begyndte planlægningen af en østfløj af nogenlunde samme størrelse. Den skulle give plads for mange ting. Den medicinske afdeling skulle overflyttes hertil; der skulle oprettes en psykiatrisk afdeling, betalt af staten, samt indrettes rum for laboratorier og en meget stor kantine. Der blev desuden plads til en kontorafdeling for de medicinske læger med sekretærer samt tilsvarende kontorer for psykiaterne. Den ny østfløj blev færdig i 1972.

Der blev opført et meget smukt kapel med sektionstue i stedet for det yderst tarvelige gamle og bygget et nyt stort vaskeri, som betjente hele amtet. Det sidste var Nykøbing ked af. De mente at vaskeriet kunne bygges meget billigere derovre,

men gav sig dog til sidst. Thisted sygehus var jo amtets central-sygehus.

Ellers havde vi et udmærket samarbejde med Nykøbing. En tid delte vi overlæger i medicin, røntgen og narkose, og en overgang da det var vanskeligt at skaffe reservelæger til provinsygehusene, havde vi en ordning om indlæggelse af weekend-patienter skiftevis i de to byer.

Udviklingen af sygehusvæsenet har været fantastisk. I mange år klarede overlæge Espersen det hele med en enkelt reserve-læge. Så kom overlæge, dr. med. Holger Nielsen til som medicinsk specialist, og efterhånden voksede staben med røntgen-, narkose- og laboratorieoverlæger. Den psykiatriske overlæge betales af staten, og øre-, næse- og halsoverlæger samt øjenoverlæger er knyttet til sygehuset.

Som man ser, er det et mægtigt foretagende med 220 senge, Thisted bys største arbejdsplads.

I 1970 overgik det sammen med plejehjemmet til amtet.

Besættelsen

AF MARIUS JØRGENSEN

Krigens sorte skyer lå over Europa, og Danmark undgik ikke sin andel. Fra den tidlige morgenstund den 9. april 1940 kværnede radioen om invasionen. Det kom som et chock, som noget ufatteligt, som noget os uvedkommende, skønt larmen af de tyske flyvemaskiner på vej til Norge tordnede over hovedet på os.

Ved middagstid kom de første motorspidser farende igennem Thisted, og ud på eftermiddagen kørte en motoriseret afdeling op og gjorde holdt på Dragsbækvej i en række fra bommene over jernbanen og flere km ud ad Oddesundvejen. Det var flotte soldater i elegante læderkapper. De holdt sig pænt i vej-kanten og var venlige. De ville gerne snakke med drengene, der sværmede om dem. De kom ikke med krig, men med beskyttelse. Vi havde jo en ikkeangrebstraktat med Tyskland. Styrken blev indkvarteret på Vestre Borgerskole. Det skulle kun være for en enkelt nat. De blev der i over fem år. Eleverne blev klempt sammen på Østre Skole. Der blev også en vis privat indkvartering samt bygget kasernebarakker i Vegendalkvarteret. En deling blev anbragt i realskolens gymnastiksal. Det var meget generende.

Der blev straks påbudt mørklægning, og gadelygterne blev slukket. På gadehjørnerne blev opstillet blåfarvede staldlygter, der udsendte et svagt, spøgelsesagtigt lys. Natten var kulsort. Det var uhyggeligt og trist det hele.

Vi var i bystyret meget spændt på, hvad der skulle ske. Vi havde egentlig ventet, at der ville komme et vist tysk tilsyn med administrationen. Det skete ikke. Vi havde faktisk ikke meget at gøre med tyskerne.

Den første kommandant i byen var en flink mand, der lovede os, at krigen ville være forbi på tre måneder. Så havde Tyskland vundet, og danskerne ville få det godt. På forespørgsel, hvad han mente om det, hvis Tyskland trods alt ikke sejrede i løbet af tre måneder, svarede han: »Så har Tyskland tabt«. Han fik ret, men det varede længe.

En slem ting var det, at tyskerne tog vores dejlige badestrand ved Simons Bakker og lavede en flyvehavn til vandflyvemaskiner. Det blev en hel lille fæstning, »Fliegerhorst«, med maskinkanoner, mandskabs- og officersbarakker. Vejen blev spærret for gennemkørsel af svære betonmure, således at adgangen til Thisted sydfra måtte ske over Tilsted.

Flyvemaskinerne forsvandt allerede i 1941, da Hitler gik mod Rusland, men Horsten blev opretholdt til krigens slutning. Det værste ved det hele var, at Thisted på denne måde blev et krigs- og angrebsmål. Vi slap dog billigt. Der blev kastet svære engelske bomber mod flyvehavnen en vinteraften, da isen lå tyk i Dragsbækbugten, og gasværket samt elektricitetsværket med omliggende kvarter blev beskydt med maskinkanoner en anden aften. En engelsk maskine faldt ned i Faartoft og satte en gård i brand. Det var det hele, og der var ingen dødsopfre.

Efterhånden kom der mange tyske soldater til byen og egnen. Mod slutningen af krigen var der omkring 20.000 i Thy og Hanherred, deraf 5.000 i Hanstholm, som blev Europas stærkeste fæstning med kæmpekanoner, der kunne skyde halvvejs til Norge.

Tyskerne havde den faste tro, at en eventuel allieret invasion ville finde sted på den jyske vestkyst, som de derfor befæstede med svære betonstillinger og kraftigt skyts. De vældige værker trak arbejdere til i tusindvis fra hele landet. Det var dyrt for Danmark, som måtte betale, og ikke godt for arbejdere og entreprenører. De mange penge blev for største delen sviret op, og det kneb for de handlende at holde stien ren og modstå fristelsen til lettjente penge ved ulovlig handel med tyskerne.

For Thisted kommunes vedkommende medførte det en betydelig lettelse i beskatningen, og i begejstringen herover glemte man at henlægge reserver til de sløje tider, som måtte komme

senere. Man havde ikke kildeskat dengang, så da krigen holdt op, stod de mange arbejdere uden beskæftigelse og med en mægtig skat, som de ikke kunne betale. Byen, som havde budgetteret med betydelige indtægter, der ikke kom ind, led tab.

Det myldrede med tyskere i Thisted. Man hørte ofte mere tysk end dansk på gaderne. Thisted var jo oplandsbyen, hvor soldaterne handlede og gjorde indkøb, når de skulle hjem på orlov. De opførte sig som regel stiltfærdigt. Et tilfælde, hvor en beruset tysk officer stak en ung mand ned, blev kun en episode. Manden kom sig.

De forskellige kommandanter var for det meste til at tale med. Der var dog undtagelser. En aften under et byrådsmøde, den 3. november 1942, var borgmesteren, Chr. Iversen, ved at forelægge en sag, da arrestforvareren stak hovedet ind ad døren og meddelte, at der stod en officer og to menige nedenfor i forhallen. De ville tale med borgmesteren. »Jeg skal komme, når jeg er færdig«, sagde Iversen. Arrestforvareren gik, men kom straks tilbage. Hvis borgmesteren ikke kom øjeblikkelig, ville han blive arresteret og ført bort. Så gik borgmesteren. Der blev naturligvis stor bestyrtelse blandt byrådsmedlemmerne. Hvad var der sket?«. En time senere kom borgmesteren tilbage, meget altereret. »Han behandlede os som et par skoledrenge«, sagde han, »vi måtte stå ret for ham hele tiden«. Det var den tyske kommandant, en oberst, der havde tilkaldt ham og amtmand Egedorf. Tonen var meget skarp. Det var ikke beskytteren, der talte. Det var den sejrige tyske nation, som tordnede mod det besejrede kryb. En tysk telefonistinde havde anmeldt, at hun var blevet voldtaget af tre arbejdsklædte mænd ved Dragsbækvej. Da hun gjorde modstand, havde de bagefter smidt hende i vandet. Det var naturligvis en modbydelig forbrydelse, og obersten var højt oppe. Der ville måske blive taget gidsler, som ville blive skudt, hvis forbryderne ikke blev fundet.

Om natten blev beboerne på Dragsbækvej banket op af det danske politi for at give forklaring. Ingen havde set eller hørt noget.

Næste dag blev affæren dæmpet lidt ned. Der blev ikke talt om gidsler, men der blev dekretet undtagelsestilstand med

udgangsforbud, det første i Danmark, og der blev udlovet en dusør for opklaringen på 50.000 kr., som byen skulle betale. Den berømte politikommissær Himmelstrup skulle komme fra København i spidsen for 100 opdagere. Så mange havde man ikke; men der kom dog 50. De fik ikke meget at lave, for kvinden brød sammen efter et par forhør. Det var løgn det hele. Hun var gift i Tyskland, men var blevet gravid i Danmark, og for at slippe ud af det, havde hun fundet på den tåbelige historie.

Affæren havde ellers vakt betydelig opsigt i tyske kredse. Selve generalobersten for den tyske hær i Danmark kom til Thisted for at se på sagerne i spidsen for hele sin stab. Det var fornemme og elegante folk, der indfandt sig i Dragsbæk. De fotograferede, slog hinanden på skuldrene og havde det fornejeligt. Det var ligesom, de ikke rigtigt troede på det.

I ministerierne i Berlin tog man meget alvorligt på afsløringen. Obersten blev sendt til østfronten, og kvinden fik to års tugthus. Det sidste meddeltes Thisted byråd i en fortrolig skrivelse. Det måtte ikke offentliggøres i aviserne.

Det blev ikke sidste gang, vi fik undtagelsestilstand. Den 29. august 1943, da kongen og regeringen blev sat fra styret, blev adskillige personer fængslet, også her i byen. De kom dog meget hurtigt på fri fod igen.

Den 19. september 1944 blev politiet fængslet mange steder i landet og sendt i koncentrationslejr. Det gik ikke så galt heroppe. De fleste betjente gik under jorden, kun et par stykker blev taget.

I den politiløse tid blev der oprettet et vagtværn, der sammen med arrestforvarer Magnussen gjorde deres bedste for at holde kriminaliteten nede.

Som andre steder måtte vi også i Thisted være forberedt på, at der kunne forekomme militære operationer med store ødelæggelser i følge. Thisted ville endda være særlig udsat på grund af den store tyske belægning. Der blev derfor oprettet særlige karréværn, som skulle slukke i tilfælde af bombardement og ildebrand. Socialtjenesten skulle i givet fald kunne bespise og indlogere byens befolkning, eventuelt ved evakuering til oplandet.

Rundt i byen blev der oprettet meldestationer, som blev bemandede, når der var luftalarm, hvad der blev hyppigere og hyppigere mod krigens afslutning.

Mange ting var rationeret, dog ikke kød og flæsk. Det skulle de tyske soldater kunne købe og tage med til Tyskland, når de drog på orlov.

Det sidste år af besættelsen blev slemt. Nu var Gestapo kommet til Danmark for at knuse den danske modstandsbevægelse, som havde taget fart efter den 29. august 1943. Også i Thisted kom der en modstandsbevægelse. Selv om den ikke gjorde sig gældende i samme grad som andre steder i landet, generede den dog alligevel tyskerne ved sabotage på virksomheder, der arbejdede for dem. Særligt aktiv var den ved sprængninger på Thybanen, som adskillige gange var ude af drift. En dag i 1945 blev en jernbanetankvogn med 20.000 liter benzin til værne-magten stukket i brand. Det var et slemt slag for tyskerne. Benzin var ikke til at skaffe på den tid. Næsten alle danske biler var opklodsede. Kun nogle få taxavognmænd kørte, og de brugte generatorbrænde.

Våben og sprængstoffer fik modstandsbevægelsen ved nedkastning fra engelske flyvemaskiner. Den illegale presse fik stor udbredelse fra adskillige centraler. Gestapo havde ikke videre held med sig på disse kanter. Kun ganske enkelte modstandsfolk blev taget og måtte en tur til Frøslevlejren.

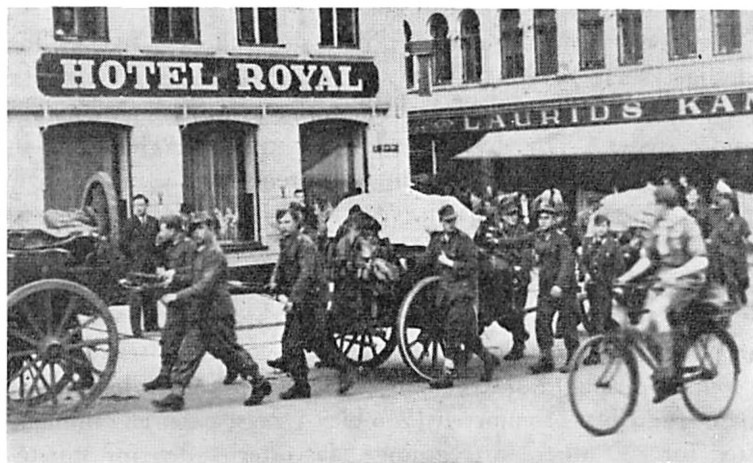
Endelig oprandt den store dag, da tyskerne i Danmark kapitulerede. Meddelelsen kom om aftenen den 4. maj 1945 over den danske stemme fra BBC, og jubelen blev umådelig. Ingen mørklægning! Lysene strålede fra alle vinduer, og byen var som blæst for tyskere. De blev holdt indendørs både i kaserneerne i Thisted og i »Fliegerhorst« i Dragsbæk. Der var for resten heller ikke mange danske på gaden, for det øsregnede.

Næste morgen fik modstandsbevægelsen travlt med arrestationer af dem, der havde været for venlige mod tyskerne. Der blev blandt andet taget en del unge piger, som derved slap for at blive mishandlet af en oprirret befolkning.

De arresterede blev anbragt på realskolen, der blev lavet til en lille fæstning med pigtråd og modstandsfolk med maskingeværer bag sandsække. Rygtet gik, at tyskerne, der jo stadig

var bevæbnede, ville storme skolen og befri pigerne.

Så begyndte den store evakuering mod syd. Lange uordentlige rækker af tyske soldater i lurvede uniformer, slæbende på små og større vogne med proviant, vandrede gennem Thisted. Det var noget andet end det flotte motoriserede korps, der kom i 1940. Kun et enkelt maskingeværkompagni med våbnene over skuldrene marcherede i takt. Det var en eliteafdeling, der var heroppe på ferie.

Nederlagets mænd.

Engelsk panservogn på hjørnet af Korsgade.

Kort tid efter kapitulationen kom en lille afdeling englændere til byen. De besatte Dragsbæklejren og blev naturligvis strålende modtaget. Vi spillede fodboldkamp med dem og beværtede dem på det bedste. Da de drog bort, forærede de byen lejren. Det var naturligvis venligt af dem; men den gik bare ikke. Staten lagde sig imellem, og byen måtte pænt betale for officersbarakken, der blev omdannet til hotel og bortlejet.

Senere kom et kompagni af Den danske Brigade, men de drog straks videre til Hanstholm.

Selv om vi var blevet af med de tyske tropper, havde vi dog stadig tyskere heroppe. Der var kommet flere tusind østtyske flygtninge hertil, og de blev anbragt i Dragsbæklejren og mange andre steder i Thy, hvor de blev helt til 1947. Der skete en ulykke, medens de var her. En tysk dreng havde fundet nogle efterladte såkaldte pansernæver. Dem legede han med med det resultat, at de sprang og sprængte ham i stumper og stykker. Der skete endnu en ulykke. Efterladte tyske kommandoer havde rensat markerne omkring Dragsbæklejren for landminer; men det var ikke gjort bedre, end da en dansk traktorfører pløjede området, ramte han en mine, der sprang og lemlæstede ham frygteligt. I sommeren 1946 blev Dragsbæklejren samlingssted for 800 allierede flygtninge, der efterhånden for størstedelens vedkommende spredtes til mangfoldige lande, helt til USA og Australien. Nogle blev dog tilbage i en del af de istandsatte tyske barakker, der endnu den dag i dag fungerer som alderdomshjem, dels for de efterhånden meget gamle flygtninge og dels for gamle danske.

Thisted fik ikke de kønne bakker og den gode badestrand tilbage. Det hele var blevet spoleret ved den tyske bebyggelse og havneanlægget. De tjener nu som hjemsted og øvelsesplads for en afdeling af civilforsvaret.

Der var meget at råde bod på efter besættelsen. Tyskerne havde efterladt en mængde materiel og mange barakker. Desuden havde de huseret slemt i Vestre Skole, der var meget ramponeret. Det tog lang tid for de nedsatte udvalg at få orden på det hele. Efterhånden lykkedes det dog. Tilbage som minde om den onde tid har vi nu kun, foruden Dragsbæklejren, en del betonstøbte beskyttelsesrum, der ikke må sløjfes.

Den smukke by

AF MARIUS JØRGENSEN

»Sikken en dejlig by! Her ville jeg gerne leve altid!« En tysk sportsofficer stod i krigens dage på stadion og så betaget ud over Thisted, som det strakte sig med de røde tage og de mange grønne bevoksninger over bakkerne, der lå badet i sol og sommer ved den skønne bredning.

Thisted er virkelig en smuk by, ikke så meget ved sine villaer, huse og gader, som hverken er værre eller bedre end andre provinsbyers, men ved sin aldeles henrivende beliggenhed.

De sidste halvtreds år har skabt store forandringer i bybilledet. Gadenettet er blevet betydelig udvidet og overalt forsynet med fortove. I stedet for toppede brosten og grusveje er der kommet asfalt, og kloakeringen, som tidligere var ganske utilstrækkelig og i nogen grad tilfældig, er efterhånden kommet i god orden. Der mangler dog i høj grad et tidssvarende rensningsanlæg.

I tiden efter krigen regulerede amtet Oddesundvejen og lavede en meget smuk indkørsel til byen vestfra. Denne vej, som blev til hovedvej 11, fortsatte så igennem Thisted og videre mod Aalborg.

Det var naturligvis uheldigt at have hovedvejstrafik igennem byens smalle gader, og det blev så efter mange og lange debatter vedtaget at føre hovedvejen delvis uden om byen langs kysten.

Resultatet blev den smukke kystvej. Staten betalte 75 pct. af alle udgifter, også til ekspropriationer, og det var så heldigt, at jorden til den nødvendige opfyldning kunne hentes fra udgravningerne ved udvidelsen af stadion, der fandt sted på samme tid mellem 1950 og 1953.

Den skønne kystvej med søbadet.

Ungdommen sukkede ganske vist ved tabet af den idylliske gamle strandsti, og nogle pæne kolonihaver forsvandt, men plusserne var så langt større end minuserne.

Ved samme lejlighed fik man plads til anlægget af et meget smukt beliggende Søbad, hvor der rører sig et myldrende badeliv på varme sommerdage.

Der blev også plads til kunstneren Wienberg Jensens henrivende lille badepige.

Gennemførelsen af Kystvejen medførte nedrivningen af en del gamle huse ved havnen, ligesom der i det hele taget skete store forandringer i den indre by. Hele kvarteret på begge sider af Toldbodgade er blevet raseret tid efter anden. Det startede med, at det gamle hotel Thy med tilstødende bygninger blev nedrevet med undtagelse af J. P. Jacobsens fødested, der blev pænt restaureret. Pladsen fik naturligvis navn efter digteren og blev med betydelige statstilskud udlagt til parkering.

En rigmand fra København havde fået øje på Thisted og opkøbte alle FDB's ejendomme, der blev ledige ved rationalisering. Byen købte og eksproprierede efterhånden næsten alle de resterende ejendomme.

Det hele blev ryddet 1966, også J. P. Jacobsens barndomshjem, af hvilket der kun blev levnet lysthuset med en stump have.

Planen var, at der skulle opføres et storhotel i forbindelse

med et forretningskvarter. Der blev udarbejdet tegninger og udbudt i licitation, endda to gange, men så gik det hele i stå. Manden havde fået betænkeligheder.

Byen gik videre med sine egne planer. Toldbodgade blev reguleret og udvidet i betydelig grad, så at den blev en virkelig færdselsåre. To store bankpaladser skød op. Andelsbanken, som også kom til at rumme den nye toldbod, blev færdig i 1970. Byen købte den gamle toldbodbygning, men har endnu ikke fundet noget at bruge den til.

Det andet bankpalads var Handels- og Landbrugsbanken, der flyttede bort fra Vestergade, hvor forholdene var blevet for trange for den stærkt voksende bank.

Det har i det hele taget været pengeinstitutternes storhedstid. Allerede i 1957 opførte Sparekassen for Thisted Amt en imponerende nybygning på nordsiden af Store Torv, og i 1960 rejste Landmandsbanken sit palads på østsiden, efter at købmand Hillers hjørne med tilstødende ejendomme var nedrevet.

På sydsiden af Store Torv var allerede før krigen Brinkmanns gård blevet fjernet og torvet udvidet med en del af grunden. På det resterende areal byggede grosserer Spangberg sin store og meget smukke villa, som efter hans død ved testamente blev skænket til museet i 1940. Hele torvet blev udlagt til parkering.

Den indre by består af en mængde små krogede og smalle gader med hovedsagelig en- og toetagers huse. Der har fundet en del sanering sted. Kældersøjlerne er i det store og hele forsvundet, og et antal dårligt byggede huse er revet ned.

Der foreligger planer om store gadeudvidelser og vejgennembrud i den indre by, men sådan noget er dyrt, meget dyrt, foruden at det virker generende for dem, som bor der, i særlig grad for de forretningsdrivende. Der er jo også en vis hygge ved det gamle. Man er derfor i nogen grad kommet ind på tanken om at gøre den indre by bilfri, så at gaderne bliver gågader. Man har gjort en begyndelse med Storegade, og det er blevet en betydelig succes, blandt andet fordi bycentret er velforsynet med parkeringspladser, så at der ikke er langt til bilen. Gaden er nydelig pyntet med bænke, blomsterarrangementer og sjove gammeldags lygter.

Luftfoto af Thisted 1955.

En mængde huse har fået en tiltrængt ansigtsløftning, og byens forretninger er i stort tal blevet moderniseret og udvidet. Byen er jo i høj grad en oplands- og forretningsby.

Omkring Thisted er der opstået udstrakte boligkvarterer med stor bebyggelse. I 1942 stiftedes Andelsboligforeningen, der i de følgende år opførte boligblokke ved Tingstrupvej og Kapelstensvej samt en del rækkehuse ved Winthersmøllevej. Senere kom et andet boligselskab, Lejerbo, til. Tilsammen har de to selskaber bygget flere hundrede lejligheder, særligt i den nordøstlige ende af byen ved Grønningen, Solhøjvej, Lerpøtter og Refsvej kvarteret. Samtidig er der foretaget meget store private parcelhusbyggerier både mod øst og vest helt til Sennels, Tilsted og Tingstrup. Dette vældige byggeri har nødvendiggjort meget betydelige køb af landbrugsjord med påfølgende byggemodning. Der er anlagt en mængde ny gader med kloakering, lys-, vand- og fjernvarmeledninger.

I de ny kvarterer mod øst har byen lagt et industriområde, som efterhånden er blevet helt udbygget. Desuden er der her bygget en meget stor teknisk skole, og et nyt gymnasium er under opførelse tillige med en ny østre skole.

Byen vokser støt, ikke fordi indbyggertallet bliver meget større, men borgerne kommer til at bo bedre.

Festlige stunder

AF MARIUS JØRGENSEN

Den 10. august 1924 fejrede Thisted sit 400 års købstadsjubilæum. Det blev en vældig fest, forberedt lang tid i forvejen af de kommunale myndigheder og af byens borgere. Dagen oprandt med strålende solskin, og staden var i sit fejreste skrud, flagsmykket, med blomster og dekorationer i alle butiksvinduer samt guirlander over gaderne. Byen betalte udsmykningen af de offentlige bygninger, borgerne tog sig af resten, og resultatet var strålende.

Festen indledtes med kanonsalut og musik i gaderne, som fyldtes af festklædte mennesker fra by og land. Det store nummer var selvfølgelig kongeparrets ankomst. Kongeskibet kom for tidligt og blev liggende en stund uden for havnen, men på slaget halv ti lå det ved kaj, og den røde løber blev rullet ud. Kongen (Christian X) og dronningen (Alexandrine) gik i land og blev modtaget af borgmester Aaberg, der bød velkommen i en kort tale, hvorefter amtmand Lehmann udbragte det nifolde leve. Frøken Aaberg nejede dybt med røde roser til dronningen, og kongeparret hilste på honoratiores. Der var først statsminister Stauning og indenrigsminister Hauge, som var byens gæster, dernæst embedsmændene, der præsenteredes af amtmanden. Borgmesteren forestillede byrådets medlemmer og byens spidser. Alle fik de et kongeligt håndtryk. Kongen gav hånd i en halv time, også til de fremmødte elleve veteraner samt til forsvarsbrødre og gamle gardere. Det var dem inden for de afspærrende snore. Uden for snorene trængtes folkemængden, og presset blev så stærkt, at en dame faldt i vandet. Hun blev dog hurtigt hentet op af et par raske betjente.

Der var æresport ved havnen, og hvidklædte unge piger

strøede blomster, da majestæterne i spidsen for vogntoget kørte op til den festligt smykkede kirke, hvor der holdtes festgudstjeneste og indviede et nyt orgel.

Festtalerne blev holdt på Store Torv. Der var opstillet talerstol og en stor tribune til kongeparret, de to ministre, departementschef Martensen-Larsen samt andre udvalgte. Her talte amtmanden for kongeparret, og kongen ønskede til lykke med dagen og udtalte håbet om, at Thisted by og opland måtte fortsætte den fremgang som var så lykkeligt under udvikling. Så spillede Aalborg regimentsmusik »Der er et yndigt land«, og borgmester Aaberg sluttede af med en tale, hvor han takkede statsmyndighederne for udvist velvilje mod byen. Ligeledes takkede han oplandets beboere for godt samarbejde og udbragte til sidst et leve for Thisted og dets fremtid.

En lille indbudt skare drak et glas vin i rådhusalen sammen med majestæterne, som derefter spiste frokost hos amtmanden. Her faldt den ventede ordensbyge som en lille mild nedbør. Som bekendt uddeles ordener i reglen ikke efter særlig fortjeneste, men efter embede og position. Således også her. Formanden for handelsstandsforeningen, købmand Hillers, formanden for håndværkerforeningen, billedhugger Sanderhof Jensen, dommer Spleth, pastor Møller og malermester Østerby blev riddere sammen med viceskoleinspektør Hald, der fik korset for sit fortræffelige værk: »Af Thisted Købstads Historie«. Borgmester Aaberg, der i forvejen var ridder, blev dannebrogsmænd, og samme orden tilfaldt fattiggårdsbestyrer Østergaard og overbetjent Larsen.

Efter frokosten sejlede kongeparret bort og overlod festen til sig selv. Det led den ikke noget ved. Vejret var stadig strålende, og by- og landboere trængtes i tusindvis i de snævre gader dirigeret af byens brandkorps, der her fik en skrap opgave, værre end en ildebrand. Dagens højdepunkt var et vognoptog illustrerende de fire næringsveje: handel, håndværk, fiskeri og landbrug. Om aftenen var der folkefest i plantagen med musik og historiske tableauer, og henimod midnat sluttedes der af med et pragtfuldt festfyrværkeri. Børn og gamle mennesker gik dødtrætte hjem i seng; men ungdommen dansede den hele nat i alle byens dansesale.

Der var naturligvis festmiddag, men den faldt lidt mat ud, for majestæterne skuffede ved deres fraværelse.

Kongen og dronningen besøgte gentagne gange Thisted i de følgende år. De syntes om byen og egnen, og der var hver gang stor modtagelse på havnen; men eventuelle middagsinvitationer blev altid afslået. Stor var overraskelsen derfor, da kongen ved et besøg i 1931 sagde ja tak til at spise til middag sammen med byrådet. Febrilsk aktivitet påfulgte. Hvad skulle man give så ophøjede gæster at spise, og hvordan skulle man arrangere det hele? Alt forløb dog på bedste måde. Middagen blev serveret på Hotel Aalborg, hvor kongeparret blev anbragt på forhøjningen ved scenen sammen med hr. og fru borgmesteren, medens byrådets medlemmer og embedsmændene med fruier sad i salen. Kongen var i sit gemytlige lune og gav kur efter middagen til herrerne, der var opstillet i grupper, medens dronningen tog sig af damerne. Det var virkelig fornøjeligt og hyggeligt. Konversationen var på det jævne. »Det var sgu en skam«! sagde kongen til byrådets længste medlem, da vedkommende på forespørgsel fortalte, at han havde været taget til garden, men trak frinummer.

Naturligvis var kongefamilien til stede ved de store bro-indvielsesfester.

Det var ikke så ligetil at komme til Thisted indtil sidst i trediverne. Der var nok jernbaneforbindelse, endda hele fire veje; men de var så besværlige. Østpå kom man til Aalborg med privatbanen. Der var 37 stationer og holdepladser, og man holdt ved dem allesammen. Sydpå var der tre muligheder: Over Herning, Langaa eller Esbjerg med evindelige afbrydelser.

Fra Thisted til København skiftede man i Oddesund Nord til færgen og gik i land i Oddesund Syd, hvor man ventede til toget kørte op sydfra. Det blæste altid på odderne. Så skiftede man i Struer og tilbragte et par timer på banegården. Det hændte, at man derpå allerede skiftede i Brande; men i alle tilfælde måtte man ud i Vejle og vente på toget nordfra til Fredericia, hvor man så tog med færgen over Lille Bælt og entrede toget i Strib. Ankomsten til Nyborg ilede man under puffen og støden om bord i færgen for om muligt at sikre sig en siddeplads og en kop kaffe under overfarten. Væddeløbet

og slagsmålet begyndte igen i Korsør om en mulig hjørneplads i toget til København. Hele turen varede det meste af et døgn. Rejsen var en fabel for det ganske land, og tegneren Alfred Smith lavede sin berømte tegning i »Blæksprutten« af »Hurtigtogets ankomst til Thisted«, hvor man i to billeder ser det unge par drage fra København med baby i barnevogn og hunden Daks. Ved ankomsten til Thisted er de ældede, baby er en stor dreng, der har sprængt sit tøj, og den slanke Daks er blevet fed og har fået hvalpe.

Søren Bjerregaard overrækker udklædt som Christian d. 3. gavebrevet på Kronens jorder.

Det var ikke sært, at jubelen var stor i Thisted og opland, da de store broer blev bygget i trediverne. Amtet havde nedsat et udvalg på femten medlemmer med amtmanden, Haugen Johansen, som formand. Blandt medlemmerne var fra Thisted borgmester Bjerregaard, den senere borgmester Iversen samt konsul Thomsen og fotograf Gram, sidstnævnte som formand for motorklubben.

Efter mange og lange forhandlinger og utallige møder blev

broerne bygget. Oddesundbroen blev indviet den 15. maj 1938 i strålende forårssol. Kongen, dronningen og kronprinseparret var kommet med ekstratog til broåbningsfesten, der havde samlet op imod 50.000 mennesker i det dejlige vejr. Kongen trykkede på en knap, broklappen sænkede sig, og toget kørte til Thisted efterfulgt af en lang række festligt smykkede biler. I Thisted var der stor folkefest med optog og tableauer, hvor Bjerregaard højt til hest, klædt ud som kong Christian den Tredie, overrakte stadens borgmester, brygger Bredahl, gavebrevet på kronens jorder i Thisted, det nuværende Kronborg.

Ved Vildsundbroens indvielse den 16. juli 1939, var der også mange mennesker trods øsende regn under hele forestillingen. Kongeparret, kronprinsen og honoratiores sad dog i tørvejr på en overdækket tribune. Statsminister Stauning og amtmand Egedorf holdt taler, og kongen åbnede broen i spidsen for en kortege af blomstersmykkede biler. Ud på eftermiddagen blev vejret godt, og brofesterne, både i Thisted og i Nykøbing, blev meget vellykkede. Amtet gav frokosten og byen festmiddagen. Det var strengt for dem, der var med til begge dele. Det hele sluttede med et pragtfuldt festfyrværkeri på havnen.

Med den senere tilkomne lyntogsforbindelse er vores tilknytning til det øvrige land i orden, selv om det naturligvis var et tilbageskridt, da Thisted-Fjerritslev og Fjerritslev-Aalborg banen i 1970 drog sit sidste suk, så at man nu kun kan komme østpå med rutebil, hvad der ikke er rart for de langbenede. Et kapitel for sig selv er flyveforbindelsen, men den behandles andetsteds.

INDHOLD:

Thisted i gamle dage

Torsten Balle: Thisted bliver til	5
– – Thisted bliver købstad	8
– – Byens udvikling siden 1700	24
– – Byens styrelse	29
– – Handel og skibsfart	78
– – Byens borgere	89
– – Byens topografi	119

Thisted i nyere tid

Bjarne Søndberg: Thisted skolevæsens historie efter 1814	135
Mogens Bjerregaard: Den erhvervsmæssige udvikling	144
Robert Svalgaard: Skibsfart, handel og industri	151
Jørgen Miltersen: Teater- og musikliv	167
Marius Jørgensen: Idrætten i Thisted	181
– – Byens styre	191
– – Kommunale værker	199
– – Sygehuset	203
– – Besættelsen	206
– – Den smukke by	213
– – Festlige stunder	218